بەراوردەکانی ژیان

پرس و ڕایەکی بەراوردکارییە بۆ بەرەو نەتەوەیی بوون

بەراوردەکانی ژیان

پرس و ڕایەکی بەراوردکارییە بۆ بەرەو نەتەوەیی بوون

هاوڕێ باخەوان

٢٠٠٨

سلێمانی

٢٠٢٤

بەراوردەکانی ژیان

نووسینی: هاوڕێ باخەوان
بابەت: بۆچوون و بەراوردکاریی
ساڵی نووسین: ٢٠٠٨
پێداچوونەوەی زمانەوانی: ڕێبوار جەمال سەگرمە
هەڵەچن: زریان سەرچناری
نەخشەسازی بەرگ و ناوەڕۆك: پەیام ئەحمەد
قەبارەی کتێب: **A5**
ژمارەی لاپەڕە: (١١٨)
تیراژ : (٥٠٠) دانە
ساڵی چاپ: ٢٠٢٤
شوێنی چاپ: سلێمانی، چاپخانەی یاد

لە بەڕێوەبەرێتی گشتیی کتێبخانە گشتییەکان
ژمارەی سپاردنی (١٣٠٩)ی ساڵی ٢٠٢٤ی پێدراوە

مافی لەچاپدانەوەی پارێزراوە.

٢٠٠٨/٠٩/١٩

به دەستی خۆم نییە، ئەو ڕێگایەی ڕۆژانە بۆ سەر کارەکەم پێیدا تێدەپەڕم و ئەگەرچی لەوانەیە بۆ هەزاران جار دیبێتم! بەڵام هەر ئەو ڕێگەیەی منداڵیم بیردەخاتەوە کە لە گەڕەکی ”گۆیژە“وە پێیدا دەڕۆیشتم بۆ قوتابخانەی ”دەرگەزێن“ی سەرەتایی لە گەڕەکی ”سەرکارێز“. بەردەوام لە مێشکی خۆمدا بەراوردی ئەم دوو ڕێیە دەکەم. ئەوەی پێم ناخۆشە ئەم ڕێیە نوێیەی ئێستا لەوکاتەی کە من منداڵ بووم، لەوەی ئێستای نێوان هەردوو گەڕەکی گۆیژە و سەرکارێزی شاری سلێمانی پێشکەوتووتر بووە.

قوتابخانەی دەرگەزێنی سەرەتایی کوڕان لەباری تەلارسازییەوە زیندانێک بوو بۆخۆی. ئەو قوتابخانەیە هەرگیز بەراورد ناکرێت لەگەڵ ئەوەی کە هەموو ڕۆژێک ”میتان“ی کوڕمی بۆ دەبەم لە گەڕەکی ”ماریا هوڤە“ی شاری ”لاهای“. ئەو قوتابخانەیەی میتان، زۆر کۆنە و پێشتریش وێنەی کۆنیم بینیوە و لەو کاتەشیدا هەر لەبەراوردکردن نایەت لەگەڵ زیندانەکەی ئێستای دەرگەزێندا، دەرگەزێن قوتابخانەیەکی کۆنە، ئەوەی من بزانم تاوەکوو ئێستا لەجارێک زۆرتر نۆژەنکراوەتەوە، شوێنکەوتەکەی تابلێی خراپ بوو و کەوتبووە ناوجەرگەی وەرشە میکانیکییەکانی چاککردنەوەی ئۆتۆمۆبێل لە گەڕەکی سەرکارێز. دەرگەزێن یەکێک بوو لە شیفتەکان و ئەوی تریان قوتابخانەی خالیدیەی کوڕان بوو. ئەوەی کە هەرگیز بیرم ناچێتەوە ئاودەستەکانی قوتابخانەی دەرگەزێنە. ئەوان ئەوەندە پیس بوون لە دووری چەند مەترێکەوە بە بۆنیان وڕ و کاس دەبوویت! ئەگەر کارێکت تێی بکەوتایە ئەوا کارەسات

بــوو. چونكــە جگە لەو گۆمــە میزانەی ناو ڕاڕەوەكــەی، ئەگەر بچوویتایەتە ناو یەكێكیانەوە لەبەر پیسایی هیچی ترت نەدەبینی. مامەڵەی زۆربەی مامۆســتاكانیش لەگەڵ ئێمەی منداڵدا هیچی لە بۆنی ئەو ئاودەســتانە كەمتر نەبوو. لە هەمان قوتابخانە هەر لە پۆلی یەكەوە پێیــان دەوتین، "پاكوخاوێنی لە باوەڕەوەیە" بەڵام نە بەردەستەكانی قوتابخانە ئەو ئاودەستانەیان پاكدەكردەوە، نە مامۆستاكانیش ئێمەیان بەگشــتی فێردەكرد چۆن ئاودەستەكان بەكاربهێنین!

بەمنداڵــی هاوینــان دەیاننــاردم بۆ گوندی "شــەمە"ی بناری شــارەزوور بۆلای خزمەكانــی دایكم، ماوەی ســێ مانگێك لەو گوندە لە ماڵی دادە "خەجێ"ی پووری دایكم دەمامەوە. ئەوســا وامدەزانــی گوندی شــەمە ئەوپەڕی دنیایــە! ئەوەندە دوور بوو هەر نەیدەگەیشتمێ! ناهەقیشم نەبوو، ئەو پیكابەی كە پێیاندەوت "گاز عەربەتــی" كە لە ســلێمانییەوە بەڕێدەكەوت، لە زۆرێك لە گوندەكانی دەشتی شارەزوور دەوەستا و خەڵك و باری دادەگرت و سەردەخست، هەر بۆیە كاتێك دەگەیشتینە ئەوێ دەمەوئێوارە بوو. من منداڵێكی شــاریی بووم و زۆر شتی ئەو گوندە و ژینی لادێ بۆ من نوێ بوون. چەند شتێك هەبوون بیرم لێیاندەكردەوە و تاوەكوو ئێستاش بیرم ناچنەوە. لەو گوندەدا هیچ ماڵێك نەبوو ئاودەســتی تێدابێــت! ژنان بەڕۆژ دەچوونە ســەركانیی ژنان بۆ دەســتبەئاوگەیاندن، یان ئەگەر كاری ســووكەیان هەبووایە هەر لە گەوڕی ئاژەڵەكانیان چارەســەریاندەكرد. پیاوانیش دەچوونە مزگەوت بۆ ئەوكارە. بەڵام شەوان كێشە نەبوو و چ ژن چ پیاو، لە چۆڵەوانییەكدا كاری خۆیانیان دەكرد. ئەوەی پێم ســەیر بوو مزگەوتەكەی شەمە بوو. ئەو مزگەوتە باپیرم لە پەنجاكاندا لەسەر

شێوازی ئەوکات نۆژەنی کردبووەوە. مزگەوتەکە حەوزێکی تێدا بوو بۆ دەستنوێژگرتن. خەڵکی دێ ئەو حەوزەیان تەنانەت بۆ مەلەی دوای گەمەش بەکاردەهێنا. پیاوانی کورد بەتایبەتیی بەساڵاچووان لەکاتی دەستنوێژگرتندا تفێکی زۆر هەڵدەدەن. ئەو تفەش دەچووە ناو هەمان حەوزەوە و لەولاتریشەوە کەسێکی تر بەهەمان ئاو، دەستنوێژی دەگرت! بەڵام لەوە سەیرتر، هەر ئاوی هەمان حەوز! واتە تفاوەکە! بە ڕێڕەوێکدا دەچووە ناو ئاودەستەکانی مزگەوتەکە و لەوێش بەو ئاوە پیسە پیاوان لەسەر پێشاو شڵپەشڵپ خۆیانیان پێ پاکدەکردەوە! ئەگەرچی بنەماکانی دەستنوێژ "پاکوخاوێنی"یە! بەڵام نەکردنی بەو ئاوە پیسە گەلێک باشتر و خاوێنتر بوو. ئاوی ناو ئاودەستەکانیش بەفیڕۆ نەدەدرا و دەچووە ئەستێڵێکەوە، بەو ئاوە لە خوار مزگەوتەکەوە شینایی پێدەکرا، بەرهەمەکەشی بۆ خاوەن زەوییەکە بوو و ئەوەشی بمایەتەوە دەنێردرا بۆ شار بۆ فرۆشتن. واتە سووڕی بەکتریا و مانەوەی ڤایرۆسەکان لە لەشدا بەردەوام بوو. لە مرۆڤەوە بۆ حەوزەکە، لەوێشەوە بۆ ئاودەستەکان و گەڕانەوەیان بۆ لەشی مرۆڤەکان. پاشانیش جارێکی تر لە ڕێی شینایی بەر مزگەوتەکەوە دەهاتەوە لەشی گوندییەکان. چونکە زۆرجار بینیومە لەو زەوییەدا خەیار و سەوزەی تر بەبێ شۆردنەوە دەستێکی پێدا هێنراوە و خوراوە. بەڵام ئەگەر خۆم بەو جۆرە خواردبێتم، ئەوەیانم خۆشبەختانە بیرنایەت! هەر لە بارەی پاکوخاوێنییەوە، نەبوونی وشەکانی سابوون و تایت لە زمانی کوردیدا پرسیارێکە و لام درووستبووە، ئەوەی یەکەمیان کوردی نییە و ئەوەی دووەمیشیان کە هاڕراوەیەکی سپییە و بۆ جلشتن بەکاردێت، مێرک (براند)ی یەکێک لەو هاڕراوانەیە و ئێمە بەهەڵە

بۆ ئەوەی بەکاردێنین.

ناوەڕاستی ساڵانی هەشتاکان بەهۆی وازهێنانم لە خوێندن و کەمێکیش پێشمەرگایەتییەوە، ژمارەیەکی باشی گوندەکانی ناوچەی دەوروبەری سلێمانی گەڕام. ئەوەی تێبینیم کردەوە، هێشتا لە هیچ گوندێکدا، یان بەلایەنی کەمەوە ئەوانەی من دیبوومن، ئاودەستی تێدانەبوو. تومەز لەوەتەی هەین تاوەکوو ناوەڕاست و کۆتایی هەشتاکان، گوندییەکان هەر ئەوە کاریان بووە، ژنان بۆ کانیی ژنان و پیاوانیش بۆ مزگەوت. شەوانەش لەو دەشتەدا لێی هەڵدەنیشتن. خەباتی بەکتریا و ڤایرۆسەکانیش هەر بەردەوام بوون! ئەمجارەیان بەچاوی خۆم بینیم کە خەڵکانێک مەنجەڵێک ئاویان گەرمدەکرد و لە گەوری ئاژەڵەکاندا خۆیاندەشت!

لە کۆتایی ساڵی ١٩٨٧، ڕێم کەوتەوە گوندی شەمە. جێی یادگارییەکانی منداڵیم و زێدی ماڵە باپیرم لە دایکەوە. شەمە هێشتا هەمان مزگەوت و هەمان کانیی ژنانی تێدامابوو، لەباری تەلارسازییەوە گوندەکە بەموو جیاوازیی نەبوو لەگەڵ ئەوسادا. ئەگەرچی خەڵکێکی زۆر گوندیان بۆ شار و ئۆردوگای باریکەی نزیک شارۆچکەی عەربەت جێهێشتبوو، بەڵام خەڵکەکە هێشتا هەر ئاودەستیان نەبوو و لە کاتی تەنگاویی ڕۆژدا هەردەبووایە ملی ڕێی مزگەوتت بگرتایە!

ئاودەست، یەکێکە لە سەرەتاییترین بنەماکانی پاکوخاوێنیی مرۆڤەکان. گوندییەکانی ئێمە سەرەتاییترینی ئەو بنەمایەیان نەبوو. تاکە لایەنی "باشە"ی کۆکردنەوەی گوندەکانی کوردستان لە ئۆردوگا زۆرەملێیەکانی داگیرکەری بەعسی عەرەبی، ئەوەبوو کە گوندییەکانی ئێمە بوونە خاوەنی ئاودەستی خۆیان

لەماڵەکانیاندا و فێری ئەو بنەما سەرەتاییەی پاکوخاوێنی بوون. هەرچەندە دەبووایە ئەمە یەکێک بووایە لە کارەکانی "شـۆڕش" یـان بزووتنـەوەی ڕزگاریی کـوردی! زۆرینـەی ئەندامانی ئەو بزووتنەوەیە "شاری" بوون، کەچی لە ماوەی ئەو دەیان ساڵەدا نەیانتوانی تەنانەت گوندییەکانی کورد فێری ئەو بنەما سەرەتاییە بکەن. لەمەوە بڕواننە ئەو دروشـمە زلانەی ئەو بزووتنەوانە لە پێناویدا درووستبووبوون و خەباتیان بۆ دەکرد بۆ هێنانە دییان!

هـەر لەباسـی مزگەوت و حەوزی مزگـەوت و بزووتنەوەی کوردیـدا نابێـت ئەوەم بیربچێت، ئەگەر پێشـمەرگە بیویسـتایە سـزای گوندییـەک بدات ئـەوا بەبەرچـاوی خەڵکـی ئاواییەوە بەجلەکانییـەوە! لەو حەوزی مزگەوتەیان هەڵدەکێشـا و ئەتکیان دەکـرد. واتە بزووتنەوەکەی ئێمە نەک هەوڵی قەدەغەکردنی ئەو حـەوزە پیسـانەی نەدا، بەڵکـوو وەک ئامرازێکی ئەشـکەنجە و سووککردنی تاکی کوردیش بەکاریدەهێنان.

هاوینـی سـاڵی ١٩٨٦ چەنـد جارێـک بەهـۆی هاوڕێـی ڕەوانشـادم "جەلال شارەزووری"، سـەردانی بارەگایەکی تیپی ٣٧ی شـارباژێڕی یەکێتیم کـرد، بارەگاکەیـان کەوتبووە دۆڵی شـینکایەتیی نزیـک ماوەتەوە. ئەم بارەگایـە زۆر ڕێکوپێک بوو و تەنانەت گەرماوێکی بە"دووش"ەوە و ئاودەستیشـی تێدابوو. بەڵام هەر زوو بۆم دەرکەوت کە ئەو بارەگایە و درووستکردنی گەرماو و ئاودەسـتەکەی فڕی بەسـەر خۆمانەوە نەبووە و ئەو بارەگایـە کاتی خۆی یەکێک بووە لە بارەگاکانی چریکی فیدائیی داگیرکـەری ئێرانی و چۆڵیانکردووە، پێویسـتیش ناکات کە بڵێم فارس بەهۆی ئەوەی خاوەن دەوڵەتن لە کورد پێشـکەوتووترە! دیـارە لـە هەندێک بـارەگا و بنکەی سـەرکردایەتییەکانی دیوی

خۆمانــدا لەو جــۆرە پێویســتییانەی تێدابوو، بــەڵام من زۆرتر مەبەســتم لــە ڕەشــە خەڵکەکە و ئاشــنایەتییان بــووە بە بیری سەرەتاکانی پاکوخاوێنی.

دەگەڕێمــەوە بۆ قوتابخانەی دەرگەزێن. سیســتمی خوێندنی وەک سەربازگە وابوو. دەبووایە هەموومان سەرمان تاڕادەیەک ســفر بووایــە. سیســتمێکی واهیــی دیــارە نەوەیەکــی خــراپ پێدەگەیەنێــت. هۆشــیاریی تەندروســتی زۆر کــەم بــوو، مــن لەخوام دەویســت کە وانەی پێنجــەم نەیەت! چونکە لەو وانەیەدا بەردەستی قوتابخانەکە کە پێماندەوت "فەڕاش" بە کارتۆنێکەوە بەســەر پۆلەکانــدا دەگــەڕا و لــە هــەر پۆلێــک چەنــد تیوبێکی هەتووانی چاوی دەدایە دەست مامۆستاکان. ئیتر کۆتایی وانەکە مامۆســتاش لەیەکــەم قوتابییەوە بەهەمان تیــوب پێیدادەهات و دەیکردە چاومانەوە تا دوا قوتابیی پۆلەکە. واتە ئەگەر نەخۆشیش نەبوویتایە، لەبەرئەوەی قوتابییەکەی پێش تۆ نەخۆش بوو، ئەوا تۆش نەخۆش دەکەوتیت! بەواتای ئەگەر لە پۆلەکەدا یەک قوتابی چــاوی ئەوەی کە پێی دەڵێن (تەراخوما)ی ببوایە، زۆر ئاســایی بــوو بەهۆی ئەو مەرهەم کردنە چــاوەوە هەموویان بیانگرتایە. ئــەم کــردارەی مامۆســتا یەکەمیــن بەریەککەوتــن و فێربوونی خراپی من بوو بۆ نۆشداری و دەرمانسازی. مەرهەمەکە ڕەنگی سەوز بوو و کە لە قوتابخانە دەهاتینە دەرەوە هەموو دیمەنمان زۆر ناشرین دەبوو و چاومان وەکوو ڕیپۆقی کردبێت وابوو!

گوندی شەمە یادگاری و بەراوردی زۆر سەیر و سەمەرەی لە مێشــکمدا دروســتکردووە. دیارە ناچارم زۆرتر باســی ئەو

گونــدە بکــەم، وەک هــەر گوندێکی تر. چونکە ماوەیەکی باشــی منداڵیمم تێیدا بەســەر بردووە. ئەگینــا گوندەکانی تری ناوچەکە ئەگەر لە شــەمە خراپتر نەبووبێتن، ئەوا باشــتر نەبوون. گوندی شــەمە هێزکاریشــی لەســەر شــێوەی ئاخاوتنی من هەبوو. کە کۆتایــی هاوین دەگەڕامەوە بۆ ســلێمانی، کــە بانگیان بکردمایە هــاوڕێ، لەباتــی "بەڵــێ" دەموت "هــۆو"، ماوەیەکم دەویســت تاوەکوو بە وتەی سلێمانی ڕاستدەبوومەوە.

ژنانی گوند لەکاتی "ئازاد"یاندا خەریکی تەشی ڕستن دەبوون. تێیــدا هەبــوو ئەوەندە تەشــیی بەڕانیــدا هێنابوو، کە پێویســتی بەبەکارهێنانــی مێشــکی نەبــوو بــۆ بادانــی و ڕانانــی خورییە لەدەســتومەچەک ئاڵاوەکەی. هەر بۆیە زۆر ئاسایی بوو تەشیی خۆشی بڕیسێت و بەئاســانی خەریکی باسوخواسی تریش بێت لەگــەڵ ژنانی تری گونــددا، یان لەولاوە بە بەرخێک بڵێت پیخخە و بە ســەگێکیش بڵێت چغغە! بیرۆکەی تەشــی و تەشــی ڕستنی کــوردەواری ئەوەنــدە ناکارایــە کە وەک کۆتێــک وایە، هەردوو دەستت دەگرێت و نایەڵێت هیچی تر بکەیت.

پاش ماوەیەکی زۆر لە یەکێک لە مۆزەخانەکانی هۆڵندا، جۆرە تەشــییەکم بینی کە مێژووی دەگەڕێتەوە بۆ چوار تا پێنج ســەد ســاڵ لەمەوبەر. ئەو تەشییە وەک ئامێرێک وابوو بەپێ پایدەری پێلێدەدرا و چەند خولخولۆکەیەکیشی لەگەڵدابوو بۆ تێکەڵکردنی خوریی جیاواز و ڕەنگی جیاواز. بەبینینی ئەوە یەکســەر تەشــی ژنانی لای خۆمانم بیرکەوتەوە. ئەو ئامرازە تەنیا بەیەک دەســت و یەک پێ، کاری دەکرد و بەلایەنی کەمەوە لەیەک کاتدا کاری دە دانە تەشــیی لای خۆمان زۆرتر دەکات. ئەوان پێش ئەو هەموو ســاڵە بیریان لــە ئامێرێکی واهیی کردووەتــەوە، بەڵام لای ئێمە

ئێســتاش تەشی هەر تەشییەکەی جارانە. بەڕادەیەک ئەم ئامێرە ســەرەتاییە بووەتــە ئایتمێکی گرنگی هەڵبەســتە بەناوبانگەکەی "شــیرین تەشــی دەڕێســێ"ی وەفایــی! ئــەم هەڵبەســتە واهیی هۆنراوەتەوە کە تەشــی و تەشی ڕســتن بەو شێوە سەرەتاییە! هیچی کەمتر نەبێت لە پاڵەوانی هۆنراوەکە کە خودی شیرینە!

هەر بەڕاســت ئێمە لەچــاو زۆر نەتەوەی تــردا نەتەوەیەکی زۆر دەستوپێ سپیین! باوەڕناکەم ئامرازێکمان درووستکردبێت کــە بەتەواوەتــی بووبێتــە هــۆی خۆشــگوزەرانیمان و لە هیی دراوســێکانمان پێشکەوتووتر بووبێت. ئێمە لە زۆر کات و باردا هــەر بەکارهێــن بوویــن. پێم ســەیرە پەندە کوردییەکــە دەڵێت: "وەســتا بێت لە تارانێ، لانکێ درووســت بکات بۆ چاوجوانێ"!، لەخۆم و لە ئێوەش دەپرســم! ئەی لەو کوردســتانە گەورەیەی ئەوســادا، وەســتایەکی تێدانەبوو لانکێک درووست بکات بۆ ئەو چاوجوانە؟!

کلاشــی هەورامانم زۆر پێ جوانە، بەڵام ئەوەندە ناکارایە کە نەدەتوانی بەشــوێنێکی تەڕدا بڕۆی چونکە لێت هەڵدەگەڕێتەوە! نەدەشتوانی بەسەر پووش و گیادا ڕەوکەیت، چونکە خلیسکانت مسۆگەرە.

ئەو سیستەمە ئابوورییەی بە درێژایی مێژووی میرنشینەکانی کــورد و ئێســتای دەســتەڵاتی کوردیــش، هــەر سیســتەمێکی بەکارهێــن بووە. زۆرینەی ئەو شــمەکانەی لە درووســتکردنیدا مێشــکی تێدابەکارهاتووە لەدەرەوە هێنراون. ئێســتا لەوســاش خراپتربووە و کار گەیشــتووەتە ئــەوەی دۆی لە دەرەوەهێنراو لــە گوندەکانــی کوردســتاندا دەخورێتەوە! سیســتمی ئابووریی دەســتەڵاتی کوردیش نەگەیشــتووەتە ئەو ڕادەیەی ســنوورێک

بۆ ئەو کەرەســتانە دابنێت کە لــەدەرەوە خۆیاندەکەن بە وڵاتدا، بۆ نموونە باشــووری کوردســتان ئەو هەموو بەردە مەرمەڕ و کارگەی کاشییەی تێدایە، کەچی ڕۆژانە بەردی مەڕمەڕ و کاشیی مۆزائیک و سیرامیکی ئێرانی و تورکی دێنە باشووری کوردستان و زۆرینەی کارگە خۆماڵییەکانیش لەبێکاریدا داخراون.

ئەوکاتــەی خرامــە بەر خوێنــدن لە قوتابخانــەی دەرگەزێن، سەرەتای گفتوگۆی نێوان کورد و داگیرکەری ئێراقی بوو. بەیانی یازدەی ئازار چەند مانگێک بوو دەرچوو بوو. ئەگەرچی من ئەوەم بــاش بیرنایەت، بەڵام یەکەمین ســاڵڕۆژی یانــزەی ئازارم باش بەبیردێت. هەموو بەیانییــەک دەبووایە لە گۆڕەپانی قوتابخانەدا ڕیــز ببووینایە. هەمــوو قوتابییــەک دەبووایە دەستەســڕەکەی بخســتایەتە نێوان هەردوو دەستییەوە و دەستی درێژبکردایە بۆ پشــکنین، مامۆســتاش بەدارێکەوە بەنێوماندا دەگەڕا و هەرچیی بــەدڵ نەبووایــە دارێک و دوانــی لێــدەدا. لێدانەکانیش بەزۆری لەســەر نینــۆک و نەبوونی دەستەســڕ بوون. بیرمــە جارێکیان دەستم بوو بە دەرگاوە و پەنجەیەکم خوێنی تێزا و زۆر ئازاری بوو، بەهۆیەوە نەمتووانی نینۆکی ئەو پەنجەیەم بکەم. لە یەکێک لەو پشــکنینانەدا دارێک ئاڕاســتەی ئەو پەنجە گەســتراوەم کرا و چوومە شــەرای مــەرگ. کەچی لە دووری چەنــد مەترێکەوە ئاودەســتخانەکانی قوتابخانــە، مۆڵگــەی ملیۆنــان بەکتریــا و ڤایرۆســی کوشندە بوون و کەســیش گوێی نەدەدایە! سەرەتای فێربوونــی پاکوخاوێنیــی ئێمە بــە دار و بەزۆر بــوو، هەر بۆیە هیچی واهیی لێ شــین نەبوو. سرووشــتی مرۆڤ بەو جۆرەیە، ڕکی لەهەر شــتێکی بەزۆر دەبێتەوە، ئەگەرچی ئەو شــتەش لە

بەرژەوەندیــی خــودی ئەو مرۆڤە بێت. هەر بۆیــە نینۆککردن و دەستەســڕهەڵگرتنەکە بە دار و شاپی مامۆستاکانم کاریی خۆی نەکــرد و تەنانــەت کە چوومە زانکۆش هەر ڕکم لە دانشوشــتن بوو! بەڵام ناچار فێری بووم. پاشــتریش کە بووینە پێشــمەرگە و تێکەڵــی گوندییەکان بووین نەمانتوانی فێری درووســتکردنی گەرمــاو و ئاودەســتیان بکەیــن و هێزکارێکی تەندرووســتیمان بەسەریانەوە هەبێت.

من لەوکاتەوە ئاودەســتی قوتابخانەکانم نەدیوەتەوە و نازانم ئێستا بەکتریا و ڤایرۆسیان لە چیدان! بەڵام بەچاوی بەراوردەوە زۆر سەیری ئاودەســتی قوتابخانەکەی میتانی کوڕمم کردووە، ئەوەنــدە پاک و ڕێکوپێکە، تەنانەت چەنــد وێنەی جوان و ئاڵای هۆڵنداشی تێدا هەڵواسراوە. تاوەکوو قوتابییە منداڵەکان هەر لەو ئاودەستانەوە فێری پاکوخاوێنی و هۆڵندایەتی و خۆشەویستیی نیشــتمانیش ببن. هــەر لە هۆڵنــدا چەند دیاردەیەکــی بۆ "ئێمە" ســەیر دەبینیت، ئەگەرچی شــارەوانییەکان بەباشــترین شێوە و هەروەک "ڕۆبۆت" کاری پاککردنەوەی خۆیاندەکەن، کەچی زۆر ئاســایی دەبینیت کەسێک خۆبەخشانە بە مەقاش و کیسەیەکەوە بە کۆڵان و جادەکاندا دەگەڕێت بۆ کۆکردنەوەی هەر پیســییەک بەرچــاوی بکەوێــت. ئەمە تەنیا هەســتی بەرزی ئــەو هاوڵاتییە و خۆشەویســتیی وڵاتەکەیەتــی، ئەگینا نەکەس پــارەی دەداتێ و نەکەســیش پێی دەڵێت ســوپاس، هەر تەنیا بۆ خۆشــی خۆی ئــەو کارە ئەنجــام دەدات! هەر لــەو بارەیەوە ڕۆژانــە لە کەنار دەریایەکی وەک "ســخەیفەنینگن"ی شــاری لاهــای دەیان کەس دەبینیــت بــە ئامێــری "دۆزەرەوەی کانزا"وە کە خۆبەخشــانە لمی کەنــار دەریاکان پاکدەکەنەوە، ئەو جــۆرە کارانە بەزۆریی

پیاوە خانەنشینەکان دەیکەن، ئەمانە هەموویان لە هەستکردن بە بەرژەوەندیی هاوبەشەوە هاتووە.

لە دەرگەزێن بەیانیان دوای پشکنینی قوتابییان، دەبووایە چەند سروودێکمان بخوێندایە. بەڕێوەبەری قوتابخانەی دەرگەزێن کە ناوی مامۆستا مەحمود بوو[١]، لە کاتێکدا کە سروودی "من پێشمەرگەی کوردستانم"مان دەوت، پڕبەدەنگ هاواری دەکرد و دەیوت "سەگبابانە بقیژێنن، با پێشمەرگەکان گوێیان لێتان بێت". واتە کوردایەتییەکەشیان هەر بە جنێو فێردەکردین. لە کاتێکدا خۆشەویستیی منداڵ بۆ پاکوخاوێنی و نیشتمان دوو شتی گەلێک گرنگن و دەبێت بەوپەڕی ژیرانەوە هەڵسوکەوتی لەگەڵدا بکرێت. دیاردەی جنێودان ئەوکات لە قوتابخانە بەشێک بوو لە پەروەردە! مامۆستا زۆر بەئاسانی جنێوی وەک هەتیو، خوێڕی، داوەشێیت، سەگباب، قەحبەباب، عەمرت نەمێنێت و زۆری تری بۆ قوتابیان بەکاردەهێنا. لێرەدا ناچارم بەراوردێکی تری ئەو پەروەردەیە بکەم. لە ئەوروپا ڕۆژی دایکان و باوکان بەهایەکی تایبەتیی خۆیی هەیە. مامۆستایان و دایەنەکانی دایەنگا چەند هەفتەیەک پێشتر کاری بۆ دەکەن، تاوەکوو بۆ هەر قوتابی یان منداڵێک لەگەڵ خۆیاندا دیارییەک بۆ ئەو ڕۆژە ئامادەبکەن و کە منداڵەکە لەو ڕۆژەدا چووەماڵەوە پێشکەشی دایک یان باوکی بکات. من هێشتا میتانی کوڕم تەمەنی چەند مانگێک بوو لە دایەنگا، لە ڕۆژی باوکاندا کە هێنامانە ماڵەوە دیارییەکی پێبوو بۆم، زۆرم پێخۆشبوو و بیری سەگباب و قەحبەبابی مامۆستاکانی دەرگەزێنم کەوتەوە!

---

١ مەحموود عەزیز ئەولێ، وابزانم ئێستا لەژیاندا نەماوە.

لــه گونــدی شــەمە ئافرەتــان ڕۆژانە ئــەو ڕێــژە دۆیەی لە مەشــکەکانیاندا دەمایەوە دەیانکردە ناو چەند مەشکەیەکی تری گەورەوە، ئەو مەشــکانە لە پێستی گوێرەکە دروستکرابوون و زۆری دەگرت. دۆکە خەست دەبووەوە و پاش ماوەیەک کۆمەڵە ژنێــک پێکــەوە کۆدەبوونــەوە و دەیانکــردە کەشــک و دۆیینە. بەرهەمی سپیایی لە گوندێکی وەکوو شەمەدا تەنیا شیر، ماست، پەنیری ســەلک ئەویش هەندێک جار، کەشــک و دۆیینە بوو. ئەم بەرهەمانە ســەدان ساڵ پێشــتریش هەروا بووە و هەر هەبووە. نەپێشــخراوە و نەجــۆری تر دۆزراوەتــەوە. لەوانەیە دوو گوند ئەولاتر یان ئەملاتر، فرۆ و پەنیری پێستە یان جۆرە سپیاییەکی تریشــیان بووبێــت. ئیتر لەوە زۆرتر نەبــووە. گوندییەکانی ئێمە هــەر ئەوەندە توانیویانە بیربکەنەوە و هەر ئەوەندەیان توانیوە لە شــیر هەڵبهێنجن. پێم ســەیرە کە کوردســتان پێشــەنگی ئەو وڵاتانەیە کە ئاژەڵی تێداماڵیکراوە و شــیری ناسیوە کەچی هەر ئەوەندە دەستوپەنجەی بەسەر بەرهەمی سپیاییەوە دیاربێت.

لە زۆر سەرچاوەدا ئەوەم خوێندووەتەوە کە یەکەمین گوندی نیشــتەنی لەم جیهانەی ئێمەدا لە وڵاتەکەی ئێمەدا بووە. ئەویش گونــدی چەرمووی نزیک شــارۆچکەی چەمچەماڵە. لەو گوندەدا بۆ یەکەمین جــار لە مێژووی مرۆڤایەتیــدا بەرهەمی دانەوێڵەی بەبەردبووی وەک گەنم و جۆی تێدا دۆزراوەتەوە، واتە وڵاتەکەی ئێمە بۆ یەکەمین جار نانی ناسیوە کە سەرچاوەی ژیانە، کەچی لــە دوو تا ســێ جۆر نــان زۆرترمــان نییە. خۆ ئەگــەر بڕۆیتە نانەواخانەیەکــی هەر شــوێنێکی ئەوروپا ئــەوا نازانیت چ جۆرە نانێــک بکڕیت! لە ناوچەی ســلێمانیدا نانی تیری نانێکی زۆر باو بوو، لەم دوادواییانەدا کولێرەی بازاڕ جێی ئەو نانەشی گرتەوە.

ئــەو نانی تیرییە کە زۆر تەنــک بوو و ژنان لە ماڵەوە دەیانکرد، ئەوەنــد ئەرکــی دروووســتکردنی هەبوو و کاتی دەویســت هەر لەباســکردن نایەت. پاشانیش یەکسەر نەتدەتوانی بەکاریبهێنیت، دەبووایە تەڕبکرایە و دابپۆشرایە بۆ ئەوەی نەرمببێتەوە و ئنجا بەکاربهێنرایە!

پێش ماوەیەک نووسینێکم لەسەر جۆرەکانی پەنیر لە فەڕەنسا خوێندەوە، جووتیارە فەڕەنسییەکان خاوەنی نزیکەی سێ هەزار جۆر پەنیری تۆمارکراون و تاوەکوو ئێســتا بەرهەمی دێنن! ئەم پەنیرانە هەموویان چۆنێتیی درووســتکردنەکەیان نووســراوە و پارێــزراوە. هەندێکیان بوونەتە مارکەیەکــی بازرگانی و تایبەتن بــە کۆمپانیا یان بنەماڵــە یان ناوچەیەکەوە. پــاش خوێندنەوەی ئەو نووســینە لە خۆمم پرسی فەڕەنسییەکان بۆچی سێ هەزار جــۆری پەنیریــان هەبێــت و ئــەوەی ئێمەش لە پەنیری ســەلک و پێســتە و چەنــد دانەیەکی تر تێپەڕنەکات! دیســانیش پرسـیم بۆچــی پەنیری فەڕەنســی دەخۆیت هیچت بەســەر نایەت بەڵام لــە بەهاردا پەنیری ســەلکی ”کوردەواری“ بخــۆی، لەزۆر کاتدا تووشی سکئێشە، ڕشانەوە یان پیسبوونی گەدە دەبیت؟! لەمەوە گەیشــتمە ئەو ســەرەنجامەی جووتیارانی ئێمە و هیی فەڕەنسا جیاوازییەک لە بیرکردنەوەیاندا هەیە.

گوندییەکانــی کــورد لــە یەک دوو جــۆر ماســت زۆرتریان نەزانیوە، ئەویش جۆری شــیرەکە دیاریی کردووە، ماســتی مەڕ یــان مانــگا. زۆرزۆر لــەو دەشــتی هەولێرە کەنگر و ماســتیش کــراوە. بەڵام ئەورووپییــەکان و نەتەوەکانی تر هــەر لە کۆنەوە ماستی میوەیان درووستکردووە و هەمان ماستیان لەگەڵ دەیان جۆری میوەدا تێکەڵکردووە.

هۆی نەخۆشکەوتن بە بەرهەمە سپییاییە خۆماڵییەکان دیارە هــەر پیســوپۆخڵیی جووتیارەکانــی خۆمانــە. ئــەوان گوێنادەنە پاکوخاوێنــی. مــن بەچاوی خۆم دەیان پشــقلم لەنــاو مەنجەڵی بێریڤاناندا بینیوە و بێریڤانیش هەر بەدەستی دەریهێناون!، ئیدی چۆن تووشی ڕشانەوە و پیسبوون نابین!

قوتابخانــەی دەرگەزێــن کەوتووەتــە دامێنــی گەڕەکــی سەرکارێزەوە. بیناکەی بە بەردی مەڵکەندی درووستکراوە. ئەو بــەردە زۆر جوانــە و زۆریــش دەمێنێتەوە. کاتــی خۆی بەردی مەڵکەندی ســیمای دیوارەکانی شــاری ســلێمانی بــووە. دیارە دیــواری قوڕیش هەبــووە. بەڵام بەردی مەڵکەنــدی گەلێک زۆر بــووە. ئێســتا کەمینەیەکی کەم نەبێــت ئەو بــەردە نەماوە، ئەو خانووە کۆنانەشــی کــە دەیڕووخێنن بەردەکانــی فڕێدەدرێت و جارێکــی تــر بەکارناهێنرێتەوە. ئێســتا ســلێمانی شــارێکە بەو لەبــغ و نەتــری چیمەتۆیە ڕەنگی مــردووی لێنیشــتووە و هیچ ڕووخسارێکی جوانی پێوەنییە!

هۆڵندییــەکان ســەدان ســاڵە بــۆ درووســتکردنی خانــوو و باڵەخانەکانیــان خشــتی ســوور بەکاردێنن و هیچــی لێنایەت و دیمەنیشی زۆر جوانە. لەم پێشکەوتنی تەکنەلۆژیا و ئابوورییەی ئــەو وڵاتــەدا هــەر خشــتە ســوورەکانی خۆیــان بەکاردێنن و نایگۆڕن. نازانم بۆچی لای ئێمە و بۆ نموونە لە سلێمانی وازمان لەبەردی مەڵکەندی هێنا! یان بۆچی هەموو هەولێر بووە بەردی حەللان و وازیان لەو خشتە سوورانە هێنا کە لە کۆندا قەڵاکەی پێدرووســتکراوە. تــۆ بڵێــی ئەمــەش پەیوەندیی بــە لەرزۆکیی بیرکردنەوەمانەوە هەبێت!

دیمەوەسەر دەرگەزێن، لە حەوشەکەدا تەنیا یەک شێرەی ئاوخواردنەوە هەبوو بۆ ئەو هەموو منداڵە. هەرکە زەنگەکە لێیدەدا لە هەموو پۆلەکانەوە وەکوو مێرووڵە ڕێچکە دەگیرا بۆ ئەو شێرەیە. منداڵ لەدوای منداڵ دەمی بەو شێرەیەوە دەنا و تا تینوێتیی دەشکا، هەندێکیش هەبوو فریای قومێکی باش نەدەکەوت و قوتابییەکی بەهێزتر بەپاڵێک وەلایدەنا و خۆی دەمی پێوەدەنا. شێرەی ئاوەکە زەرد بوو، ئەوەندە دەست و دەمی منداڵانی بەرکەوتبوو وەک زێڕ دەدرەوشایەوە. بەڕاستی ئەوە کێشەیەکی گەورەی تەندرووستی بوو، بەڵام نە مامۆستاکان لەو ئاستەدا بوون ئەوە چارەسەربکەن، نە فەرمانگەی مەعاریفی ئەوکاتیش ئەوەی بە کێشە دادەنا. بەڵام بۆ من ئەم ئاوخواردنەوەیە هەر هەمان مەرهەمی چاوەکە بوو! دەیخۆیتەوە هەر وەی، نایخۆیتەوە هەر وەی! ئەوەی بیرم بێت قوتابخانەی دەرگەزێن دوازدە پۆلی تێدابوو. بۆ هەر قۆناغێک دوو پۆل. هەر پۆلەشی بەلایەنی کەمەوە سی و ئەوەندە قوتابی زۆرتر دەبوون، واتە هەمووی دەکاتە نزیکەی چوارسەد قوتابی. دەبێت بەوەندە قوتابی یەک شێرەی ئاوخواردنەوە هەبێت؟! لە هەمووشی سەیرتر لە هەموو پشوویەکدا مامۆستایەک لە گۆڕەپانەکەدا چاودێر بوو، زۆربەی ئەو دارانەی لەو پشووەدا دەیبەخشییەوە لەسەر ئەو شێرە نەگریسە بوو. پاش ساڵانێکی زۆر کە "لە کوێوە بۆ کوێ"ی مامۆستا هێمنم لە کتێبی "تاریک و ڕوون"دا خوێندەوە، بۆمدەرکەوت منیش وەکوو هێمن کێشەی ئاوخواردنەوەم لە قوتابخانەدا هەبووە!، کێشەکەی ئەو لەوەی منیش گەورەتر بووە و ئەوکات بۆ ئەو هەموو قوتابییە تەنیا

یەک ئاودەســت هەبووە، بەڵام لە دەرگەزێن خۆشبەختانە چەند دانەیەک هەبوو. ئەوەی ئێســتا بیری لێدەکەمەوە ئەو مامۆستایە بوو کە بەدارێکەوە بەدیار ئەو شــێرەیەوە دەوەســتا، منداڵان لە هێرشدا بوون و ئەویش تەنانەت عەقڵی بەوە نەدەشکا ڕێزمانبکات و ئەو پاڵەپەســتۆیە درووســتنەبێت، ئــەو هەرئەوەندەی دەزانی بڵێت هەتیو لەســەرخۆ و دارێکی پێدابکێشــایتایە! ئەگەر ئەوکات مامۆســتاکەمان بــۆ ئاوخواردنــەوە فێــری نــۆرە و ڕێزکردنی بکردینایە، ئەوە پاشتریش کە گەورەبووین و بەپاس هاتووچۆی قوتابخانەمان دەکرد، هەمووومان بەڕیز دەچووینە ناو پاسەکەوە و نەدەبــووە هــەرا و ئــاژاوە بۆ ســواربوونی پاســەکە و کەس نۆرەبڕیی لەوی تر نەدەکرد.

لە گوندی شەمە ژنان دەچوونە سەر کانیی ژنان بۆ جلشتن. جلەکەیان دەدا بە بەردێکدا، ئەم پڕۆسەیە بەردەوام بوو تاوەکوو پارچە جلەکە پاکدەبووەوە. لە هەندێک گوندی تر بە دار دەکەونە جلەکــە تاوەکوو پاکدەبووەوە، هەر بۆیە جلی گوندییەکان پینە و کونــی زۆری تێدابوو، چونکە ئەو لێدانە جلەکانی شــیدەکردەوە و دەیدڕانــدن. بــەڵام ئەوروپییەکان و میللەتانی ئاســیای دوور لە ئێمە ژیرتربوون لە جلشــتندا و ئەوان هەر دەمێک ســاڵ بوو ئامێرێکــی جلشــۆریان لــە تەختە درووســتکردبوو و لــە کاتی جلشــتندا هێزێکــی ئەوتۆیــان بەکارنەدەهێنا و جلەکەش باشــتر پاکژدەبووەوە و شی نەدەبووەوە. لەهەر جێیەک یان لە فیلمێکی کۆندا چاوم بەو ئامێرە بکەوێت، یەکســەر جلشــتنی لای خۆمانم بیردەکەوێتەوە. وەنەبێت لە شــار ئافرەتانیشــمان حەســاوەبن! ئەم چەند ســاڵەی دوایی لێدەرچێت، ئەویش لە هەموو ماڵێک نا،

جلشـۆری ئەلەکتریکـی هاتۆتەکایەوە، ئیتـر ئافرەتی کورد نەک پیاو! هەر بەدەستەکانی جلی شووشتووە. پرسیارەکەم لێرەدایە، ئەوروپییەکان و ئاسـیاییە دوورەکان بۆچـی بتوانن ئامرازێکی واهیی درووستبکەن و ئێمە نەتوانین بیری لێبکەینەوە؟.

لـە دەرگەزێـن زۆر جـار ڕوویـدەدا کـە مامۆسـتا دەهاتە پۆلەوە، دەیوت "بۆخۆتان سـەعی بکەن". مامۆسـتاش دەچووە بەرپەنجەرەی پۆلەکە و تاس دەیبردەوە و دەچووە ژێری! یاخود هێشـتا خوماری شەوی بەرینەدابوو و هێزی وتنەوەی وانەکەی نەبوو، یان لەگەڵ مامۆستای پۆلەکەی ئەودیوماندا دەکەوتنە قسە. بێگومـان مامۆسـتاکەی پۆلەکەی ئەودیویـش هەمان "بۆخۆتان سـەعی بکەن"ی بە قوتابییەکانی ئەو پۆلـە وتبوو. ئێمە ئەوکات پێمان خۆشبوو! منداڵ بووین و نەماندەزانی کە ئەوەی مامۆستا لەگـەڵ ئێمـەی دەکات، کارێکـی ناڕەوایـە، مامۆسـتا کارەکەی ئەوەبوو بەدڵسۆزی وانەکانمان پێبڵێتەوە، نەک لەبەر کێشەیەکی دەروونـی یان تەمبەڵیی خۆی کارەکەی خۆی فەرامۆش بکات و ئێمەش زیانی لێوەبکەین. لەڕاستیدا وامدەزانی هەر مامۆستاکانی ئێمـە وابوون، کەچی پاشـتر لەهەر قوتابیـی قوتابخانەیەکی تر، ئایـا سـەرەتایی بێت یان بەرزتر، پرسـیبێت، هەمان دابونەریتی تێدابـووە و بەوانیش زۆرجار وتراوە "بۆخۆتان سـەعی بکەن". لەوەوە ئیتر ئێمەش فێربووین کە دڵسـۆز نەبین بۆ کارەکانمان، تەمبـەڵ بین. ئەو مامۆسـتایانەش هەمان خوڕەوشـتیان هەر لە کۆمەڵگـە دواکەوتووەکەی خۆمانــەوە وەرگرتووە. دیارە ئەگەر سەعیشمان بکردایە، نە لە خۆشەویستیمانەوە بووە بۆ خوێندن، نە لـە دڵسۆزیشـمانەوە بووە! بەڵکـوو لەبەر ترسـی دارەکەی دەستی مامۆستاکەمان بووە..

مامۆستای وانەی کوردیمان ڕۆژێک هاتە پۆلەوە، ئێمە هێشتا لــە "دارا دوو داری دی"دا بووین، مزراحێکی بەدەســتەوە بوو. نازانــم بەتــەواوی ئەو مزراحەی لە کوێ بــوو، بەڵام هەردەبێت لە قوتابییەکی ســەندبێت و دیارە بەدڵنیاییەوە تێیشــی هەڵدابوو. ئەو ڕۆژە ئەو مامۆســتایە هەرچییەکی بپرسیایە و نەمانزانیبایە بەو مزراحە دەیکێشــا بەســەرماندا. مزراح تەمتەمەیەکی ئاسنی پێوەیــە لــە مێخی ناڵــی وڵاخ دەچێت، ئــەو وەنەبێت بە ســەرە پانەکەیدا بکێشــێت بەســەرماندا، بەڵکوو بە سەری تەمتەمەکەی پێیدا دەکێشــاین. ئیدی چۆن خوێندنمان خۆش بوویێت و دڵسۆز بیــن بۆی! هەڵبەت هەریــەک لە هاوتەمەنانی مــن و گەنجتریش چیرۆکــی لێــدان و ســووکایەتیی مامۆســتاکانیان زۆر لایــە و خــودی خــۆم هیــچ جیاوازییەکی ئــەو مامەڵانە لەگــەڵ ئەوەی ئەمنە ســوورەکەی ســلێمانیدا نابینم. دیارە نابێــت بڵێم تەواوی مامۆستاکانمان بەوشێوەیە بوون، بەڵام دەتوانم بڵێم ژمارەیەکی زۆر بەرچاویان بەوشێوەیە بوون و لەوانەیە خراپتریش!

پاش ســاڵانێک کە هاتمە ئەوروپا، بەگشتی مامۆستای ئێرەم بینی چەند دڵســۆزە بــۆ کارەکەی. چۆن هــەوڵ دەدات هەرچی چۆنێک و بەهەرشێوەیەک بێت خزمەتی قوتابیان بکات. کرێکاری ئێرەم بینی چۆن دڵسۆزە، چۆن هەموو ڕۆژێک بەلایەنی کەمەوە بــەردەوام هەشــت کاژێــر کاردەکات. چۆن ئەو دڵســۆزییەیان بووەتە هۆی دروستکردنی ئەو شارستانییەی کە ئەستەمە ئێمە پاش سەدان ساڵی تریش بیگەینێ!

نموونەیەکــی ســەیری دڵســۆزی بــۆ کارکــردن لەنێــو فەرمانگەکانــی کوردســتاندا، ئــەم چیرۆکە ڕاســتینەیە، کاتی

خـۆی لە یەکێک لە شـارۆچکەکانی سـەربە شـاری سـلێمانی، بەڕێوەبەری تاپۆی ئەو شارۆچکەیە زستانان هەموو ڕۆژێک لە فەرمانگەکەی دەسـتەوارەیەک دۆکومێنت و کاغەزی کاروباری هاوڵاتیانـی بردووەتە ماڵەوە تاوەکوو بیخاتە ناو سـۆپاکەیەوە بـۆ خۆگەرمکردنەوە! کە لێیان پرسـیوە ئەمـە نابێت و لەوانەیە بەهۆیـەوە تاپۆی موڵکی کەسـێک بفەوتێت!، ئەویـش لەوەڵامدا وتوویەتی ئەوەی مەبەسـتی بێت وەدووی کارەکەی دەکەوێت و دێتەوە سەرمان! بەراوردی ئەم ڕووداوە بکە بەو هەموو تۆمار و دۆکومێنتانەی کە سەدان ساڵ لەمەوبەر نەک لە شارۆچکەیەک بەڵکـوو لـە گوندێکـی ئەورووپـا و چیـن و ژاپۆنـدا دەربـارەی کێڵگەکانیان دروستکراوە و تاوەکوو ئێستاش پارێزراوە.

گوندی شـەمە کەوتۆتە بناری شـارەزوورەوە و پێموابێت لە سـلێمانییەوە هەر ٣٠ کیلۆمەترێک دووردەبێت، بەپێودانگی ڕێگاوبانـی ئێسـتا، نزیکـەی ٤٠ خولەکێـک لە سـلێمانییەوە دوورە. ئەو گوندە و گوندی "وێڵەکە"ی دراوسـێی بە کاڵەکی چاک بەناوبانگن. ئێستا باوەڕناکەم بەرهەمی کاڵەکیان وەکوو جـاران مابێت، ئەدی ئەوانیش ئێسـتا دۆی لە ئێرانەوە هێنراو دەخۆنـەوە! مـن زۆرجار لە سـلێمانی لە مەیدانی سـەوزە و میوەفرۆشـەکان گوێم لێبووە کە فرۆشـیارەکان بۆ ناساندنی شـمەکەکانیان هاواریانکـردووە "کاڵەکـی شـەمە و وێڵەکە"! وەرزی کاڵـەک ڕنیـن خۆشـترین کاتـی گوندی شـەمە بوو. زۆرترینـی سـەردانیش بۆ گوندی شـەمە هەر لـەو وەرزەدا بوو. زۆرچاک بیرم دێت ئەوکاتەی کاڵەکەکان کۆدەکرانەوە و دەخرانە گوێنییەوە، گوێنییەکان نیوەی زۆری بەشی خوارەوەی

بریتیبـــوون لە کاڵەکی نەگەییوو، بـــەو کاڵەکانە دەوتران زرک یان زرکی کاڵ. لەســـەری گوێنییەکەشدا چەند کاڵەکێکی جوان دادەنرا و دەیاندوورییەوە و پاشان ئۆتۆمۆبێلەکان دەیانبرد بۆ سلێمانی بۆ فرۆشتن. زۆرجار گوێم لێبووە کە سەری گونییەک نێردراوەتەوە گوندییەکان بەگاڵتەوە گوتوویانە "بەخوا وابزانم دوو کاڵەکی باشـــی تێدایە"! دەمێکە ئەوەم بۆ دەرکەوتووە کە دڵسۆزی جووتیارەکانمان بۆ بەرهەمهێنانی بەروبوومی چاک هیچیان لە دڵســـۆزیی مامۆستاکانی ئەوکاتمان زۆرتر نەبووە و نییـــە. ناوچەیەکـــی وەک بازیان باشـــترین جۆری برنجی لە کوردســـتاندا هەیە. ئەو برنجە پێـــش ئامادەکردنی بۆ خواردن ئەوەندە پیســـە، دەبێت چەند جارێک بیبژێریت و بیشـــۆیتەوە، ئەگەرنـــا دان لە دەمتدا نامێنێـــت چونکە هەمووی وردەبەرد و داڕوجانە. لەخۆم دەپرســـم برنجی بازیان بۆ ئەوەندە پیس و داڕوجانـــاوی بێت و ئـــەوەی تایلاند و کەمبۆدیـــا بۆ ئەوەندە جـــوان! ئەگـــەر پێم بڵێیت لـــە تایلاند بەرد نییە و کوردســـتان هەمـــووی بـــەردە، ناچـــارم بڵێم ئـــەی تورکیا پڕە لـــە بەرد و وڵاتێکـــی شـــاخاوییە، بۆچی تەنیا بەردێک لـــە برنجی تورکیدا نابینرێت!

پەروەردە لای ئێمە چ لە قوتابخانە و چ لە ماڵ بەگشتی زۆر خراپ بوو، تا ئێستاش لە زۆر شوێن بەو شێوە دواکەوتووانەیە. منداڵ هەر لە منداڵییەوە سەرشکێن دەکرێت و کەسایەتیی لاواز دەکرێـــت. لـــە ماڵەوە پێی دەوترێت، دانیشـــە تۆ گـــەورەی، مەکە عەیبـــە، لێیدەدرێـــت. لـــە قوتابخانـــە کاتی خۆی هـــەر قوتابییەک

وانەکەی نەزانیایە سروودی ”تەمبەڵی بۆ تەلەبە“ی[٢] بۆ دەوترا. ئەمە بیرم دێت زۆر قوتابیی دەشکانەوە. یان ئەگەر ئەو قوتابییە هەڵەیەکی بکردایە مامۆستا دەیوت ”ئادەی چەپڵەیەکی بە نینۆک بۆ لێدەن“! ئێمەش نینۆکمان دەدا بەیەکدا و بەو قوتابییەی هاوڕێمان پێدەکەنین تاوەکوو سووک و ڕیسوا ببێت!. بەڕاستی پەروەردەمان کارەسات بوو. ئەگەرچی ئێستا دیاردەی لێدان و جنێودان کەمبووەتەوە، بەڵام بیری پەروەردەیی و بنچینەی ماتریاڵەکانی هەر هەمان بۆنی ئاودەستەکانی ئەوسای قوتابخانەی دەرگەزێنە!

لای ئێمە کرێکار خواخوایەتی چاوی سەرکاری لێوە دیار نەبێت، تاوەکوو سەرخەوێک بشکێنێت! مامۆستا دەیەوێت چاوی بەڕێوەبەری لێوە دیارنەبێت تاوەکوو وانەکەی نەڵێتەوە. بەڕێوەبەریش دەیەوێت پشکنەر نەیەتە قوتابخانەکەیەوە، تاوەکوو لەهەر بەڵایەکی نادڵسۆزی لە کارەکەیدا بەدووربێت و تاوەکوو دەگەیتە ترۆپکی کارگێڕیی وڵات بەوشێوەیەیە. هەریەک هەوڵ دەدات کاری خۆی بەملی هاوکار یان خوارتری خۆیدا بدات و خۆیشی بێ هیچ ماندووکردنێک مانگانەی خۆی وەربگرێت. بەکورتی کۆمەڵگەی ئێمە، بەتایبەتی لە باشووری کوردستاندا کۆمەڵگەیەکی تەمبەڵە. دەمانەوێت

---

٢ سروودەکە ئەمە بوو:
تەمبەڵی بۆ تەلەبە، ڕەفیقان بەخوا عەیبە. هەرچی دەرس نەزانێ، لەتێ نانی نادەینێ. تەمبەڵ تەمبەڵ، پیس و چەپەڵ.
زۆر چاک بیرم دێت سروودی «تەمبەڵی بۆ تەلەبە» یەکەم سروود بوو کە مامۆستاکان فێریانکردین!، نەک ئەوەی بۆ نموونە دەڵێت: «چەند شیرینە لام دار و بەردی وەتەنم»!.

مانگانەمان هەبێت و لە ماڵەوە ببینە دابەستە و کە فێنکیشی کرد بچینە دەرەوە بۆ پیاسە و ئەملاولا و زستانیش بەدیار زۆپا بۆرەکەوە پاڵی لێبدەینەوە. هەر بۆیە پێش ئەوەی جەژن بێت، یەک دوو ڕۆژێک پێشەلەقەمان هەیە و دوای جەژنیش دوو ڕۆژ پاشەلەقە! ئەگەرچی لەوانەیە بەشێوەیەکی فەرمی جەژنەکە سێ ڕۆژ بێت کەچی نزیکەی دە ڕۆژ لە وڵاتدا پشووە! ئەوانە هەمووی لە تەمبەڵیی ئێمە و نادڵسۆزیمان بۆ کارەکانمان سەرچاوەی گرتووە، بەشێکی گرنگیشن لە نەبوونی بەرژەوەندیی هاوبەش کە گرنگترین پێکهاتەکانی نەتەوەییانەی نەتەوەیەکە.

خانووەکانی گوندی شەمە لە خشتی کاڵ درووستکرابوون، سەربانەکانیشی بە دارەڕا و گڵەبان. تەیمانی یان گەوڕی ئاژەڵان هەر لەناو ماڵاندابوون، هەرچی پیسایی و پاشەڕۆکی ئەم گەوڕانە هەبوو دەکرانە بەردەرگای ماڵان و پێیان دەوت سەرەنوێلک، ئەم سەرەنوێلکانە شوێنی هەڵبژاردەی یاریی منداڵان بوون، چونکە وەکوو گردێک بەرزبوون. بەکورتی هەرچی دیاردەی پاکوخاوێنی و تەندرووستی هەیە لەو ماڵانەدا نەبوون. ئەو گوندییانە بۆ ماوەی هەزاران ساڵ بەو شێوەیە ژیاون. خانووەکانیان تاوەکوو بڵێی خراپ بوون، نزم و تاریک. لەو ماوە زۆرەدا گوندییەکانی کورد نەیانتوانیوە ئەو خشتە کاڵانە سووربکەنەوە تاوەکوو زۆرتر بەرگەبگرن و بە ئاوی باران نەشۆردرێنەوە. جگەلەوەش نەبنە ژینگەیەکی ئاسان بۆ مار و مێروو و مشک و جانەوەری تر. سەربانی گوندەکانی ئێمە گەلێک خراپ درووستکرابوون، لەو هەموو ساڵەی مێژووی گوندەکانی کوردستاندا تاکی کورد

بیری لــه ئەڵتەرناتیڤێکی تــر[٣] نەکردووەتەوە بۆ ســەربانەکان. ســەربانە قوڕەکان تەختن و دەبێت پاش هەر بارانێک کای پێوە بکرایــە و بــە بانگردێنیــش بگێڕدرایە تاوەکوو بپەســترایەتەوە. ئنجا هەر دڵۆپەشی دەکرد. جگەلەوەی مەترسیی ڕمانی لە کاتی بەفربارینــی زۆردا هەبــوو. هەروەها دەبووایە ســاڵانە یان دوو ساڵ جارێک بە قوڕ سواغ بدرانایەتەوە. وڵاتی ئێمە وڵاتی بەردە، هیــچ ماڵی گوندییەکم نەبینی حەوشــەکەیی بەردرێژ کردبێت، چ نەبێت تاوەکوو بەهۆیەوە لە زســتاندا حەوشــەکەیان نەبێتە قوڕ و لیتــە و هاوینانیــش نەبێتە خۆڵەپەتانی! باســی ســەوزایی ناو گونــدەکان ناکەم، گوندم بینیوە بەهەمووی پێنج داری ڕێکوپێکی تێدانەبووە. ئەگەر تەمبەڵی نەبێت هەموو ماڵێک دوو داری تووی بڕواندایە نە ئاودانیشی دەویست و نەخزمەتیش.

لە زســتاندا ئــەو زۆپــا تەنەکەیەی لــە ناوەڕاســتی ژووردا دادەنرا هەموو ڕووبەری ژوورەکەیی دەکوشت. لە هەرلایەکەوە بڕۆیشــتیتایە دەبووایە خۆتت لــە زۆپا لابدایــە. نازانم، نەدەکرا لــە ســوچێکی ژووری دانیشــتندا بەجۆرێکــی تــر ئــەو زۆپایە درووستبکرایە!

زۆرتریــن ڕێژەی مەنگۆلەکان ڕەوەندن، ئەمانە هەر ماڵێکیان خێوەتێکــی گــەورەی هەیــە. ناوچەکانیــان زۆر ســاردە، لەناو خێوەتەکەیانــدا زۆپایەکی زۆر باشــیان ئافرانــدووە، ئەم زۆپایە لەهەمان کاتدا گەرمیاندەکاتەوە و خواردنیشی پێ ئامادەدەکەن، تەنانــەت لایەکی زۆپاکەیــان وا درووســتکردووە کە وەک فڕن وایــە بۆ درووســتکردنی نان. ئێمە تەنانــەت نەمانتوانیوە نیوەی

٣ چونکــە هەرگیز بیرمان لــە ئەڵتەرناتیڤ نەکردووەتەوە، بۆیە وشــەیەکی کوردیمان بۆی نییە و زۆجار وشەی «بەدیل»ی عەرەبیمان بەکارهێناوە.

بیرۆکـەی زۆپـای مەنگۆلـە ڕەوەندەکانیش بۆ خۆشـیی ژیانی خۆمان بئافرێنین!

تەلارسـازیی کورد تاوەکوو ئەم سـەردەمەی ئێستامان زۆر دواکەوتووە. لە کوردسـتان کەم خانوو یان پەرسـتگایەک هەیە جێگەی سەرسـووڕمان و شـانازیی ئێمە بێت. دیارە مەبەسـتم لەوانـە نییـە کە بۆمـان دروستکراوە. وەک قـەڵای هەولێر و ئـەو کڵێسـایانەی کە ئەرمەنییـەکان لە چـواردەوری گۆلی وان دروسـتیانکردووە و هیـی تر. ئەمانـە نابنە شـانازی بۆ ئێمە چونکـە بەبیری کورد دروسـتنەکراون، بەڵکـوو بەجۆرێکی تر دەبنە شـانازیی ئێمە چونکە لە وڵاتەکەی ئێمەدایە و ئێمە ئێسـتا "خاوەنیانین". قەڵای هەولێر یەکێکە لە شوێنە نیشتەنییە کۆنەکانی نەک هەر کوردسـتان بەڵکـوو جیهانیش، ئـەو قەڵایە ئەگەرچی کـورد لە بنەڕەتدا دروسـتینەکردووە و زۆرتر پەیوەندیی بەو گەلە کۆنانەوە هەیە کە کاتی خۆی لە کوردستاندا ژیاون، لەگەڵ ئەوەشـدا نەمانتوانیوە ڕێزی بگرین و ئەوماڵانەی تێیدابوون بە درێژایی مێـژوو نۆژەنیانبکردنایەتەوە. هەر بۆیە گەڕەکی قەڵای هەولێر دواکەوتووترین گەڕەکەکانی ئەو شـارە بووە. بەگشـتی بیری تەلارسازیی کورد چ لە شار و چ لە گوندەکان بریتی بووە لە دوو ژوور و هەیوانێک و کۆڵەکەیەکیش لە ناوەڕاستدا!

هەرچەنـدە زۆرتر لە چواردە سـەدەیە خەریکی هاتووچۆی مزگـەوت و دروسـتکردنی مزگەوتیـن، بەڵام تاوەکوو ئێسـتا نەمانتوانی ستایلێکی خۆماڵی بۆ دروستکردنی مزگەوتەکانمان دابهێنیـن. ئـەو کەمـە مزگەوتـە جوانانەی لـە کوردسـتاندان، ئەرکیتێکتەکەیـان یـان ئێرانـی یـان عوسـمانییە و ئێمـە هـەر

وەرگربووین. ئەوانی تر بریتین لە چەند بینایەکی گشـتیی سادە و سـاکار بەبێ ئەوەی هیچ دیاردەیەکی تەلارسازیی جوانی تێدا بەدی بکرێت. هەموو ئەرکیتێکتی مزگەوتی گوندەکانی ئێمە تەنیا هۆڵـی نوێژکـردن و ئەو حەوز و ئاودەسـتە پیسـانە بوون کە پێشتر باسـمکردن. لەمدوادواییانەدا ئەو مزگەوتە دواکەوتووانە بوونە ئەوانەی کە لەلایەن عەرەبستانی سعودیەوە دروستکران و ئەرکیتێکتەکەیان وەکوو بیرەکەیان، عەرەبیی تەواوە.

زۆرجـار بەکەنـاری ئـاوی "رایـن"دا چ بە شـەمەندەفەر، چ بە ئۆتۆمۆبێل بۆ سویسـرا ڕۆیشـتووم. ئاوی ڕاین بە بەشـێکی زۆری باشوور تاوەکوو ناوەڕاستی ئەڵمانیادا دەڕوات. ئەمبەر و ئەوبـەری ئەو ڕووبـارە هەردەڵێی بۆ ئەوە کراوە کوردێک پێیدا بـڕوات و بەچاوی خۆی ئەوەی بۆ دەربکەوێت کە کوردسـتان و کـورد چەند دواکەوتـوون، خەڵکی کورد چەند بێ شـانازین! لەو کەنارانەدا دەیان کۆشـک و خانووی گەورەی کۆن لەسـەر گردۆڵکەکانـی دەبینیـت، کـە جێـگای شـانازی و تەلارسـازیی ئەڵمانەکانن. بەڵام هەموو جارێک کە بەوێدا دەڕۆم و چاوم بەو کۆشکانە دەکەوێت، ئەو وڵاتە داماوەی خۆمانم بیردەکەوێتەوە کە چی وای تێدانییە. بیری میرانی بابان و سۆران و بادینان و ئەوانی ترم دەکەوێتەوە کە نەیانتوانیوە کۆشـکێکی وا دروستبکەن، کە ئێستا ئێمە شانازیی پێوەبکەین و بڵێین ئەمە کۆشکی ئەو میرەی کوردە و ئەو تەلارسازییەشـی بیـر و هزری کوردەوارییە. هەر کۆشکێکی میر لە کوردستاندا ببێت، زۆربەیان بە دەستوپەنجەی وەستای ئێرانی و تورکی دروستکراون، دیارە ئێمە لە تارانەوە وەسـتا بێنین بۆ لانکێکی سادە[٤]، ئەدی چۆن خۆمان کۆشکمان

٤ وەستا بێت لە تارانێ، لانکێ دروستکا بۆ چاوجوانێ!

بۆ دروستبکرێت! هەر بۆیە ئێمە ئێستا مافی خۆمانە لە خۆمان و باپیرانمـــان بپرســـین، ئێوە کـــە کۆنترین ڕەگەزی نیشـــتەجێی ناوچەی خۆرهەڵاتی نێوینن!، ئەی بە درێژایی ئەو هەزاران ساڵە چیتان کردووە؟!

چەنـــد جارێـــک لـــە فڕۆکەخانـــەی هەولێـــرەوە هاتووچـــۆی وڵاتم کـــردووە، ئـــەو فڕۆکەخانەیە بەبیری تەلارســـازیی تورک دروستکراوە، زۆرجار کارمەندی تورکم لەوێ بینیوە خەریکی فراوانکردنـــی فڕۆکەخانەکە بوون، واتە بیری وەرگرتن و هێنانی وەستای تورکی و ئێرانی هەر بەردەوامە.

لێـــرەدا بۆ کۆڵەواریی تەلارســـازیی کوردەواری بەپێویســـتی دەزانـــم چیرۆکێکـــی ڕاســـتینەی ڕەوانشـــادی باوکـــم بگێڕمەوە. باوکـــم لە کاتـــی خۆیدا و بەپێوەری کوردســـتان یەکێک بووە لە وەستاباشـــییەکانی ســـلێمانی. لە کۆتاییی شەســـتەکانی سەدەی ڕابردوو ســـینەمای دڵشـــادی ئێســـتا نەماوی دروستکردووە و زۆرینـــەی گەرماوەکانی ســـلێمانی ئەو درووســـتی کردوون. کە دەســـتی کردووە بە درووســـتکردنی یەکەم گەرماو کە پێموابێت گەرماوی "ســـەرچیمەن" یان "نالـــی"ی چوارڕێیانی "نالی"یە لە شاری سلێمانی، کێشـــەی دروستکردنی گومبەزەکەی هەبووە. چونکـــە لە هەموو ســـلێمانیدا کەســـێک یان وەســـتایەک نەبووە بتوانێـــت گومبەزی گەرماو درووســـتبکات. پاشـــان ناونیشـــانی وەســـتایەکیان لە کەرکووک بۆ هەڵـــداوە و چووەتەلای، ئەویش لەوکاتـــەدا خەریکی دانانـــی گومبەزێک بووە لە کەرکووک، بەڵام کابـــرا پڕکاربـــووە و نەیتوانیـــوە بێت بەهانای باوکمـــەوە، بەڵام باوکم خۆشـــبەختانە لەو گەشـــتەیدا بۆ کەرکـــووک، نهێنییەکانی درووســـتکردنی گومبـــەز لە کابراوە فێربـــووە و گەڕاوەتەوە بۆ

سـلێمانی، خۆی گومبەزەکەی درووسـتکردووە. بـەڵام دڵنیانیم لـەوەی کە وەسـتای کەرکووکی، کورد بـووە یان تورکمان یان ئاشووری یان کلدانی! ئەوەی من لێرەدا دەمەوێت لەم چیرۆکەی هەڵبهێنجم ئەوەیە کە شـاری سـلێمانی مێژووی دووسەد ساڵی هەبووە و وەستایەکی تێدانەبووە یان بیری لەوە نەکردووەتەوە بتوانێت گومبەزێک درووسـتبکات، کەچی مێژووی شارسـتانیی گەورەتریـن وڵاتی دنیا هەر چەند سـەد سـاڵێک دەبێت! لێرەدا پرسـیاری مـن ئەوەیە، دەبێـت جیاوازیی نێـوان بیرکردنەوەی کوردێک و ئەمریکییەک چی بێت؟! ئەوان بتوانن لەو ماوە کەمەی پـاش پەڕینەوەیـان لە ئۆقیانـووس! هەموو جیهـان بخەنە ژێر ڕکێفی خۆیانەوە و ئێمەش لە شـارێکی وەک سلێمانیدا نەتوانین گومبەزێک درووستبکەین..

شاری سـلێمانی لە سـاڵی ١٩٦٩وە زانکۆی تێدایە، هەزاران دەرچووی کۆلیژی تەلارسازی و ئەندازە و پەیمانگای تەکنیکیی تێدایـە، چەنـد سـاڵێک لەمەوبەر لەسـەر ڕووبار یـان جۆگەی چەقچەق بەستێکیان درووستکرد، بەستەکە بەرگەی یەک بارانی بەهێـزی نەگرت و ڕووخا!، بەهۆیەوە خەریک بوو چەند دێیەکی خوار بەسـتەکە ئاو بیانبات. دیسـان لەخۆم دەپرسم ئەو بەستە بچکۆلەیەی سـەر ئاوی چەقچەق کـە لە چاو هەردوو ڕووباری سـیروان و دوکاندا جۆگەلەش نییە و بە بیری ئەندازیاری کورد درووسـتکرا بۆچی بەرگەی یـەک لافاوی نەگرت!، ئەی ئەوانەی دوکان و دەربەندیخـان کە نیوسـەدەیە ملیۆنـان جاری ئەوەی چەقچەق ئـاو گلدەدەنەوە بۆچی ناڕووخێـن؟! دەبێت جیاوازیی نێوان ئەندازیارانی بەستەکانی دوکان و دەربەندیخان و ئەوانەی بەسـتی چەقچەق چی بێـت؟! ئەی دەبێت جیاوازیـی نێوان ئێمە

و تــورک چی بێت، ئەوان هەموو باکووری کوردســتانیان کردە بەســت و واخەریکــە شــوێنەواری حەســەن کێفیــش ژێرئاوی بەستەکانیان دەخەن!

پەندێکی "کوردی" هەیە دەڵێت "بزن بۆ تاکە ســەعاتێک جێی خــۆی خۆشــدەکات"، ئێمە نەک بــۆ تاکە ســەعاتێک! بەڵکوو بۆ هــەزاران ســاڵیش نەمانتوانــی جێی خۆمان خۆشــبکەین! و ئەو بزنەشــمان تێدانەبوو! هەر لەوەوە ئــەو پەندە بە کوردی نازانم، چونکــە لە هیچ کات و بارێکــدا ئەگەرچی وڵاتی ئێمە وڵاتی بزنە و بــزن و مــەڕداری هەر پیشــەمان بــووە، کەچی لــەو بزنەوە فێرنەبوویــن و شــوێن ئەو پەنــدە نەکەوتین. دیــارە پەندەکە لە دراوســێکانمانەوە وەرمانگرتــووە، وشــەی "ســەعات"ی بێگانە لەوانەیە پشتڕاستکەری ئەو ڕایە بێت.

شانازی بۆ مرۆڤێک یان نەتەوەیەک زۆر گرنگە، ئەم شانازییە دەبێتــە هێزکارێکــی دەروونــی بۆ خۆشویســتنی نیشــتمان. بۆ نموونە ئەڵمانییەک لە کاتێکدا ئۆتۆمۆبێلە "پۆرش"ەکەی لەســەر "های وەی"ە باشــەکانی ئەڵمانیا دەهاژوێ، ئەوپەڕی شــانازییە بــۆی، چونکە ئۆتۆمۆبێلەکە و هــای وەیەکە هەردووکیان زادەی بیــری خەڵکــی وڵاتەکەیین، ئەگەرچی ئەوان ئەســفەڵتیان نییە و ئێمە هەمانە! کە فەڕەنســییەک بەو پەڕی شانازییەوە لە کۆشکی لوڤەر بلیتی چوونەژوورەوەی ئەو مۆزەخانەیەت پێدەفرۆشێت، ئەوپەڕی ســەربەرزییە بــۆی کە لە وڵاتەکەیدا کۆشــکی واهیی و مۆزەخانــەی واهیــی هەیە. میســرییەک شــانازییەکی گەورە بــە هەوارگــەی شەرەمولشــێخەوە دەکات کە ڕۆژانــە هەزاران گەشــتوەری بــۆ دەچێت! هیندییــەک بۆی هەیە شــانازی بە تاج

مەحەلەوە بکات، چونکە بەبیری وەسـتای هیندی درووستکراون و جوانتریـن شـوێنەوار و مزگەوتـی دونیایـە و هەڵبـژاردەی سەرسـوورهێنەرەکانی جیهانیـش بـوو. بـەڵام کـورد هیـچ شانازییەکی نییە. تاکی کورد جگە لە "هۆزەکەی" کە بە پێوەری خۆی جێی شانازییە! هیچی تری نەبووە، بۆ نموونە هەیە نازناوی جاف، قەراخی، شوکاکی بە هیچ سەروەرییەکی تری کوردستان ناگۆڕێتەوە. بەڵام نازانێت ئەوە شانازییەکی درۆیینەی ناو بازنە داخراوەکەی هۆزەکەیەتی و کەسـێکی کەنەدی یان ژاپۆنی پاش هەزار سـاڵی تریش نازانێت جاف، قەراخ و شـوکاک بەریان لە کوێوەیە.

لە دەرگەزێن کە لە قوتابخانە دەهاتینە دەرەوە، ئەگەر بەیانیان بووینایـە هەمـوو هاوارماندەکـرد "نیـوەڕوان گـووی بەیانیان بەدەمتـان"، نیوەڕوانەکانیش بـە ئێمەیان دەوت "بەیانیان گووی نیـوەڕوان بەدەمتان" و بەپێچەوانەشـەوە، ئەمەمان بە ئاوازێکی حەماسـییەوە وەک سروودێکی نیشتمانی بەکۆرس دەوت. ئەمە وەک دابونەریتێکـی لێهاتبوو، کەسـێک نەبوو پێمـان بڵێت ئەمە نابێـت! ئـەم دووبەرەکییەی نێـوان هەردوو شـیفتی بەیانیان و نیوەڕوان شەڕی زۆری لێدەکەوتەوە.

چـاک بیری شـەڕە گەڕەکی ئەوکاتـەم هەیـە. ڕۆژێکیان لە قوتابخانـە بینیـم کۆمەڵێـک قوتابی یەکێک سـەری شـکابوو و یەکێک دەشـەلی و یەکێکی تر دەسـتی بەسـترابوو. ئەوەم زۆر پێ سەیر بوو کە بیستم ئەوانە دوێنێ لەگەڵ گەڕەکی چوارباخدا شـەڕیان کـردووە و شـەڕەکەش زۆرتر بە بـەرد و بەردەقانی – قۆچەقانـی دەبـوو. کوڕانـی گەڕەکەکانی سـلێمانی زۆرجار

شـــەڕەگەڕەکیان دەکــرد، بۆ نموونە ســـەرکارێز و چوارباخ یان گۆیژە و سەرشەقام. ئەمە تا هەفتاکانیش زۆر باو بوو لە سلێمانی و بەردەوامیش ڕوویداوە. نموونەیەکی تری ئەو دەستەگەرییەی کوڕانی گەڕەک، جەژنان بوو لە شـــوێنی یاری و سینەماکان. لە ســـینەما هەر دەستەیەک چەند پشـــتوێنێکی لە ڕیزە کورسییەک دەدا و بۆ کەس نەبوو دەستکارییان بکات، ئەگەرنا ئەوا دەبووە شەڕێکی گەورە!

لەڕاستیدا ئەم شەڕە گەڕەکەی ئەوکاتە، ئێستا گواستراوەتەوە بـــۆ هەندەرانیـــش. بەڵام بەشـــێوەیەکی تر، بۆ نموونـــە، کەمجار ڕوودەدات کە ئاهەنگی کوردی بکرێت و شەڕی تێدا ڕوونەدات! شەڕی ناو ئاهەنگە کوردییەکان وایلێهاتووە، کە لە وڵاتێکی وەک هۆڵندا، هەرکە لە هەر شوێنێک ئاهەنگی کوردی دەبێت کۆمەڵێک ئۆتۆمۆبێلـــی پۆلیـــس ماوەیەک بەر لە دەســـتپێکردنی ئاهەنگەکە پاسەوانیی شـــوێنەکە دەکەن تاوەکوو تەواودەبێت. زۆر خێزانی کورد هەیە بەشـــداری ئـــەو ئاهەنگانە ناکەن، چونکـــە نایانەوێت تووشی کێشە و بەزم ببن و لەوەشدا مافی خۆیانە.

لە شـــەمە ئەگەرچی ئەو چەنـــد هاوینەی لەوێ دەبووم هیچم نەبینی یان من منداڵ بووم هەستم پێیان نەدەکرد، بەڵام زۆرجار هەر لە شەمەییەکانەوە بیستوومە کە کاتی خۆی زۆرجار لەگەڵ گوندەکانی تردا شـــەڕەتێڵا یان شـــەڕەتفەنگیان کـــردووە. هۆی زۆربەی شـــەڕەکانی نێوان گوندەکانی کوردســـتان دەگەڕێتەوە بـــۆ جیاوازیـــی خێڵەکی. بۆ نموونە ئەم گوند ســـەربەم خێڵەیە و ئـــەوی دی ســـەربە خێڵێکی دی. یـــان بەهـــۆی ژنوژنخوازییەوە کێشـــەیان دەبێـــت و کوڕێـــک، کچێـــک هەڵدەگرێـــت و هەرایەکی

گەورەی لێدەکەوێتەوە. کێشــەی ئاو و ئاودێری چونکە لەوەتەی کورد هەبووە بەشــێوەیەکی سەرەتایی و ساکار بەکاریهێناوە و نەیتوانیوە یەک هەنگاو پێشــی بخات، گەورەترین کێشــە بووە و لەوانەیە دەیان هەزاران کوژراوی لێکەوتبێتەوە. ئاو کێشــەیەکە بەزۆری لە ســێ شــێوەدا خۆی بینیوەتــەوە. گرتنەوەی ئاو یان گۆڕینــی ڕێڕەوەکەی، بەردانەوەی ئاو بــۆ خنکان و لەناوبردنی کشــتوکاڵی خەڵکانــی تر، بەردانی ئەســتێڵ کە ئەمەشــیان دوو کێشــەی لێدەوێتــەوە، ئەوانیــش بەفیڕۆدانی ئــاو و لەناوبردنی کشتوکاڵەکەی بەردەمین.

لەڕاســتیدا ئەو ئاوەی لە کوردســتاندا هەیــە دەتوانرێت دوو بەرابەری ئەوەی لە کاتی ئاساییدا کشتوکاڵی پێدەکرێت، کشتوکاڵی پێبکرێت. بەڵام کورد هیچ جێدەســتێکی بەسەر ئاودێرییەوە دیار نییە، ئەمەش پەیوەندیی بە بیرکردنەوە و تەمبەڵێتییەوە هەیە. هەر زەوییەک لە خوار ســەرچاوەی ئاوێکەوە بووبێت، بەکارهێنراوە و بەشــێوەیەکی ســەرەتا و ســاکار کشــتوکاڵی تێداکراوە. ئیتر زەوییەکانی تریان خســتووەتە بەر بەزەییی باران بۆ ئاودانیان. هەرگیز کورد بیری لەوە نەکردووەتەوە ئاو بۆ شوێنە بەرزەکان ڕاکێشــێت. عەرەب لە کشــتوکاڵدا زۆر لە ئێمــە زیرەکتربوون و توانیویانــە بەهۆی ئەو ئامێرەی پێــی دەوترێت "ناعوور" ئاو لە ڕووبار و ســەرچاوەکانی ترەوە بۆ زەوییە بەرزەکان ڕابکێشن و بیانکەنــە زەویی بەراو. بــەڵام جووتیارانی ئێمە ئەوەی بیریان لێــی نەکردبێتەوە ئەوە بووە. تەنیا درووســتکردنی ئەســتێڵ لە کوردســتان زانــراوە و کارێکــی تابلێی ئاســان بــووە، ئەویش دانانــی چەند بەربەســتێک لەبەردەم کانییەکدا و ســواخدانی بە قوڕ تاوەکوو ئاوەکە بەرەوخوار نەبێتەوە. ئەمە هەموو زانســتی

ئاودێریی کوردەواری بووە! بەستەکەی ئاوی چەقچەقی سلێمانی گەواهیی نەبوونی هیچ سەرەتایەکی ئاودێری دەدەن لەناو کوردا. ئەم نەزانیی ئاودێرییە بووەتە هۆی ئەوەی ئەگەر ساڵێک باران لە ڕێژەی ئاسایی کەمتر بباریێت، ببێتە وشکەساڵی و زۆرجاریش برسێتی و کارەساتی لێبکەوێتەوە. عەرەبەکان پێش هەزاران ساڵ بیریان لە ئاودێری و بەستی ئاو کردووەتەوە و بەستە بەناوبانگەکەی مەئرەب لە یەمەن بەڵگەیەکی دیاری ئاودێریی مێژووی وڵاتە عەرەبییەکانە، کەچی لە هەموو مێژووی ئێمەدا بەستێک نابینیت کورد درووستی کردبێت! ئەگەرچی تۆپۆگرافیی کوردستان زۆریش لەباربووە بۆ درووستکردنی بەستی ئاوی! ئەو پڕۆژە ئاودێرییەشی کە کاتی خۆی لە بەستۆرەوە ئاوی بۆ قەڵای هەولێر پێهێنراوە، ئەویش هەر کوردی نەبووە و ئاشوورییەکان لەسەردەمی سەنحاریبدا درووستیانکردووە!

کێشەی تریش لە ناو گوند و ڕەوەندەکانی کوردا زۆربوون، لەوانە سووتاندنی خەرمان و پاوانی یەکدی. ڕفاندنی ئەسپ و ماینی یەکتری، بڕینی کلکی گوێدرێژی یەکتری، کوشتنی سەگی یەکتری و زۆری تر. بۆ نموونە یەکێک لەو چیرۆکانەی کە لەناو بنەماڵەکەی ئێمەدا باوە، چیرۆکی "تایەری هەیەر"ە. ئەم تایەرە خەڵکی شەمە بووە و کاتی خۆی بۆ ڕفاندنی ماینی خێڵێکی تر چووەتە گوندێکی ئەو شارەزوورە و لە تەیمانی ماینەکەدا خەریکی ئەوە بووە ماینەکە بفڕێنێت، بەڵام لەو کاتەدا مەیتەری ماینەکە دێتە تەیمانەکەوە بۆ ئاودانی، ئەویش لەژێر پووش و ئاخووڕی لای ماینەکە خۆی دەشارێتەوە. کە مەیتەرەکە ماینەکە دێنێتەوە مێخەکەی لە زەوییەکەدا بەڕانی ئەم تایەری هەیەرەوە دادەکوتێت. تایەریش فززەی بۆ نەکردووە و پاش

ڕۆیشتنی مەیتەرەکە مێخەکە لە ڕانی دەردەهێنێت و بەبرینداری و بەسـواری ماینەکەوە "سالم" و "غانم" دەگەڕێتەوە بۆ گوندی شەمە. لەمەوە بزانن دیاردەی دوژمنایەتی و ویستی تالانی لەناو خێڵە کوردەکاندا تا چ ڕادەیەک بووە.

زۆرجـار لێرە و لەوێ بیسـتوومە گاڵتە بە عەرەب کراوە کە لەسەر کوشـتنی وشترێک نزیکەی چل سـاڵ شەڕیانکردووە و "جەنگی بەسـوس"یش بە نموونە دێننەوە. بەڵام لای خۆشـمان لەسەر کوشتنی سەگێک چەند کەسێکی لەسەر کوژراوە و دەیان سـاڵ دوژمنایەتیی بەچەند نەوەیەکدا بردووەتە خوارەوە. بەڵام عەرەبـەکان لەبـاری تۆمارکردنـەوە زۆر لە ئێمـە زرنگتربوون و چـاک و خراپـی خۆیانیـان تۆمارکـردووە، کەچی ئێمە شـتە باشـەکانی خۆشـمانمان تۆمار نەکردووە! بەڵام مەلا کوردەکان بەشدارییان لە تۆمارکردنی شتە باشەکانی عەرەب کردووە!

گەڕەکی گۆیژە، یەکێکە لە گەڕەکە کۆنەکانی سلێمانی، ئەوکات لەو گەڕەکەدا لە هەموو جۆرە توێژێکت دەبینی، توێژی شـاری، توێژی تازەشـاری کە لە ناوچەکانی دەروروبەری سلێمانییەوە هاتبوونـە شـار. ئـەم پێکهاتانە زۆر بەئاسـانی لـەو گەڕەکەدا گوزەرانیـان نەدەکرد، هەر بۆیە ڕۆژانە دەمانبیسـت لەو کۆڵان یان لەم کۆڵان یان لە کۆڵانی خۆماندا شەڕێک بووە. شەڕەکانیش لەسـەر شـتی هیچ و پووچەوە گەورە دەبوون و زۆر بەئاسانی دوو دراوسێ بە ژن و پیاو و منداڵەوە دەیاندا بەیەکدا. زۆرجار دوو دراوسـێی ماڵ بە ماڵەوە بۆ چەندین سـاڵ قسـەیان لەگەڵ یەکتریـدا نەدەکـرد. ئەو شـەڕانەی کە وەک پیشـەی ڕۆژانەی لێهاتبوو هەمان دووبەرەکیی هۆزەکان و ناوچەکانی دەوروبەری

سـلێمانی بوو و بۆ شـارێکی وەک سـلێمانی گوواسترابووەوە. تواندنـەوەی هـۆز و خێڵەکانی کـورد لەناو ڕەگـەزی کوردا بە درێژایـی مێـژوو پرۆسـەیەکی سـەخت بووە و ئێسـتاش هەر بەردەوامە. بنەماڵە هەیە سـەدان ساڵە لە شارێکدا دەژین کەچی ئێسـتاش کرمـی هۆزەکەیان لە مێشـکیاندا دەبزوێت!، هەر بۆیە مـن ئەگەرچی باوانم لە شـارێکی وەک سـلێمانی لەدایکبوون و مێژووی بنەماڵەکەمان لەو شارەدا لە سەدەیەک زۆرترە، کەچی زۆرجار بەهۆی ئەو بیرەوە لێم پرسراوە، "ئایا بە ئەسڵ خەڵکی کوێی"؟!

هەندێـک لە بیرەوەریی تری گەڕەکی گۆیـژەم لە هەفتاکاندا، بیسـتنی کوژرانـی دوو ئافرەت بوون بەناوەکانـی خاتوو فاتمە کـە پێیـان دەوت "فاتـە تەماتە" و ئەوی تریـان خاتوو کافێ کە پێیان دەوت "کافە کالۆس". من ئەو کات نەمدەزانی ئەوانە بۆچی کوژران و هۆیەکەی چی بوو. بەڵام پاشـتر چونکە خاتوو کافێ دراوسێمان بوو لە منداڵانی کۆڵانەوە هۆی کوشتنەکانیانم زانی، بـەڵام چونکـە زۆر منداڵ بووم هەر بەباشـی بـۆم نەدەچووەوە سـەریەک. ناوی ئـەو دوو ئافرەتـە داماوەم هـەردەم لەیادە و هەرگیز بیرم ناچنەوە. ئێسـتا سـی سـاڵێک زۆرتر بەسـەر ئەو دوو ڕووداوەدا تێپەڕیـوە، بـەڵام لەجیاتی ئـەوەی بکوژانی ئەو دوو مرۆڤـە دادگایـی بکرێـن، کەچـی ئێسـتا ژمـارەی ئافرەتە کوژراوەکانمان بوونەتە هەزاران و بووینەتە یەکەمین "نەتەوە"ی ژنکـوژ لـە جیهاندا، بەو حاڵەشـەوە هێشـتا داوای دامەزراندنی دەوڵەت دەکەین و خۆمان بە نەتەوە دەزانین!

هەر لە دەمێکەوە هەستم بەدیاردەیەکی سەیر کردووە، ئەویش لێکنەچوونی گشتیی ئەتنیی کوردە. ئەو هۆزانەی کە ئەمڕۆ پێیان دەوترێت "کورد" زۆر جیاوازن لە یەکدی. کورد هەیە ڕەشە، هەیە سپییە و زۆربەمان گەنم ڕەنگین. هەیە ئەستەمە بتوانیت لەگەڵ عەرەبێکدا جیای بکەیتەوە. هەمانە دەموچاوی هیندی یان پاکستانیی تەواوە. کورد هەیە دەڵێی ژاپۆنی یان چینییە. چاوی شین، سەوز، ڕەش و قاوەیی لە هەموو شوێنێک دەبینرێن. ئەمەم زۆر بۆ نەدەچووەوە سەریەک تا باشتر خۆم و کوردم ناسی.

گەلێک لە گەشتوەران و کوردناسان، کاتێک هاتوونەتە کوردستان، سەرنجی زۆریان لەو قەڵا و قەڵایچە و گردە دەستکردانەی داوە، کە بۆ زۆربەیان بووەتە مایەی سەرسوڕمان! هەر بەڕاستیش وایە، تەنیا سەرنجێکی دەشتی شارەزوور لە باشووری وڵاتدا، ئەو ژمارە زۆرەی ئەو قەڵایچە و تەپانەمان بۆ دەردەکەوێت، کە هەریەکەیان مێژوویان دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمانێکی زۆر زوو، هەموویان بەمەبەستی جەنگی و خۆپاراستن بەکارهێنراون. بەڵام ئەوەی جێی سەرنجە، تەواوی ئەو قەڵایچانە بۆ خۆپاراستن لە هێرشە دەرەکییەکان بەکارنەهێنراون، ئەگەر وابووایە، ئەوا دەبوو بۆ نموونە لە بەشی باشووردا ئەو قەڵایچە و تەپانە زۆربەیان لە نزیک زنجیرە چیای حەمریندا بوونایە. کەچی بەپێچەوانەوە، زۆربەیان لە نێو قوڵایی کوردستاندان. دیارە ئەوە دەگەیەنێت، کە هەر بۆ نموونە کاتی خۆی لە شارەزووردا یەک دەستەڵات بەڕێوەی نەبردووە و لەو ڕووبەرە کەمەدا، چەند دەستەڵاتێکی تێدابووە و بۆ خۆپاراستن لە یەکتری ئەو قەڵایچانەیان درووستکردووە. ژمارەی ئەو تەپ و قەڵایچانە لە کوردستاندا، دەتوانم بڵێم بەسەدانە و

زۆرتریش، کەچی لە هەموو سنوورە نەتەوەییەکانماندا، لەوانەیە تەنانەت دوو قەڵای ڕێکوپێک نەبینین، ئەمە سەرئەنجامێکی واهیی بەدەستەوە دەدات، کە خەڵکی کورد، یان کوردستانییە کۆنەکان، هێندەی گوێیان بەخۆپاراستنی خۆیان داوە لە دژی یەکتری، هێندە گوێیان بە هێرشە دەرەکییەکان نەداوە و هۆکاری جوگرافی کە لە چیاکاندا خۆی دەبینێتەوە، بەو کارە هەڵستاوە، هەرچەندە ئەمە لە هەموو شوێنێکی کوردستاندا ڕۆڵی مەزن نابینێت، ناوچەی گەرمیانی باشووری کوردستان یەکێکە لەوانە.

هەڵبەت لە سەردەمی میرنشینەکانی کوردیشدا هەر بەو شێوەیە بووە، زۆربەی ئەو قەڵا سەربازییانەی لە کوردستاندا هەبوون لە نێوان سنووری میرنشینەکاندا بوون نەک لەسەر سنووری "نەتەوەیی"ی کورد. لێرەدا بۆ نموونە قەڵا سەختەکەی پاشا کۆرەی میری سۆران لە ناوچەی قەشقۆڵیی دوکان بە نموونە دێنمەوە کە پارێزگاریی سنووری میرنشینی سۆرانی کردووە لە دژی هەر هێرشێکی میرنشینی بابان! شوێنکەوتەی ئەو قەڵایەش لە کاتی خۆیدا سنووری فەرمیی هەردوو میرنشینەکە بووە. ئەم بیرۆکەی قەڵا سەربازییانەی ناوەوەی کوردستان تاوەکوو ئێستا هەر بەردەوامە. لە ساڵی نەوەدەکانی سەدەی ڕابردوودا پارتی کۆمەڵێک قەڵای پتەوی لەسەر شاخەکانی نێوان کۆیە و سەری ڕەش بۆ بەرگریی هەر هێرشێکی یەکێتی درووستکرد. ئەو قەڵایانە پارێزگاریی سەری ڕەش دەکەن و درێژدەبنەوە تاوەکوو ناوچەکانی حاجی ئۆمەران، لە ناوچەی قەسرێ و وەرتێش هەمان ئەو قەڵایانە بۆ هەمان مەبەست درووستکراون. ئەوەی جێی سەرسوورمانە نەپارتی و نەیەکێتی بە درێژاییی ئەو هەموو ساڵە تەنیا یەک قەڵای سەربازییان لەنێوان هێزەکانی

خۆیان و داگیرکەری ئێراقدا درووستنەکردووە!

مێژوونووسـان، بە کورد و بێگانەشـەوە، زۆربەیان لەسـەر ئـەوە ڕێککەوتـوون، کـە ڕەسـەنی کـورد دەگەڕێتـەوە سـەر مـادەکان. بـەڵام بـە بەراوردێکی ئەو نەتـەوە کۆنانـەی کە لە کوردسـتاندا ژیاون، ماد توخمێکی گەلێک نوێیە لە کوردسـتاندا و وامـان لێدەکات بڵێین، ئەگەر کورد لە مادەوە داکەوتووە، ئەی ئـەو ڕەگەزە کۆنانەی تری کوردسـتان چییان بەسـەرهات؟ کە هـەر یەکەیان لە ماوەیەکـی مێژوویی و ناوچەیەکی دیاریکراودا ڕۆڵێکـی زۆر کاریگەر و ترسـناکیان لە مێژووی کوردسـتان و خۆرهەڵاتـی نێوینـدا بینیوە. لۆللۆ، گۆتی، کاشـی، میتان، خوری و کاردۆخ و هتـد... نموونـەی ئەو ڕەگەزانـەن. هەڵبەت ناکرێت ئەمانـە هەمـوویـان نێوی جودابن بۆ ڕەسـەنی نەتـەوەی کورد کـە مادەکانـن، چونکە بەتایبەتـی لۆللۆ و گۆتی و کاشـییەکان، سـێ ڕەگـەزی بەردەوامن بۆ ئـەو مرۆڤە کۆنانـەی کە هەر لە سەردەمی شانەدەرەوە، تا دوای هەزارەی چوارەمی پێش زایین، لە کوردسـتاندا ژیاون. بەپێی ڕای زانایانـی ئارکیۆلۆژی و ئەو کەرەستە مادییانەی کە ئەو نەتەوانە یاخود ئەو کۆمەڵە مرۆڤانە بۆ ئێمەیان جێهێشتووە، یەک نەتەوە نین، بۆیە دەکرێت بوترێت، کە کـورد بریتییە لە پێکهاتوویەکی تێکەڵی ئەو ڕەگەزە کۆنانەی کـە لە کوردسـتاندا ژیاون، لەگـەڵ ئەو هـۆزە ئارییانەی کە لە هیندسـتانەوە کۆچیـان بۆ کوردسـتان کردووە. پاشـان ئەمانە هەمـوویـان مادیـان پێکهێناوە و مادیش بووەتـە باپیرەی کورد. هەڵبـەت هەندێک سـەرنجی بایۆلۆژییانـەی دەم و چاوی کورد لـە کاتی ئێسـتادا ئەوە دەردەخات. کە کـورد یەک ڕەنگ و یەک فۆڕمی باڵا و دەم و چاوی نییە. دیارە ئەم سـەرنجە لەسـەدەی

نۆزدەدا باشـــتر وەدەرکەوتـــووە، لە کاتێکـدا (کلۆدیۆس جیمس ڕیـــچ)ی نوێنەری بەریتانیا لە بەغدا، کە گەشـــتەکەی کردووە بە کوردستاندا، یەکەمین تێبینیی کە دەریبڕیوە لێکنەچوونی کوردی کۆچەر و کوردی نیشتەجێیە، تەنانەت (خاتوو ڕیچ)ی خێزانیشی ئەو ســـەرنجەی بەرانبەر بە کوردەکان هەبووە. کوردی کۆچەر ڕەنگیـــان لە کـــوردی نیشـــتەجێ تێرتر بووە، کـێ دەڵێت ئەمانە ئەوانە نین کە کاتی خۆی لە هیندستانەوە بۆ کوردستان کۆچیان کردووە! دیارە کەســـێکی بێگانە لە دەرەوە ئێمە باشـــتر دەبینێت تاوەکـــوو خۆمان، هەر بۆیە من تێبینییەکەی میســـتەر ڕیچ زۆر بەڕاست و لە هەمان کاتیشدا بە گرنگ دەزانم. هەر لەو ڕووەوە پۆلێنـــی کـــورد و گـــۆران یان کـــورد و کرمانـــج دەگەڕێتەوە بۆ هەمان هۆ. تەنانەت لە هەندێک شوێندا کرمانج لەلای کورد زۆر سووک بووە و وشەی کرمانج لەلای خودی کورد واتای جنێوی گەیاندووە. هۆزی کورد هەیە تەنیا بەئەندامانی سەربە هۆزەکەی خۆی دەڵێت میللەت و ئەوانی دەرەوەی هۆزەکەی "میللەت" نین! هەورامییـــەکان بە هەورامان دەڵێن "وڵات"!، ئەمە دەبووایە وڵات لای ئەوان کوردستان بوایە.

ئاشکرایە لە سەدەکانی پێش زاییندا و لە کوردستان و لەیەک مـــاوەی مێژووییـــدا نەتەوەیـــەک یـــان زۆرتر ژیاوە. ئـــەو هۆزە ئارییانەشـــی کە لە ناوچەکانی هیندســـتانەوە بەرەو کوردســـتان کۆچیانکرد، هەموویان ســـەربە یـــەک لایەنی ئەتنی نەبوون. هەر بۆیە بەگەیشتنی ئەمان و تێکەڵاوبوونیان بە ڕەگەزە جیاجیاکانی کوردستان، نەیانتوانی هەموو بەتەواوەتی لە بۆتەی یەک ڕەگەزی ئەتنیدا خۆیان بتوێننەوە. من لەو بڕوایەدام ئێمە تاوەکوو ئێســـتا هەمـــان کێشـــەمان هەیـــە. هەر بۆیـــە ئێســـتاش دوو خێڵی کورد

پێکەوە ناحەوێنەوە. پێشــتریش دوو میرنشــینی کوردی پێکەوە گوزەرانیــان نەبــووە. شــەڕی ناوخــۆ و براکوژیــی مۆدێرنیش درێژکراوەی ئەو ڕەگەزە زۆرانەیە کە کوردیان پێکهێناوە.

پــاش پێکەوەژیانــی چەند ســەدەیەکی ئەم هــۆزە ئارییانە لەگەڵ ڕەگەزە کۆنەکانی کوردســتاندا، لە دەوروبەری ســەدەی هەفتەمی پێش زاییندا نەتەوە یان سـەیوانی "ماد"یان لێپێکهات و پاش ماوەیەکیش بوونە ئیمپراتۆرێکی بەهێزی ناوچەکە.

پەرتووکە مێژووییــەکان ئەوەمان بۆ دەگێڕنەوە کە مادەکان یەکانگیرییەکــی نەتەوەییانــەی تەواویان نەبــووە، هۆی ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ ئەو تیرانەی کە خودی ماد خۆیان پێکهێنابوو. دیارە هەریەک لــەم تیرانەش کۆمەڵە خێزانی جــودای لەدەرەوەهاتوو بــوون و تێکەڵی پاشــماوەی هۆزێکــی لۆللۆ، کاشــی، میتانی و ئەوانی تر بووبوون.

مادەکان هەرکاتێک یەک بووبن، ڕووداوێکی مێژوویی گرنگی لێکەوتووەتــەوە، یەکگرتنی یەکەمیان بــۆ دامەزراندنی دەوڵەتی مــاد بوو. دووەمیشــیان بــۆ ڕووخانــی نەینــەوای ئیمپراتۆری ئاشوورییەکان بوو. ئیدی یەکبوون نەما تاوەکوو ڕۆژی ئەمڕۆ.

لــە ڕەوەنــدی مێژووی کــوردا، کەمێــک کاری هــاوکاری و هەماهەنگیــی تێدایــە. (پەیمانــی پیــرۆز)ی میــر بەدرخــان، کە لەگەڵ ســەرۆک هۆزەکانی کــوردا بۆ یەکڕیزیــی نەتەوەییانەی کــورد هاتەکایەوە، یەکێکــە لەوانە. تا هەموو هــۆزەکان پێکەوە جاڕی ســەربەخۆیی کوردســتان بدەن و بەهۆی ئەو پەیمانەوە، ناتەباییەکانی نێوانیان ڕیشــەکێش بکەن... بەڵام ئەم پەیمانە هەر زوو هەڵوەشایەوە و هۆزەکانیش لە بەرژەوەندیی خۆیان گوێیان بەوەنــەدا کە لەســەری ڕێککەوتبوون و لەژێــرەوە پاڵیاندایەوە

بەدەستەڵاتی عوسمانییەوە. واتە ئەوەی لە دامەزراندنی مادەکاندا ڕوویدا، جارێکی تر مێژوو خۆی تێدا دووبارە نەکردەوە.

شۆڕشەکەی شێخ عوبەیدوڵڵای شەمزینی، کە خۆی و زۆربەی پێشمەرگەکانی، نیشتەجێی بەشی باکووری وڵات بوون و سەرەتا لە خۆرهەڵاتی وڵاتەوە شۆڕشەکەیان هەڵگیرساند و چەند نێوچەیەکیشیان ڕزگارکرد، نموونەیەکی بەرچاوی هاوکاریی ڕیزی کوردە لەو سەردەمەدا...

هاتنی سمایلخانی سمکۆ، لە خۆرهەڵاتی وڵاتەوە بۆ باشوور و یارمەتیدانی بزووتنەوەکەی شێخ مەحموودی بەرزنجی، کارێکە هەردەم شایانی باسکردنە.

ناردنی چەند دەستە پێشمەرگەی باشوور، لەلایەن شێخ ئەحمەدی بارزانەوە، بۆ شۆڕشی ئاراڕات، زێتر گیانی بزووتن و کوردایەتیی لە نێو ناخی کۆماری ئاراڕات و پێشمەرگەکانی ئاگریدا بەرزکردەوە...

پەیوەندیکردنی هۆزی بارزان، بەسەرۆکایەتیی (شێخ ئەحمەد و مەلا مستەفا بارزانی) و چەند ئەفسەرێکی کوردی باشوور، بە کۆماری دیموکراتیکی کوردستانەوە لە مەهاباد، گوڕێکی سەربازی و بەرزکردنەوەی گیانی سەرخوابوون بوو، لەنێو جەماوەری خۆرهەڵاتی کوردستاندا... ئەگەرچی چوونی بارزانییەکان بەهۆی ئەوەوەوە بوو کە داگیرکەری ئێراق تەنگی پێهەڵچنیبوون و لە دیوی باشوور شوێنیان بۆ نەمابووەوە. واتە چوونی بارزانییەکان بۆ ناوچەکانی موکریان بەویست و هەڵبژاردەی خۆیان نەبوو.

یارمەتییەکانی یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان، لە ساڵی ١٩٨٢دا، بۆ حیزبی دیموکراتی کوردستانی "ئێران"، لە دژی

داگیرکــەری ئێرانــی ئیســلامی، تێکەڵاوبوونی خوێنــی هەردوو بەشــی لێکدانەبــڕاوی وڵات بوو، لە دژی هێرشــەکانی ئێران بۆ داگیرکردنەوەی ناوچە ئازادکراوەکانی پێشمەرگە، لە کوردستانی بندەســتی داگیرکەری ئێرانــدا... ئەگەرچی ئەم هاریکاریکردنەش لە تاکتیکێکی ڕامیارییەوە ســەرچاوەی گرتبوو تاوەکوو یەکێتی ســەرنجی داگیرکــەری ئێراقــی بۆخــۆی ڕابکێشــێت و بکەوێتە گفتوگۆوە لەگەڵیدا!

یارمەتییەکانی حیزبی دیموکراتی کوردستانی "ئێران" و پارتی کرێکارانی کوردســتان – پێــکاکا، لایەنەکانی تری خۆرهەڵات و باکوور و خۆراوای وڵات، بۆ خەڵکی ڕاپەڕیوی کورد لە باشووری کوردســتاندا، لە بەهاری ١٩٩١دا، کارێکە مایەی خۆشــبەختی و بەراییی سەرهەڵدانی سادەی یەکانگیربوونی ڕیزی نەتەوەییانەی کوردە...

ئەو نموونانەی کە باسکران لەژێر هەر بارودۆخێکدا بووبێت، کەمە نموونەیەکی شکۆداری ناو پەرتووکە مێژووییەکانمانن.

هەڵبــەت بمانەوێــت، دەتوانیــن هەندێک نموونــەی تری لەو بابەتە لە مێژووی نەتەوەکەماندا هەڵبهێنجین، هەرچەندە دەکرێت بوترێــت، ئەوانــە بەرچاوترین و ڕووتمەندترینیانــن... بەڵام ئەو نموونانــە زۆر نین؟!، ئەگەر بێــت و بەراوردێکیان بکەین لەگەڵ جەنگی نێوخۆیی و لێکدابڕان و شەڕی براکوژی و بەشبەشیدا...

بەرانبەر ئەو کارە پڕ لە شــانازییانە، تەنیا لە ماوەی ســاڵانی ١٩٩٢ تــا ١٩٩٦، کاری واهیــی لــە کوردســتاندا و بەتایبەتی لە باشــووریدا، ڕوویــداوون، کــە پەڵەیەکــی ڕەشــە بەنێوچاوانی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازانەی کورد و پارتە کوردستانییەکانەوە. تەنیا لە ماوەی ئەو چوار ساڵەدا، هەزاران کارەساتی کوردکوژی

و ماڵوێرانی لەنێو ئەو پارتانەدا ڕوویداوە، بەڕادەیەک داگیرکەران، بەو ماوەیە نەیاندەتوانی ئەو کوردکوژیی و ماڵوێرانییە، لە سەرکوتکردنی شۆڕشی کوردا لە سەرتاسەری کوردستاندا پیادەبکەن؟!

هەڵبەت ئەو کارانە، بەتەنیا زادەی ڕووداوەکانی ئەمڕۆ نین و هەر داگیرکەران و زلهێزانیش نەبوونەتە هۆی ئافراندنی ئەو بارودۆخە بەشبەشی و کوردکوژییە، کە بووەتە هۆی ئەوەی ڕەوشێکی ترسناک لە یەکانگیریی نەتەوەییماندا بێتەکایەوە. بەڕادەیەک کە چارەسەری گەلێک گرانە و پێدەچێت چەند نەوەیەکی داهاتووشمان گرفتار و بێهوودە ببن بەدەستییەوە... هەر بۆ نموونە منداڵانێک لە سەدەی بیستودوو و دواتردا لەدایک دەبن و دەڵێن باپیرە گەورەمان لە شەڕی براکوژی لە بەرەی دیگەڵەدا کوژراوە..

دوورییەکانی ئەو پەرتپەرتی و کوردکوژییە، بنچینەکەی بەو نزیکی و نوێییە نییە. ڕاستە جەنگی کوردکوژیی نێوان پارت و ڕێکخراوەکانی تریش، هەریەکەیان بەهۆی چەند هۆکارێکی نوێوە، هاتوونەتە کایەوە. بەڵام هەر هێشتا ناتوانین، بڵێین ئەو ڕووداوانە ڕاستەوخۆ بوونە هۆی هاتنەکایەی ئەم پاشاگەردانییەی بزووتنەوەی نوێی نەتەوەکەمان. بەڵکوو دوورییەکانی ئەم بارودۆخە، گەلێک کۆنە و سەرەتاکەشی لە جەنگ و ناتەبایی میرنشینە کوردییەکانەوە دەست پێ"نا"کات، هەروەکوو هەندێک لە ڕووناکبیران وای بۆدەچن؟! دوورییەکانی ئەو ناتەباییەی ڕیزی نەتەوەییانەی کورد، دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمانی هاتنە کایەی کورد وەکوو نەتەوەیەک، بەو پێیە

دەکرێت بڵێین، کە دەگەڕێتەوە پێش درووستبوونی مادەکانیش لە کوردستانی ئەوسادا.

دەگەڕێمەوە بۆ قوتابخانەکەم، بەڵام ئەمجارەیان گەورەبووم و قوتابخانە سەرەتاییەکانی دەرگەزێن و "شێخ سەلام"م جێهێشتووە و چوومەتە قوتابخانەی ناوەندی و دواناوەندی ڕۆشنبیری کوڕان هەر لە سلێمانی،ماڵیشمان لە گەڕەکی گۆیژەوە گواستوویەتیەوە بۆ گەڕەکی ڕزگاری. ئەو ماوەیە کۆمەڵێک کرێکاری بادینی خەریکی چاککردنی ئاو و ئاوەڕۆکانی گەڕەکی ڕزگاریی شاری سلێمانی بوون. من تا ئەوکاتە نەمدەزانی ئایا شێوەزمانێکی کوردیی وەک بادینی هەیە! وامدەزانی هەموو کورد وەک شێوەزمانی ناوچەی سلێمانی و دەوروبەری ئاخاوتن دەکات! ڕۆژێک کوڕێک لە دەرگاکەمانیدا و وتی "ئاڤ ڤەخۆم"!، من هەرچەندم کرد نەمزانی چی دەوێت! پاشتر بەئاماژەی دەستی زانیم داوای ئاو دەکات! ئێستا بیر لە وانەی "گڤەگڤی با دێت"ی پۆلی یەکەمی سەرەتاییم دەکەمەوە، مامۆستاکەمان تەنانەت ئەوەندە ئەرکی نەکێشابوو پێمان بڵێت لە زمانەکەی ئێمەدا شێوەزمانی واهیی هەیە و ئەوانیش کوردن! دەبووایە بەلایەنی کەمەوە پێی بوتینایە گڤەگڤ واتە وژەوژ! لە ماڵیشەوە کەسێک بەمنی نەوتووە بادینی چییە و چی نییە! پاشتر ناوی بادینی و شێوەزمانەکەیان لە گاڵتەوگەپی شاری سلێمانیدا بەهۆی ئەو وانەیەوە بووە "گڤەگڤ"!

لە ڕۆشنبیر وانەی مێژوومان دەخوێند. مێژووەکە، مێژووی عەرەب بوو. مێژووی ئەوان لە سەرەتاکانی ئیسلام و داگیرکارییەکانیانەوە دەستپێدەکرد تاوەکوو سەرکەوتنی

ئەوەی پێیدەوترا شۆڕشی حیزبی بەعس. لەو مێژووەدا ئەوەیان فێردەکردین کە نەتەوە چەند پێکهاتەیەکی هەیە. ئەوەی عەرەب، زمان، مێژوو، ئاییینی ئیسلام، بەرژەوەندی یان چارەنووسی هاوبەش و خاک بوو. ئەگەرچی بەپێوەری چەمکە نوێیەکان مێژوو و ئایین و تەنانەت لە هەندێک شوێندا زمانیش پێکهاتەی نەتەوە و نەتەوایەتیی ڕەگەزێک نییە، بەڵکوو خاک و بەتایبەتی بەرژەوەندیی هاوبەش گرنگترین پێکهاتەکانێتی.

زۆرجار چوومەتە وڵاتی بەلژیک، ئەگەرچی ناکرێت بڵێین وڵاتی بەلژیک کێشەی نەتەوایەتیی تێدانییە. بەڵام بەلژیک وڵاتێکە پێی دەوترێت بەلژیکا، ئەم ناوە لەوەناچێت پەیوەندیی بە نەتەوەی بەلژیکییەوە هەبێت. زمانی فەرمیی بەلژیکییەکان فەڕەنسی و فلامییە. فلامی جۆرێکی بەلژیکیکراوە لە زمانی هۆڵندی. ئەمان وڵاتن، پێیان دەوترێت بەلژیکا و خەڵکەکەشی پێیان دەوترێت بەلژیکی. ئاییینی کریستیانیش ئەگەرچی ئاییینی "زۆرینەیە"، بەڵام دەمێکە ئایین لە کۆتایی پێکهاتەکانی هەر دەوڵەتێکی ئەوروپییەوە دێت. لەمەیاندا دەبێت ڤاتیکانی لێ ڕیزپەڕبکەین کە دەوڵەتێکی بچووکی ناو شاری ڕۆمایە.

کەنەداش دەکرێت نموونەیەکی گەورەکراوەی وڵاتی بەلژیکا بێت. وڵاتەیەکگرتووەکانی ئەمریکا جۆرێکە لەوان، بەڵام فاکتەری زمان لە ئێستادا تێیدا یەکگرتووە و بووەتە ئینگلیزی، ئەگەرچی پێشتر هەردوو زمانی ئیتاڵی و هۆڵندیش زۆر بەرچاو بووە. هیندستان لە دەیان زمانی فەڕمی زۆرتری تێدایە!

ساڵی ٢٠٠٥ بۆ گەشتێک چووینە وڵاتی سوورینام لە باشووری ئەمریکا، سوورینام کاتی خۆی هیندییە سوورەکانی تێدا ژیاون و پاشان هۆڵندی و جوولەکەکان کۆیلەیان لە

عەرەبــە موســڵمانەکان کڕیــوە و لــە ئافریــکاوە بردوویانن بۆ ئەوێ تاوەکوو کشــتوکاڵی شەکر و قاوەیان پێبکەن. لە سەدەی بیستیشــدا خەڵکانــی زۆری چینــی، هیندی و جاڤانــی و هیی تر بۆ درووســتکردنی ژیانێکی باشــتر ڕوویان لەو وڵاتە کردووە. وڵاتەکــە ئەگەرچــی لە ڕیزی ئــەو وڵاتانەدایە کــە پیاندەوترێت جیهانی ســێیەم، بەڵام وڵاتە و ســنوور و قەوارەی سەربەخۆی خۆیی هەیە. ســوورینام زمانەکانی کریۆل، هیندییە سوورەکان، چینی، هیندی، جاڤانیی تێدایە، بەهۆی داگیرکاریی هۆڵەندییەکانەوە هەموویان زمانی هۆڵەندی دەزانن و زمانی هۆڵەندی زمانی فەرمی و ســتانداردی ئەو وڵاتەیە. لە ســوورینام ئایینەکانی جوو، فەلە، ئیســلام، بودی، بتپەرستی و زۆری تری تێدایە. تەنانەت ئەوەی زۆر ســەیرە لــە شــاری "پاراماریبــۆ"ی پایتەختــی ئــەو وڵاتە مزگــەوت و ســیناگۆگی جوولەکەکان بەتەنیشــت یەکترییەوەن! خەڵکی سوورینام هەریەکەی ڕەنگێکە، هەیە چینییە، یان هیندییە یان هیندیی ســوورە، جاڤانییە، یان ڕەنگی ڕەشــە و نەوەی ئەو کۆیلانەیــە کە کاتی خۆی بەزۆر هێنراونەتــە ئەوێ. خەڵکی ئەو وڵاتە کەسیان لە کەسیان ناچن و چەند دوورگەیەکی مرۆیین و ناوی ســوورینام و بەرژەوەندیی هاوبەشیان وەک سوورینامی کۆیکردوونەتــەوە، هەر ئەو هۆیەش بوو وایکرد لە ناوەڕاســتی هەفتاکاندا خۆیان لەدەســت هۆڵەندییەکان ڕزگاربکەن و دەوڵەتی سوورینامی سەربەخۆ دابمەزرێنن.

کەواتــە "بەگشــتی" ئایین و زمان و تاڕادەیــەک مێژوویەکی کۆنیش نابنە پێکهاتەکانی نەتەوەیەک. دیارە ئەگەر ببن باشترە.

کە سەیری مێژووی خۆمان دەکەم و بەراوردێکی ئەو پێکهاتە نەتەوەییانە دەکەم، دەگەم بەزۆر سەرئەنجام. ئەنجامگیرییەکەشم

ئەوەیــە ئێمەی کــە پێماندەوترێت "کــورد" هێشــتا بەتەواوەتی نەتەوە نین، یان هێشتا لە هەنگاوی درووستبوونی نەتەوەییداین. هەنگاوەکەی ئێمە زۆر درێژبووەتەوە، بەڕادەیەک هێزکاری زۆر نێگەتیڤیشــی کردووەتە ســەر پێکهاتــە نەتەوەییەکانمان، لەوانە زمان، خاک، ئایین و مێژوو.

زۆرجــار لەخۆمــم پرســیوە دەبێــت ئــەو نهێنییە چــی بێت بەهۆیــەوە عەرەب، فارس، تورک و بەلـچیکییەک و پاراگواییەکی پێکردووەتــە دەوڵەت و ئێمەی کورد نا! ئایــا ئەو نهێنییە خاکە؟ ئێمە لەوەتەی پێماندەوترێت کورد، لەســەر خاکێک ژیاوین ناوی کوردستان بووە! ئەگەرچی پێشتر ئەو خاکە فراوانتربووە، بەڵام لە هــەر هەنگاوێکــی مێژوویــدا هەندێکیمان لەکیســچووە، یان لەکیســداوە. مێژووی نەتەوەی تورک لە خۆرهەڵاتی ناوەڕاستدا ناگاتە هەزار ســاڵ. کەواتە خاک نییە. ئەگەر نەشتبێت، دەتوانیت وەک خێڵــە تورکــەکان کــۆچ بکەیت و خــاک داگیربکەیت. وەک باپیرەی ئەمریکییەکان لە ئۆقیانووس بپەڕیتەوە و ئەمریکا بکەیتە وڵاتی خۆت! یان وەک جوولەکە لەمپەڕ و ئەوپەڕی دونیاوە کۆچ بکەین بــۆ ئەو خاکەی کە دەمانەوێــت بیکەینەوە بەهیی خۆمان یان بەهیی خۆمانی دەزانین.

دەبێت ئەو نهێنییە زمان بێت؟ پێموانییە ئەمەشیان بێت. وڵات هەیــە لە زمانێکی فەرمی زۆرتری تێدایە. سویســرا چوار زمانی فەرمی تێدایە و لەســەر پاســپۆرت و کاغــەزی دراویان بەچوار زمانی جودا لەسەری نووسراوە و پێیشیان دەوترێت سویسری! دیــارە زمانێکی تایبەت بەو وڵاتەوە ببێت، دەبێتە یارمەتیدەرێکی بەهێــز، بۆ نموونە وڵاتی ئەڵمانیا خەڵکەکەی ئەڵمانین و بەزمانی

ئەڵمانی قسەدەکەن. فەڕەنساش بەهەمان شێوە. بەپێچەوانەی ئەمانەوە نیوەی وڵاتانی ئافریکا بە زمانە ئەوروپییەکان قسەدەکەن و دەوڵەتیشیان هەیە و پێیشیان دەوترێت نەتەوە.

ناکرێت نهێنییەکە مێژوویەکی دێرین بێت. وڵاتێکی وەک وڵاتەیەکگرتووەکانی ئەمریکا مێژوویەکی نوێی هەیە و لە ماوەی تەنیا چەند سەدەیەکدا بووەتە گەورەترین دەوڵەتی دونیا. مێژووی دەوڵەتی ئیسرائیلیش، نەک جوولەکە تەنیا نیو سەدەیەکە.

ئەلەمێنتی ئایین دەمێکە کاتی بەسەرچووە بۆ بەدەوڵەتبوون. باوەڕناکەم جارێکی دی ئەزموونێکی تری وەک دەوڵەتی ئیسرائیل درووستببێتەوە. ئەگەرچی ئایینی جوو بەتەنیا هێزکاری بەهێزی دامەزراندنی دەوڵەتی جووەکان نەبوو. ئەوەی کۆماری ئیسلامیی ئێرانی دامەزراند، ئایین نەبوو. بەڵکوو هەمان هزری سەفەوییەکان بوو بۆ بەردەوامیی دەوڵەتی ئێران بەڵام بەشێوەیەکی جیاوازتر لەوەی ڕژێمی شاهەنشاهی دەیویست.

ئایین وەکوو نەشبووەتە هۆی دامەزراندنی دەوڵەتی کوردی و هۆکاری بەرەو نەتەوەبوونی کورد. زیانێکی زۆریشی پێگەیاندووە. لە دوو توێی کتێبە مێژووییەکاندا ئەوە دەخوێنینەوە کە چۆن خودی ئایینی زەردەشتی هۆکارێکی گرنگی ڕووخانی دەوڵەتی مادەکان بووە. بەهۆی ئەو هەموو زۆر و زۆردارییەی موغەکانی زەردەشتییەوە کە لە خەڵکی مادییان کردووە. هەر بۆیە کوردستان بووەتە زەمینەیەکی لەبار بۆ فارسەکان تاوەکوو دەست بەسەر ئایینەکەشدا بگرن، هەرچەندە پەرتپەرتیی هۆزەکانی ماد هۆیەکی گرنگی ئەو کەوتنە بوو، بەڵام ڕەفتاری موغەکانیش یارمەتیدەرێکی گرنگ بوو. تا لەئەنجامدا موغەکان

خۆشیان بەبێ ئاگر مانەوە.

ئــەوەی پێم ســەیرە هەر لــە منداڵیمەوە ئەوەیــان چپاندووە بەگوێمدا کە ئایینی ڕەســەنی ئێمە زەردەشتی بووە. بەڵام بێجگە لــە کورد خۆی، کەس ئایینی زەردەشــتیی وەکــوو ئایینی کورد نەناســیوە. بەڵکوو ئایینی زەردەشتی واناسراوە کە تایبەت بووە بە فارس و کلتووری فارســەکانەوە. تاوەکوو ئێستا نەمانتوانیوە دوو لێکۆڵینــەوەی بــاش لەســەر ئــەو ئایینــە و پەیوەندییــان بــە کــوردەوە گرێبدەین. لە زۆر لاش باســی ئــەوە دەکرێت کە ئایینزاکانــی ئێزیدی، کاکەیــی و عەلی ئیلاهی بەردەوامیی ئایینی زەردەشــتین لە کوردســتاندا، بەڵام ئەمەشــمان هەر قسە بووە و لێکۆڵینەوەیەکــی ئەوتۆمان لەســەریان نییــە. عەرەبەکان هەر بەدرۆش بێت ئێزیدی و ئایینەکەیان دەکەنە عەرەب و دەیانبەنەوە ســەر یەزیدی کــوڕی معاویە و چەندین کتێــب و لێکۆڵینەوەیان لەســەر ئەوە هەیــە. ئەدی ئێمــە چیمان هەیە، ئێمە "ســەنتەری لالش"مان هەبوو ئەویشمان سووتاند!

هــەر بــەم پێودانگە دەمەوێــت لایەکیش لە جەژنــی نەورۆز بکەمــەوە. ئێمــە وا پەروەردە کراویــن کە جەژنێکــی نەتەوەیی ئێمەیــە، کەچــی تەنانــەت لە ئێــران، ئەفگانســتان و هیندســتان و نیپاڵیــش هەمــان جەژن هەیە. ئێســتاش نازانین و کێشــەمان لەسەر ئەوە هەیە ئایا کاوە کوردە یان ئەژدەهاک. چونکە بەپێی ســەرچاوە مێژووییــەکان ئەژدەهاک یان ئاســتیاگ ماد بووە و کاوەش ناکورد! بەڵام ئەفســانە نوێیەکەی جەژنە نەتەوەییەکەی ئێمــە دەڵێــت کاوە کــورد! بــووە، تەنانــەت چەندیــن چیرۆک و شــانۆنامە و هەزاران هەڵبەستیشمان لەســەر کوردبوونی کاوە نووسیوە! ئەمەش یەکێکە لە کارەساتەکانی بیرکردنەوەی کوردی

که تاوەکوو ئێستا بەتەواوەتی ڕاستینەی سەرهەڵدانی جەژنە نەتەوەییەکەمان نازانین. بەڕاستیش کەسێکی وەک پیرەمێرد نەبووایە جەژنی نەورۆزمان پێشتر بەو شێوەیە نەدەناسی. هەر بۆیە جەژنی نەورۆز کە پێی دەوترێت "جەژنی نەتەوەیی کورد"! شایانی چەندین پرسیار و گومانە. جەژنی نەتەوەیی و نیشتمانی جیاوازییان هەیە. نابێت مێژووی جەژنی نەتەوەیی کورد بگەڕێتەوە بۆ یاپراخەکەی گردی مامەیارەی شاری سلێمانی! لە هەمووی سەیرتر ئەوەیە دەڵێن چوارشەممە سوورە کە دەکەوێتە دواچوارشەممەی ساڵی "کوردی"یەوە، جەژنێکی نەتەوەیی ئێمەیە. بەڵام من کە تەمەنم بووە سی ساڵ! ئنجا زانیم شتێکی واهیی هەیە و ناسیاویم لەگەڵیدا پەیداکرد!

دەمێکە "بەرژەوەندیی هاوبەش" وەک سەرچاوەیەکی چارەنووسی هاوبەشی پێکهاتەیەکی گرنگی نەتەوە و نەتەوایەتی و بیری دەوڵەت دروستکردن سەرنجی ڕاکێشاوم. بەجۆرێک ئەمەیان بەگرنگترین هۆکاری دروستبوونی نەتەوە و دەوڵەتی دەزانم، هەرچی ئەوانی تریشن دەبێت لە خزمەتی ئەمدابن. ئەم بەرژەوەندیی هاوبەشە سەیوانێکە بۆ زمان و خاک و هەموو ئەوانەی تر کە دەبنە پایە گرنگەکانی دروستبوونی نەتەوەیەک.

بەرژەوەندیی هاوبەشی نەتەوەیەک شێوازێکی زۆر فراوانی بەرژەوەندیی خێزانێکە، دەبینیت کوڕێک و کچێک لەمسەر و ئەوسەری دنیاوە بەهۆی چاتی ئنتەرنێتەوە دڵیان پێکدا دەچێت و لە بەرژەوەندیی هاوبەشی خۆیان خێزانێک پێکدێنن. زۆرجار ئەو دوانە نەک سەربە یەک نەتەوە نین، بەڵکوو ناشتوانن بەزمانی دایکی خۆیان لەگەڵ یەکتردا ئاخاوتن بکەن. هەر بۆیە

ناچار زمانێکی سـێیەمی ناوکۆیـی بەکاردێنن! بۆ نموونە زمانی ئینگلیـزی. ئەوانە تەنیـا بەهۆی خۆشەویسـتی و بەرژەوەندیی هاوبەشەوە خێزان پێکدەهێنن.

بەرژەوەندیـی هاوبـەش بووەتە گرێیەکـی دەروونی بۆم، لە هـەر کات و جێیـەک بم خەریکی بەراوردی کـورد و نا کوردم، خەریکـی بـەراوردی کوردسـتان و دەرەوەییـم. سـەرئەنجام خۆخواردنەوەیەکـی دەروونییە و بووەتـە گرێیەکی گەورە لام. هـەر بۆیە هەندێک جار بەخۆم دەڵێـم: بۆچی ئێمە نەتەوە بین؟! هەرچی شانازی هەبێت لەم دونیایەدا نیمانە. بێدەوڵەتییەکەشمان نە لۆزانە و نە توران! بەڵکوو دواکەوتوویی و بەشبەشیی خۆمانە و هیچی تر..

هـەر ئـەم بەرژەوەندیی هاوبەشەشـە کـە هێزکارێکی زۆر نێگەتیڤانەی کردووەتە سەر پێکهاتە گرنگەکانی تری نەتەوەییمان. بۆ نموونە هەرگیز گوێمان بە زمانی خۆمان نەداوە، بیرمان لەوە نەکردووەتەوە ئایا بۆچی کەسێکی ئامەد لە کەسێکی شاری ئیلام تێنـاگات؟. چۆن دەبێت کارێکی واهیی بکرێت و سـازانکارییەکی واهیـی بێتە کایەوە ئـەو دوانە لەیەکدی بگـەن. وەکوو ئەوەش ناکەیـن، دێین هەردوو شـێوەزمانی سـۆرانی و بادینی دەکەینە دوو شێوەزمانی فەرمیی قوتابخانەکانی باشووری کوردستان!

هەر لە کێشـەی زماندا کە گوێم لە لێدوانێکی لێپرسـراوێکی کـورد دەبێت، خەمم لێدێت، چونکـە دەزانم گوێناداتە زمانەکەی. ئەگەر ئەو لێپرسـراوە خەڵکی باشـوور بێت ئەوا یەکسەر خۆم دەخەمـە جێـی کوردێکی بندەسـتی داگیرکەری ئێـران، چونکە دەزانم لەبەرئەوەی ئەو لێپرسراوە ئەوەندە وشە و دەستەواژەی عەرەبـی بەکاردێنێت ئەو لێی تێناگات! ئەگەر لێپرسـراوەکە هیی

لای خۆرهەڵات بێت ئەوە نیوەی زمانەکەی فارسـییە و بۆ هیی باشـوور و ئەوانی تر تێگەیشـتنی ئاسـان نییە و بەوشـێوەیە. کە لێپرسـراوێکی باشـوور بە "کوردی" بۆ کەناڵە جیهانییەکان لێدوانێـک بدات بەشـێوەیەکی واهییە کـە کەناڵەکانی ئەلجەزیرە و ئەلعەرەبییـە "بـەڕای من" هیچ پێویسـت نـاکات وەریبگێڕنە سـەر زمانی عەرەبـی! لەبەرئەوەی زۆربەی هێڵە گشـتییەکانی لێدوانەکـەی بەعەرەبییـە! و خەڵکیش هەر ئەوەندەی بەسـە. بۆ نموونە ئەگەر لێدوانەکەی لەسـەر کێشـەی سنووری بێت، ئەوا بەئاسـانی ئەم دەسـتەواژانەت بەرگوێ دەکەوێت: "مەشـاکیلی حدودی، حکومەتی مەرکەزی، مفاوەزات موستەمیررە، حکومەتی ئیقلیم، شـەفافییەت، ئیسـتیفتا، مەبعوسـی ئومەمـی موتەحیدە، خیلافاتـی داخیلی، حەللێکی تەوافوقـی و زۆریتر" کە من خودی خۆم شەرم دەکەم..

بەرژەوەندیی هاوبەشـە وای لـە ئێمە کردووە لە هیچ کات و بارێکدا سـنووری نەتەوەیـی خۆمان نەزانین. دەیان و سـەدان جـۆر نەخشـە بـۆ وڵاتەکەی ئێمـە هەیـە. یەکێک لـە کەنداوی ئەسـکەندەروونەوە بـە ئـارەزووی خۆی دەیکێشـێت تاوەکوو کەنـداوی ماد، هەیە سەرێکیشـی دەباتەوە سـەر دەریای ڕەش و هەشـە درێژیدەکاتـەوە بۆ سـەر دەریای کەزوێـن! هەر ئەو بەرژەوەندییـە هاوبەشەیشـە بووەتـە هـۆی ئـەوەی لـە هەر سەدەیەک و سەردەمێک ڕووبەرێکی باشی خاکی کوردستان لە ناوبچێت و خەڵکی کورد بەرەو ناوەوەی کوردستان هەڵبێن یان بەزۆر ڕابگوازرێن. ئێسـتاش ئێمە لە گەرمەی ئەو سـەردەمەدا دەژین و نەبوونی بەرژەوەندیی هاوبەشی نێوان نوێنەرانی کورد وایکرد بەشـێکی زۆری خاکی باشـووری کوردسـتان لەدەست

بچێت و ئەو پڕۆسەیەش هەر بەردەوامە.

بەرژەوەندیی هاوبەشـە بووەتە هۆی ئەوەی ئایینی ئیسـلام بـۆ کورد خۆماڵـی نەبێت. نەبێتە کرۆکـی دامەزراندنی دەوڵەتی کـوردی. وەک ئـەوەی فـارس و تورک کردیان. هـەر بۆیە ئەم ئایینـە لەوەتـەی لەنـاو کـوردا باوە، جگـە لە خزمەتـی نەتەوە سەردەسـتەکانی کـورد، هیچی تری بۆ کورد لێ شـین نەبووە. بەپێویسـتی نازانم جارێکی تر بکەومە ناو ئەم باسـەوە، چونکە بەدرێژی لە پەرتووکی "ئاڵای کورد"دا[٥] باسم لێوەیکردووە.

بەرژەوەندیـی هاوبەشـە مێـژووی کوردسـتان و کـورد لـە دووبەرەکی و شکان زۆرتر هیچی تری تێدا نەبینین. بەڕادەیەک لە خوێندنەوەی لاپەڕەکانی مێژوومان لە تەریقبوونەوە زۆرتر هیچی ترمـان چنگ ناکەوێت. چونکە خودی مێژووەکە هەمووی لە یەک پرسیاردا خۆی دەبینێتەوە، ئەویش ئەوەیە "ئایا بۆ؟".. ئەو "ئایا"یە بووەتـە کرۆکی دۆزی کـورد و تەمومژی بـە درێژایی هەزاران سـاڵ نەڕەویوەتەوە. بەو هۆیەوە کە ئێسـتا هـەر ناماقوڵییەک لە لێپرسـراوێکی کوردەوە ببینم یان ببیسـتم، ئەوا بە کارێکی نوێی نازانم، چونکە دەزانم بنەوانی ئەو بیرکردنەوەیە لە کوێوە هاتووە..

وەنەبێت مێژووی نەتەوەکانی تر، دووبەرەکی و شـکانی تێدا نەبووبێت. ئەوانە هەموویان دیاردەیەکی سرووشتین لە مێژووی هـەر نەتەوەیەکدا. بەڵام هەر دووبەرەکییەک یان تێکشـکانێک لە مێژووی هەر نەتەوەیەکدا تایبەت بووە بە هەنگاوێکی مێژووییەوە و بەسـەرچووە. ئەوەی کورد بووەتە تایبەتمەندییەکی مێژوویی بە درێژایی سووڕی ژیانی کورد وەک "نەتەوە".

---

٥ بڕوانە: ئاڵای کورد – چاپی یەکەم – دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم – زنجیرە (١١٧) – سلێمانی ساڵی ٢٠٠١.

که چوومه هەنگاوی ناوەندی لە قوتابخانەی ڕۆشنبیر، لەگەڵ ناڵەناڵی هەڵبەستی "دێتە گوێم دەنگێک بە سۆز و شیوەن و گریانەوە"ی ئەحمەد موختار جاف، بوومە کەسێکی نەتەوەیی. ئەو هەڵبەستە و ڕووداوەکانی ئەوکاتەی کوردستان وایلێکردم وڵات و نەتەوەکەمم خۆش بوێت. پاشتر ئەگەرچی لە هەنگاوی دواناوەندیدا بەهۆی خوێندنەوەی بیری چەپایەتییەوە خەریک بوو لە خشتە ببرێم، بەڵام هەر بیرم لەو هەڵبەستەی ئەحمەد بەگ دەکردەوە. زۆرم پێ گران بوو ئەو کاتەی ئەدەبیاتی یان مێژووی پارتی کۆمۆنیستی ئێراقیم دەخوێندەوە و لەسەرەتای درووستبوونیانەوە تاوەکوو ماوەیەکی باش کوردیان بە "نەتەوە" دانەناوە. پرسیارێکی گرنگ بووە لای شیوعییەکان ئایا کورد ئوممەیە؟! ئێستا من بەشێوەیەک لە شێوەکان و تاڕادەیەک هەمان پرسیارم هەیە و کورد بەتەواوەتی بە نەتەوە دانانێم. بەڵام نەک بەو تێڕوانینە چەوتەی مارکسییە ئێراقی و کوردەکانی ئەوکات لەبەرژەوەندیی عەرەبی سەردەست، بەڵکوو بەو پێوەرە دەڵێم کورد بەتەواوەتی نەتەوە نییە، چونکە بەهێزترین پێکهاتەی نەتەوەیی تێدا نییە! ئەویش نەبوونی بەرژەوەندیی هاوبەشە.

تاکی کورد بە ئاستەم هەستی بە گرنگیی ئەم بەرژەوەندییە کردووە، نەبوونی ئەم هەستە بە ئاشکرا لەنێو بەیتە کوردییەکاندا دیارن. بەیتە کوردییەکان زۆر ڕاستگۆیانە هەستونەستی کوردەوارییان بەبێ هیچ ئارایشتێک بۆ ئێمە تۆمارکردووە. ئەگەر تاکی کورد کەمێک هەستی بەگرنگیی ئەو بەرژەوەندییە بکردایە نەیدەوت "بە تفەنگی بڕنەو بانە چۆڵ دەکەم، ئەم شەڕە لەسەر نەرم و نۆڵ دەکەم"! دوور لە هەر هەست و سۆزێکی

ئەویندارى، ئەگەر پیاوى کورد لەسەر نەرم و نۆڵێک و بێگوێدانە ژیانـى خەڵکـى شـارێکى وەک بانە، ژیـان تێیـدا، بەرژەوەندیى خەڵکـى بانـە و زۆریتر، چۆڵـى بکات!، دەبێت بـۆ وڵاتەکەى کە کوردسـتانە چ کەڵکێکـى ببێـت. ئەى دەبێت بۆ مشـتە لیرەیەکى سەفەوى و عوسمانى چى کردبێت!

بەیتـى کوردى کـە ڕۆژانە لەلایەن شـایەرەکانەوە وتراوون و بەیتـى تریان بـۆ زۆرکراوە، زۆر گرنگـن. چونکە ئەو بەیتانە ڕەنگدانـەوەى ناخـى تاکێکـى سـادەى کوردە. تاکێـک دوور لە هەموو هێزکارێکى دەرەکى و لە ئێسـتادا تەکنەلۆژى، هەر بۆیە بۆ خوێندنەوەى ناخى کورد لێتۆژینەوە لەسـەر ئەو بەیتانە زۆر پێویسـتە، شـایەر هەیە شـارێکى وەک کەرکووک بـە قوربانى خەتوخاڵـى خۆشەویسـتەکەى دەکات! ئەمە لە خـۆڕا نەهاتووە، بەڵکـوو لـەوەوە هاتووە کـە کەرکووک بۆ کەسـێکى دەرەوەى کەرکـووک یان بـۆ ئەو هۆزانەى لـە دەرەوەى کەرکووکن هیچ بەهایەکى نەبووە.

دێڕێکـى ترى هەڵبەسـتەکەى ئەحمەدبـەگ دەڵێت ”لانەواز و بێکەس و مەزڵومە ئێستاکە قەومى کورد، گا بەدەستى تورکەکان و گا بەدەسـت ئێرانـەوە“. ئەوکات کە ئـەو هۆنراوەیەم ئەزبەر دەکـرد، زۆر بەزەییم بەخۆماندا دەهاتەوە. دەموت بۆچى دەبێت ئێمە ئەوە ژیانمان بێت بەدەسـت تورک و ئێرانەوە. بەڵام ئێستا دەڵێم سـاڵێک، سەد سـاڵ، پێنجسەد ساڵ خەتاى تورک و ئێران بوو، ئەدى ئەوانى ترى کێ بەرپرس بووە لێى. لێ ئێستا بەو شێوە سـۆزدارییەى ئەوکات بیرناکەمەوە و دەڵێم بەڕاستى شایستەى ئەوە بووین لانەواز و بێکەس و مەزڵوم بووین بەدەسـت تورک و فـارس و عەرەبـەوە بە درێژایى ئەو هەمـوو ماوە مێژووییە.

چونکــە خودی پەندی کوردە مەزڵومەکــە دەڵێت: ئەگەر جارێک زوڵمــت لێکردم، خوا بتگرێت. بەڵام دووەمجار خوا خۆم بگرێت! بەو پێیە دەبێت "خوا" بە درێژایی مێژوو بمانگرێت!

کە گەیشــتمە قۆناغی هەرزەکاری و لە دواناوەندی ڕۆشنبیر دەمخوێند، شــانازییم بەزۆر شــتی نەتەوەکەمەوە دەکرد، بەڵام ئێســتا زۆر لەو شــانازییانەم پەشــیمانم، چونکە ئەو هەستانەم لەســەر بنەمایەکی تەســک و ســۆز و نەزانییەوە ســەرچاوەی گرتبوو، بەبێ ئەوەی لۆژیک و ڕاســتینەیەکی ژیرانە پشــتگیریی کردبێــت. ئــەو هەســتانەم زۆرتر لەو دایــک و باوکە دەچوو کە منداڵێکــی خراپیــان ببێت و لەبەر ســۆز و خۆشەویســتییان بۆ منداڵەکەی، هەر بە منداڵێکی باش و ڕێکوپێک ناوزەدی بکەن!

ئەو کات هەســتم دەکرد کورد نەتەوەیەکی زۆر ئازایە! بەڵام پاشــتر بۆم دەرکــەوت کە نە ئازاین و نــە قارەمانیش! گەر ئازا بووینایە چ نەبووایە وڵاتەکەمان داگیر و دابەشــنەدەکرا! ئێســتا بــە عەرەب و تــورک و فارس دەڵێــم ئازا کە چەندین ســەدەیە وڵات و سیستمی بەڕێوەبردنیان هەیە. بەتایبەتی بە تورک دەڵێم ئــازا! کە لە هیچــی نەبووەوە هاتنە ناوچــەی خۆرهەڵاتی نێوین و دەوڵەتی خۆیانیان دروســتکرد. کلتورێکی تایبەتیی خۆیانیان دروســتکرد. هەرچی دیاردە کلتوورییەکانی کورد و ئەرمەن و لاز و یۆنــان هەبوو بۆ خۆیانیان تێکەڵ کرد و ناویاننا کلتووری تورکی. نیوەی قوبروسیان کرد بەهیی خۆیان. داگیرکارییەکانیان لــە دەرگای ڤیێننایــدا! ئەگەرچــی زمانەکەیــان نیــوەی زۆرتری عەرەبی، کوردی، ئەرمەنــی و زمانەکانی تری ناوچەکەیە، بەڵام زمانــی ســتانداردی تورکییان هەیە. ســوپایەکی بەهێزیان هەیە.

خەڵاتی نۆبڵیان هەیە. سـولّتانەکانیان دەیان و سەدان کۆشک و سەرای جوانیان بەجێهێشتووە، مزگەوتە بەناوبانگەکەی سوڵتان ئەحمەدیان لە ئەسـتەمبوڵ هەیە، وڵاتەکەیان لەبەر گەشـتوەری خۆراوایـی بەرناکەوێت و هاکا دراوەکەشـیان بووە یۆرۆ! ئێمە پاش چوارسەد ساڵ دوای مزگەوتی سوڵتان ئەحمەد، مزگەوتی جەلیـل خەیاتمان لە هەولێردا درووسـتکرد، ئـەو مزگەوتە جگە لە ئەرکیتێکتی لاسـاییکردنەوەی هونەری تورکە عوسمانییەکان هیچـی تر نییە، لە بەهـا ئایینییەکەی گەڕێ بۆ ئەو کوردانەی کە موسـوڵمانن، لەباری هونەری تەلارسـازییەوە بۆ کورد هێندەی پووشکەیەک بەهایەکی نییە!

ئازایەتییەکەی ئێمە تەنیا بەکارهێنانی چەکی درووستنەکراوی دەسـتی خۆمانـە لە دژی خۆمان. ئازا ئەوانـە بوون کە چەندین داهێنانیـان لە زانسـتی سـەربازیدا هێنایە کایەوە. لێ زانسـتی سـەربازیی ئێمە تەنیا خەنجەر بووە. بیرۆکەی تۆپەکانی وەستا ڕەجەبی میرنشینی سۆرانیش فڕی بەسەر کوردەوە نەبووە و لە دەرەوە هێنراوە، تەنانەت مێژووی درووستکردنەکەشی بەزمانی عەرەبی و بە کەلێندەری هیجری لەسەری نووسراوە. هەر بۆیە زۆر ئاسـاییە ئەگەر عەرەبێک بچێتـە ڕەواندز و لە چوارڕێیانی پادشـای کۆرە چاوی بەنووسینی سەر تۆپەکەی وەستا ڕەجەب بکەوێت، شـانازیی پێوە بکات چونکە بەزمانی ئەو و کەلێندەری ئەو لەسەری نووسراوە.

کە هاتمە ئەوروپا دووشت زۆر سەرنجی ڕاکێشام، ئەوانیش پیتـزای تورکی و نانی تورکی بوون. چونکە زیرەکن، دەسـتێکی تورکییـان بە پیتـزای ئیتاڵیدا هێنـا و ناویاننا پیتـزای تورکی و

ئێستا له هەموو ئەوروپادا ناوبانگی هەیە. ئەو جۆرە نانەشی له ئەوروپا دەفرۆشرێت و پێی دەڵێن "نانی تورکی"! بێجگە لە ناوچە کوردنشینەکانی تورکیا لە هیچ شوێنێکی تری تورکیادا نەمدیوە! کەچی ئەوان کردیانە نانی تورکی و ئەگەر بچیت بۆ هەر نانەواخانەیەکی ئەوروپی بڵێیت نانێکی کوردیم بدەرێ، پێت پێدەکەنێت! چونکە ئەو نانە بەناوی نانی تورکییەوە ناسراوە.

عەرەب ئازابوون، پێش چواردە سەدە تەنیا لە بیابانەکانی نیوەدورگەی عەرەبیدا بوون، کەچی ئێستا لە مۆریتانیاوە تاوەکوو ئەهواز و بە باشووری کوردستانیشەوە بەشێوەیەکی فەرمی عەرەبە! تەنانەت نیوەی ئیسپانیاشیان گرت.

فارس ئازا بوون کە بە بەراورد لەگەڵ نەتەوەکانی تری ئێراندا ژمارەیان کەمترە، کەچی هەزاران ساڵە فەرمانڕەوایی ئێران دەکەن. کلتوور و شارستانییان لەچاو نەتەوەکانی تردا لە بەراوردکردندا نییە.

ئێستا چەمکی ئازایەتیش گۆڕدراوە. ئەو کاتەی کە ئێمە پێویستمان بە ئازایەتی هەبوو، ئازا نەبووین. ئازایەتیی ئەوسا شمشێر و تیر بوو و کەمێکیش ژیرێتیی پێویست بوو. لێ ئێستا ئازایەتی لە ژیرێتی بەولاوە هیچی تر نییە. کچە قژ زەردێکی چاوشینی خۆراوایی تەمەن هەژدە ساڵە دەتوانێت هەر لە ئاسمانەوە لە فڕۆکەکەیدا وەکوو یاریی "پلەی ستەیشن" لەشکرێک تەفروتونا بکات. دیارە ژیرێتیی ئێمە ئەوەندە لەدوایە کە ئەستەمە بتوانین نەک فڕۆکەکە درووستبکەین، بەڵکوو بتوانین خۆشمان لە دەستی ڕزگار بکەین. باسی خستنەخوارەوەی هەرناکەم!

ئەگەرچی بەبیرەوەریی من نییە، بەڵام بەســەرهاتی دڕندەیەکی وەک "زەعیم سدیق"م لە باوانمەوە بیستووە و لە سەرچاوەکانیشدا هەندێکم لەســەری خوێندووەتەوە. ئەم زەعیم ســدیقە لە ســاڵانی شەستەکانی سەدەی بیستەمدا لە شارێکی وەک سلێمانیدا هەرچی خوا پێی خۆش نەبێت کردوویەتی، کێیی ویستبێت کووشتوویەتی، ســووکایەتییەکی زۆری بەخەڵکی ئەو شــارە کــردووە، بەڵام لەو شــارەدا کەســێک نەبووە بتوانێت لە ئاســتیدا بوێرێت بڵێت "لەل". ئەم زەعیم ســدیقە پــاش ئەو هەموو خراپەکارییــەی گەڕایەوە بۆ ناوچە عەرەبنشــینەکانی ئێــراق و وەک ڕابردوویەکی تاڵیش لەناو نەســتماندا ماوەتەوە. پاش زەعیم ســدیق لــە کۆتاییی هەفتاکان و ســەرەتای هەشــتاکانی ســەدەی ڕابردوو، عەرەبێکــی تر بەناوی "مولازم موحســین" جێی زەعیمی گرتەوە و لەو شــارەی کە پێی دەڵێن "هەڵمەت و قوربانی" ئەوەی کوشــتی کوشتی، ئەوەی گرتی گرتی، ئەوەی لێیدا لێیدا، ئەوەی لاقەی کرد لاقەی کرد و کەسێکیش نەبوو لەو شــاری هەڵمەت و قوربانییەدا گوللەیەکی پێوەبنێت! من ئەوکات مێرمنداڵ بووم و زۆرجار ڕێکەوتی ئەو کابرایەم کردووە بەسواری مۆتۆرەوە و تەنیا یەک کەسی لەگەڵدا بووە، ئەم کابرایە شــەوان "لە شــارەکەی پڕمەترســی" دەچــووە مەترســیدارترین گەڕەکەکانــی ســلێمانی و کێیــی بویســتایە لە مــاڵ دەیهێنایەدەر و ســووکایەتییەکی زۆری پێدەکــرد. کەچــی پــاش ئــەو هەمــوو خراپەکارییــەی ئەویش بێ دەســتکاری گەڕایەوە بــۆ بیابانەکەی خــۆی، ئیدی دەبێــت ئازایەتییەکەی ئێمە لەکوێــدا بێت و بۆچی بە سلێمانی بوترێت شاری هەڵمەت و قوربانی! بەراوردی ئەو هەموو کوشــت و کوشــتارەی موحســین بکەن لەو کاتەدا و ئەو هەموو کوشتنانەشــی کە پارتــی و یەکێتی لەدژی یەکــدی پیادەیاندەکرد،

شـــەرمەزارییە کە ئێمە هێشـــتمان دوو کەســـی وەک زەعیم سدیق و مولازم موحســـین وەک بەرزەکی باران بۆی دەربچن. ئەو دوو نموونەیـــە تەنیـــا پەیوەندییان بە بیـــرەوەری و دەوروبەری منەوە هەیە، ئەگینا لە هەر شـــارێکی تری کوردستان لەهەر باروساتێکدا هەمان زەعیم سدیق و مولازم موحسین هەبوون.

ئـــەو کاتەی ئەوەم بۆ دەرکەوت کە ئێمە نەتەوەیەکی ئازانین، شانازییەکەشم بە ئاڕاســـتەیەکی پێچەوانەی سەدوهەشتا پلەیی وەرگەڕا و هەســـتمکرد ئێمە زۆر ترســـنۆک بوویـــن، ئەگەر ئازا بووینایـــە تـــورک خاکی شـــارەزووری بۆ نموونـــە توورەکەبێژ نەدەکرد و ســـالمیش بە نالی نەدەوت "وەی پەیکی موستەعیدی هەمـــوو ڕاهی پڕ خەتـــەر!"، بەڵکوو دەیـــوت "بەخێرهاتییەوە بۆ شـــارەزووری پڕ لە عیلم و فەڕ!" ترســـەکەی ئێمە هەر لەلایەنی ســـەربازییەوە نییـــە، بەڵکـــوو ئێمـــە هەردەم لـــە بڕیاردانیشـــدا ترســـنۆک بووین و ترســـنۆکین. ئەمـــەی کۆتاییان ئێســـتاش لە نوێنەرانی کورد و دەستەڵاتی کوردیدا زۆر بەخراپی دەبینمەوە.. ئازایەتیـــی ئێمە زۆرتـــر لەگەڵ خۆماندا بـــووە. دوو جەنگاوەری کـــورد لەمبـــەر و ئەوبەری دێگەڵـــەدا زۆر ئازان بـــۆ یەکتری و تایەکتـــری نەکوژن وازناهێنن. هەر هەمـــان ئەو دوو جەنگاوەرە بەرانبـــەر جەنگاوەرێکی بێگانە ئەگـــەر نەکوژرێن ئەوا ئەمبەر و ئـــەو بەری دۆڵەکەی دێگەڵە جێدێڵن و لە چیایەکانی دەوروبەری خۆیان دەشـــارنەوە. شـــەڕی براکوژی باشـــترین نموونەی ئەو ترســـنۆکییەی کـــوردە. کورد تـــا یەکێکی لە دوژمن کوشـــتبێت، دەی لە یەکتری کوشـــتووە. یەکێتی چەند "ئازا" بوو بەرانبەر بە پارتی! بەڵام هەر کە ســـەربازی عەرەب خۆی کرد بە هەولێردا، سلێمانیشی جێهێشت!

کەمێک پارتی و یەکێتی جێدێڵم و دەچمە ناو گاڵتەجاڕییەکانی میرنشـینەکانی کـوردەوە. ئەمانـە ئەوەنـدەی خەریکـی یەکتر لاوازکـردن و تالانیـی یەکتـر و بوون بە غولامی عوسـمانی و سـەفەوی لـە دژی یەکـدی! بایی یـەک بۆ هەزاری ئـەوە دژی عوسـمانی و سـەفەوی نەجەنـگاون. ڕوویـداوە لێـرە و لەوێ میرنشینێک دژی سوڵتانێکی عوسمانی یان سەفەوی لاسارییەکی کردبێت، بەڵام لە ئەنجامدا سوڵتان هەر بە میرنشینە کوردەکانی دراوسـێی تەمبێـی کـردووە و ئەویـش گەڕاوەتـەوە دەرباری سوڵتان و تۆببەی کردووە. سـوڵتانیش "پیاوانە" کوشتوویەتی. ئەوەی پێم سـەیرە زۆربەی کات پاش سەرکێشییەکانی میرێکی کورد، میرەکە چووەتە ئەستانە بۆ خزمەتی سوڵتان. ئەویش یان خانەنشـینی کردووە یان ناردوویەتی بـۆ مەککە تاوەکوو لەوێ خەڵوەتگیـر ببێت! یانیـش لەناوی بردووە. ئـەم کلتوورە بێجگە لە میرەکان "نالی"ی شاعیریشـی گرتووەتەوە. نالی پاشـئەوەی میرنشـینی بابان لەلایەن تورکەکانـەوە کاول و خاپوور کراوە، ئەگەرچی خۆشـی خاوەنی فەلسـەفەی "تەبعی شـەکرباری من کوردی ئەگەر ئینشـا دەکا"یە، لە گەڕانەوەیـدا لە ڕێی حەجەوە بە "سـالم" دەڵێت "قوربانی تـۆزی ڕێگەتم ئەی بادەکەی خۆش مرور"، ئەویش بە "ڕۆمی ئەوەندە شـوومە لە شەخسـیش دەدا زەرەر" وەڵامـی دەداتەوە، سـەری خـۆی هەڵدەگرێت و بەرەو ئەستانە دەکەوێتە ڕێ. ئەم گرێکوێرەیەی نالی تێگەیشتنی ئاسان نییـە و نازانرێـت بۆچی بـەرەو ئەو خاکە ڕەوبکات کە شـاری شـارەزووری وێرانکرد! و شـاری شـارەزووی بەجێهێشت! و قوربانـی تۆزی ڕێگەکەی نەبوو. ئێسـتا ئەوانـە بەراورد دەکەم لەگـەڵ ئـەوەی ئەگـەر هونەرمەندانێکی کوردی وەک حەسـەن

زیرەک و ماملێ و کاوێس ئاغا زیندووبکەیتەوە و لە شاری سلێمانی یەکی کۆنسێرتێکیان بۆ ڕێکبخەیت! باوەڕناکەم نیوەی ئەوەی لە کۆنسێرتی شەجەریاندا بەشداربوون بچنە کۆنسێرتەکانی ئەو هونەرمەندانەی کورد! هەربەپێی ئەمەش ڕاگەیاندنەکانی سەربە پێکاکا پێیان ئاساییە گۆرانییەکی تورکی پیشانبدەن، بەڵام پیشاندانی گۆرانییەکی شڤان پەروەریان پێ بڤەیە!

مێژووی ئێمە بەتایبەتی مێژووی میرنشینەکان و دەوڵەتۆکەکانمان هەرچی شانازی هەبێت تێیدا نییە، چونکە دەتوانیت هەموویان لە یەک کورتە دێڕدا کورتبکەیتەوە! ئەویش "دووبەرەکی و سازشکردنە لەگەڵ سەفەوی و عوسمانی". هەر بۆیە کە مێژووی ئەو میرنشینانە دەخوێنیتەوە هیچی واهیت لێ چنگ ناکەوێت جگە لە دووبەرەکی و سازش. ئەگەر میرێکی کورد بە ستەمی سەفەوی و عوسمانی نەسازابێت، ئەوا سەفەوی و عوسمانی هەربە میرە هاوزمانەکانی سەریان پانکردووەتەوە. هەر بۆیە پاش خوێندنەوەیەکی زۆری ئەو لاباسی ناو پەرتووکە مێژووییانەی کە باسی میرنشینەکانی کورد دەکات، بێزار دەبیت و نازانی چی بڵێیت!. من زۆرجار لەو خوێندنەوانەوە واملێهاتووە لەبەرخۆمەوە بڵێم "ئەی هاووواررررر"؟!..

ئێمە چونکە هەردەم لە شاخ و دۆڵەکانی کوردستاندا بە درێژایی مێژوو خۆمان حەشارداوە! نەمانزانیوە لە دەوروبەرماندا چی ڕوویداوە. هەر بۆیە ئێمە زۆر لە دوای مێژووەوەین، یان لەدەرەوەیداین. ئێمە هەرگیز خۆمانمان لە دەرەوە نەبینیوە تاوەکوو بزانین چ باسە و بەراوردی خۆمان و دەرەوەی ناوچەکانی خۆمان بکەین.

کــە هاتمــە دەرەوە، هەر زوو باوەڕم بەوە هێنا کە کورد ئەو ڕەگەزە زۆر جوانە نییە کە لە کاتی هەرزەکاریمدا باوەڕم وابوو. چونکــە بەراوردەکانی مــن زۆر بە عەرەب بوو و تەنیا ڕەگەزی نــا کورد، هەر عەرەبم دیبوو. بەڵام کــە خەڵکی نەتەوەکانی ترم دی، ئــەوکات بۆمدەرکەوت کە ئێمە نەتەوەیەکی جوان نین! هەر بۆیــە گاڵتەم بــەو گۆرانییانە دێت کە دەڵێت بۆ نموونە: "هەرچی کچی ســلێمانییە، سێوەسوورەی ســەرکانییە"! یان "لە بۆکانەوە تاوەکــوو هەولێر، هەر بەژنی بەرزە وەک شــەتڵە شــلێر"! بەڵام ئەگەر بەشــێوەیەکی ڕاستینە لە ئافرەتی کورد بەگشتی بڕوانیت تێکڕای ڕێژەی باڵایان ناگاتە مەترێک و شەست سانتیمەتر!

ئــەو کات کــە هەر گوێــم لە زمانــی عەرەبی دەبــوو و زۆر لەســەر زمانم قورس بوو، زمانی کوردیم زۆر لا شــیرین بوو. بەڵام ئێســتا بەزمانانی تر ئاشنا بووم و دەزانم زمان هەیە زۆر لە کوردی شــیرینترە، پاکژترە، لۆژیکــی ڕێزمانەکەی ڕێکترە. چ نەبێت زمانی ســتانداردیان هەیە و هەموو ئەندامانی نەتەوەکەی لێی تێدەگەن!

هــەر بۆیــە زۆر لام گرنگە چ تاکە مرۆڤێــک و چ نەتەوەیەک خــۆی لە دەرەوەی خۆی ببینێت. بــەڵام ئێمە ئەمەمان نەبووە و هەر لە شــاخ و دۆڵەکاندا خەریکی یەکتر کوشــتن و ڕەوەندێتی و یەکتــر تاڵانکردن بوویــن. بەخۆداچوونەوە گەلێک گرنگە، ئێمە ئەمەمان نەبووە، چونکە پێشتر و ئێستای خۆمانمان لە دەرەوەدا نەبینیوە. مرۆ کاتێک ئاخاوتنێک دەکات و هەمان ئاخاوتنی خۆی فیلم دەکرێت و پاشــان ســەیری دەکاتەوە، باشــتر دەزانێت چی وتووە و چ شتێکی دەبێت باشتر بکات. هەر بۆیە ئێمە لە هەموو

نەتەوەکانــی تــر چ وەک تــاک و چ وەک نەتەوە پێویســتمان بە بــەراوردکاری هەیــە. تاوەکــوو بزانین ئێمە بەتــەواوی چیین و چیمان دەوێت؟!

هەر لەم باســی بینین و بەراوردکردنــی کورد لە دەرەوەیدا، خزمێکم لە هاوڕێیەکی هۆڵەندیی پرسیبوو ئایا ڕات چییە بەرانبەر بــە گۆرانیی کــوردی؟ ئەویش لە وەڵامدا وتبــووی زۆرتر وەک دەنگی مەڕ و بزن دێتە گوێم! سەرەتا کە گوێت لەم وەڵامە دەبێت لەوانەیــە پێت ناخۆش بێــت و تووڕەببیت، من خــۆم یەکەمجار پێــم خۆشــنەبوو! بــەڵام ئەگەر باش بیــری لێبکەیتــەوە کە ئەو بێگانەیە تۆی لە دەرەوەی تۆ بینیوە! و کۆمەڵگەی کوردەواریش کۆمەڵگەیەکی کشــتوکاڵی و مەڕدار بــووە، لەوانەیە وەڵامەکەی تاڕادەیەک ڕاســت بێت. هەندێک حەیران و مەقامی کوردی هەیە کە دەڵێت "ئەئا ئەئا ئەئا" زۆر نزیکە لە باعە باعی مەڕ و بزنەوە! ئــەم ئەئــا ئەئایە لە زۆر لاوکــی بادینیدا بەرگــوێ دەکەوێت! بۆ نموونــە کاوێــس ئاغا و لاوکەکانی، تەنانەت ئــەم کاوێس ئاغایە هەندێک جار لە کۆتایی خوێندنی بەیتەکانیشــیدا "وو"یەک دەڵێت کە هەر شــوانەکان بــۆ کۆکردنەوەی مێگەلەکانیــان بەکاریدێنن. دیــارە هونەریــش ڕەنگدانــەوەی سرووشــت و دابونەریتــی نەتەوەیەکە، هەر بۆیە ئەو کابرا هۆڵەندییە زۆر باش بۆی چووە! تێکەڵاویــی مرۆڤی کورد و مەڕ و بزنەکانی بەو ڕادەیە بووە کە تــا ئەم دوادواییەش نێوانی نووســتن و حەوانەوەی گوندییەکان و ئاژەڵەکانیــان لە چەنــد مەترێک تێپەڕی نەکــردووە. ڕەوەندە مــەڕدارەکان شــەو و ڕۆژ لەگــەڵ ڕانەکانیان بــوون. هەر بۆیە ئــەو باعەباعــەش بەشــێوەیەک لــە شــێوەکان تێکەڵــی لاوک و حەیرانەکانمان بووە.

هـــەر لەو خەیـــاڵ پڵاوەی شـــانازییەکانی جارانمدا، زۆر بیرم لـــە دەوڵەتی مـــاد دەکـــردەوە و شـــانازییەکی زۆرم پێوەدەکرد. بـــەڵام ئێســـتا دەڵێم ماد بە من چی، کە من ئێســـتا بەو شـــێوەیە ژێردەســـتە و دابەشـــکراوبم. ماد کاتێک شـــانازی دەبوو بۆ من، ئەگەر ئێســـتا "نیوەی" ئەو ســـنوورەی ئەو کاتەی ماد دەوڵەتی کوردســـتان بووایـــە و ئێمـــەش لـــە مـــادەکان زۆرتـــر پێشـــمان بخســـتایە. بـــەڵام من چـــی لە ماد بکـــەم کە دوو هەزار ســـاڵێک لەمەوبەر لە کوردســـتان ژیـــاون و وەک دەڵێن یەکێکە لە باپیرە گەورەکانی کورد؟! گریکەکان بەشـــانازییەوە باسی شارستانیی گریکی کۆن و ئۆلەمپیاد و فەیلەسوف و نووسەرەکانیان دەکەن، چونکـــە چ نەبێت ئێســـتا خۆیان بەردەوامیی ئەو شارســـتانییەن، ژێردەســـتە و بەشبەشـــیی ئـــەم و ئـــەو نین. ئەگـــەر وانەبووایە، ئۆلەمپیـــاد و هەموو ئەو مێژووە گرنگەی گریکی کۆن نەدەبووە شانازیی گریکێکی ژێردەســـتە! بەهۆی ئەو بێشانازییەی خەڵکی کوردەوە تێبینیی دیاردەیەکی ترم کردووە لە کوردی هەندەراندا، ئەویش شـــانازیکردنە بەهەرچی هەیە و نییەی ئەو وڵاتەی تێیدا نیشـــتەجێیە، بۆ نموونە زۆرجار لە کوردی دانیشتووی ئەڵمانیام بیســـتووە شـــانازیی بـــە ئۆتۆمۆبێل و هـــای وەیـــی ئەڵمانییەوە کـــردووە، یـــان کوردێکی دانیشـــتووی سویســـری شـــانازیی بە جوانیی سرووشـــتی سویسرا و تونێلەکانییەوە کردووە. کوردی بەریتانیا شانازی بە زمانی ئینگلیزییەوە دەکەن! وەکوو بنچینەی گرامەرەکـــەی کـــورد دایناببێت! لە ڕاســـتیدا ئەوانـــە هیچیان نابنە شـــانازی بۆ ئێمە، چونکە هیچیان بـــە بیر و هزری خەڵکی کورد درووســـتنەکراون! لەو ڕووەوە ئەو شـــانازییەش شـــانازییەکی درۆیینەی خۆهەڵخەڵەتێنەرانەیە و هیچی تر.

ئێمە چونکە نەتەوەیەکی بێشـــانازین، ناچاربووین لە شارێکی وەک هەولێردا کە پایتەختی هەرێمی باشوورە، پانۆرامای جەنگی گەوگەمێلــلا درووســتبکەین و لــە دیارتریــن شــوێنی ناوەندی هەولێر لەنێوان قەڵا و باڵەخانەی پارێزگای هەولێردا شــوێنێکی دیاری بۆدابنێین! دەپرســم، دەبێت گەوگەمێللا چ پەیوەندییەک و شــانازییەکی بــۆ ئێمەی کورد هەبێت و تێدابێت، دوو لەشــکری زەبەلاحی وەک کۆرش و ئەســکەندەر لە نزیک هەولێردا داویانە بەیەکــدا و بووەتــە هــۆیماڵوێرانییەکــی گەورە بــۆ ئەوکاتەی کوردســتان. دەبێت ئێمە شانازی بەو ماڵوێرانییەوە بکەین کە لە ئەنجامــی پێکدادانی ئەو دوو لەشــکرەدا هاتووەتەکایەوە؟! ئێمە تەنانەت لە سەرەتاکانی شانازی و شانازیکردنیش نەگەیشتووین.

کە هاتمە هەندەران یەکەم شــت لێیان پرسیم خەڵکی کوێیت؟ منیــش زۆر بەشــانازییەوە وەڵامم دایەوە و وتم "کوردســتان". دیــارە ئەوروپاش وڵاتانی دۆکومێنت و کاغەزە، کوردســتانیش لەســەر هیــچ نەخشــەیەکی فەرمیــی دنیــا بوونــی نییــە. بەڵام هــەر کەڕەتێــک لێیان بپرســیمایە بەشــانازییەوە هەمان وەڵامم دەدایەوە. ئێســتاش هەمان وەڵام دەدەمــەوە، بەڵام لەبەرئەوەی ئەو شــانازییەی ئەوســام نییــە، یان لەبەر ئــەوەی تەمی خەیاڵ پڵاوم ڕەویوەتەوە لەبەرئــەوە لەنێوان دوو کەوانەدا "باکورێکی ئێراق"یشی پێوە دەنێم. هەر بۆیە خواخوامە کەس ئەو پرسیارەم لێنەکات.

زۆرجــار گوێم لێبووە لێرە و لەوێ لەلایەن خەڵکی کوردەوە گاڵتــە بــە ئەفغانــی و بەنگلادیشــی و ســعودی و وڵاتانی تری "دواکەوتــوو" کــراوە. بەڵام ئــەوان چ نەبێت کە لێیان دەپرســن

خەڵکــی کوێن؟ تەریق نابنەوە و یەکســەر دەڵێن بەنگلادیش یان ئەفغانســتان. چونکە وڵات و ســنوور و پاسپۆرتیان هەیە. بەڵام من خواخوامە کەس ئەو پرســیارەم لێنەکات چونکە زۆر تەریق دەبمــەوە، لەبەرئــەوەی نامەوێــت بڵێم خەڵکی "ئێــراق"م. دیارە هەمــوو کاتێک پرســیارکەر شــارەزای ناوچەکە نییــە، لەوانەیە دیســان پرســیارێکی تــرت لێبــکات و بڵێت کوردســتان کوێیە؟ ناهەقیشــی نییە خۆ لەسەر نەخشــە نییە. ئەگەر شارەزاش بوو دیســان دەڵێت چ بەشــێک؟ ئەمەشــیان هەر تەریقبوونەوەیەکی ترە، چونکە یان دەبێت بڵێیت ژێردەستەی ئەو عەرەبانەی ئێراقم کــە خەڵکی وەکوو مەڕ ســەردەبڕن و ژنەکانیــان تەنیا چاویان بەدەرەوەیــە و ئێوە پێیان دەڵێن تیرۆریســت. یــان دەبێت بڵێیت ژێردەســتەی ئەو تورکانەم کە هەمووی چەند ســەد ســاڵێکە لە ناوچەکــەدان و لە هیچیی نەبوو هەموو شــتێک هیی ئەوانە. یان دەبێت بڵێیت ژێردەستەی فارسم، کە میدیا لە پارس کۆنترە!!

هەموو جارێک لە خۆم دەپرسم، ئەو هۆیە چی بێت بە درێژایی سەدان ساڵ میرنشینەکانی کورد بەربەرەکانێی یەکتریان کردووە و ئەم لە دژی ئەو پاڵی داوەتە تورک یان فارســەوە، دەبێت ئەو هۆیە چی بێت کە میرنشــینەکان یەکیاننەگرت بۆ درووستکردنی دەوڵەتــی کوردی. دەبێت ئــەو هۆیە چی بێــت هۆزەکانی کورد هەردەم لەنێوان یەکتریدا لە جەنگدا بوون. تەنانەت چەند خێڵێکی نێــو هۆزێکیش لەگەڵ یەکتریــدا نەحەواونەتەوە. ئەو هۆیانە چی بێت کەســێکی وەک شێخ مەحموودی بەرزنجی ئەوەندەی باسی گونــدی داریکەلیی کــردووە لەگەڵ ئینگلیزەکاندا ئەوەندە باســی هەولێر و بادینانی نەکردووە! تەنانەت لە دۆکومێنتەکانی ئەوکاتی بەریتانیادا ئەوەندە باسی گوندەکانی شێخی تێدایە ئەوەندە باسی

هەولێر و بادینانی تێدا نییە. ئەو بیرە چی بێت وا لە شـێخ بکات یەکێـک لە بەندەکانـی گفتوگۆی نێوان ئینگلیـز و کورد، چوونی بابـا عەلی کـوڕی بێت بۆ خوێندن لە لەنـدەن! تۆ بڵێی ئەم بیرە و ئـەم هۆیە تێکەڵاونەبوونی بیری شـێخ و ڕەگەزی شـێخ بێت بە کوردەوە. مەبەسـتم ئەوەیە بڵێم شـێخ لـە یەکێک لە ڕەگەزە کۆنەکانی کوردسـتان بووبێت یان یەکێک بێت لە هۆزەکانی ماد و پاشان بیری بنەماڵەیی و بەرژەوەندیی خۆیان بە میرنشینێکدا بردبێتـە خوارەوە و پاشـانیش بـۆ بزووتنەوەکەی شـێخ. تەنیا خۆیانیـان بینیبێت و بەس. بۆ ئەوەی ئەم هاوکێشـەیەم باشـتر ڕوونبکەمـەوە ڕەگەزی لۆلـۆ بە نموونە دێنمـەوە. ئەمانە هەر لـە کۆنەوە لە کوردسـتاندا ژیاون، دیارە پاشماوەکەشـیان هەر لە مادەکاندا ونبووە لە شـێوەی هۆزێکی ماددا، پاشـان بوونەتە میرنشینێک و ئنجا بزووتنەوەیەک لە سەردەمی شێخدا و ئێستاش بوونەتە پارتێکی سیاسـی و لەسەر کورد دەژمێردرێن. بەڵام لە ڕاستیدا بیرکردنەوەیان هەر میرنشینەکەیە، هەر هۆزەکەی مادە، لۆللۆکـەی جارانە! بۆیە تاوەکوو ئێسـتا هەمان پەرتپەرتی لەناو کوردا هەیە و بەرژەوەندیی هاوبەشی تێدانییە!

ئەگەرچـی هـزری خۆپەرسـتی لەنـاو مرۆڤـدا دیاردەیەکی سرووشـتی و بۆماوەییـە، هەمـان خۆپەرسـتی فراوانتردەبێت بۆ خێزان و پاشـان خێڵ، هۆز، گەڕەک، شـار یان هەرێم. بەڵام لە کۆتاییدا ئەو هزری خۆپەرسـتییە دەبێـت ببێتە بەرژەوەندیی هاوبەش لەسـەر ئاستی هەرێم، وڵات یان نەتەوە. کەچی ئەوەی لەنێـو کـوردا دەیبینیـت ئـەو بەرژەوەندیی هاوبەشـە هەرگیز لـە قۆناغی هـۆز یان لە بیـری هۆزایەتی تێپـەڕی نەکردووە و نەگەیشتووەتە ئاستی نەتەوە. تەنانەت نەبوونی ئەم بەرژەوەندیی

هاوبەشە لەسەر ئاستی هەرێمیش ڕۆژانە لە هەرێمی باشووری کوردستاندا بەبەرچاومانەوەیە. هەر نەبوونی ئەم بەرژەوەندیی هاوبەشەیە وای لە پارتی و یەکێتی کردووە لە هزری دوو هۆزی ماد یان دوو میرنشینی دواکەوتووی کوردەوە گەشەنەکەن و لەسەر سەرۆکی فەرمانگەیەکی ئاساییی شاری کەرکووک پێکنەیەن! دیارە وەنەبێت لەنێو هەمان دوو حیزبدا بەرژەوەندیی هاوبەشی حیزبایەتی بوونی ببێت، بەڵکوو خودی یەکێتی بریتییە لە چەند پارت و دەستەیەک لەناو یەکێتیدا و پارتیش وەک مۆزەخانەیەکە بۆ هۆز و بیری هۆزایەتی و کۆمەڵێک ئاڕاستەی زۆر جیاوازی ڕامیاری کە بەرژەوەندیی تایبەت کۆیکردوونەتەوە نەک بەرژەوەندیی گشتی. لەم باسی پەرتپەرتی و بێسەروبەرییەدا نابێت حیزبی دیموکراتی کوردستانی "ئێران"م بیربچێت! هەرچەندە من خۆم بەکابرایەکی دواکەوتەی زانیاری دەزانم! بەڵام لە حیزبی دیموکراتدا هەموو زانیارییەکانم لێ تێکەڵاوبووە و سەریان لێ تێکداوم و نازانم تاوەکوو ئێستا ئەو حیزبە چەند جار دابەشبووە و ئێستا چەند لک و باڵی هەیە و چەند دەستە بەناوی ئەو حیزبەوە "خەبات" دەکەن! من لەلایەن خۆمەوە تەریقدەبمەوە حیزبەکەی کۆماری مەهاباد بەو شێوەیە بووبێتە پەندی زەمانەی نەبوونی بەرژەوەندی و چارەنووسی هاوبەش.

پێشتر شێخ مەحموودم وەک نموونەیەکی خێڵەکی بۆ نەبوونی بەرژەوەندیی هاوبەش هێنایەوە، کەمێک دوای ئەو مێژووە بزووتنەوەکەی قازی محەمەد دێت، ئەو کارگێڕییە بچووکەی کە ناوی لێنرا کۆماری کوردستان یان کۆماری مەهاباد، جگە لە هۆزەکانی دەوروبەری مەهاباد، هۆزێکی تری کوردی باشوور

تێیدا بەشداربوون. هۆزی بارزان بەخواهیشتی خۆیان نەبوونە یارمەتیدەری کۆمارەکە، بەڵکوو لە ئەنجامی ئەو فشارانەوە بوو کە لەلایەن دەستەڵاتی ئێراقییەوە کرابووە سەریان و ناوچەکانیان وێرانکرابوون. هەر بۆیە باشترین و نزیکترین داڵدە بۆ ئەو هۆزە مەهاباد و ناوچەکانی دەوروبەری بوون. ئەم هۆزە وەک هەر هۆزێکی تری کورد، جگە لە بەرژەوەندیی خۆی هەر نەشیانزانیوە بەرژەوەندیی هاوبەشی کورد وەکوو نەتەوەیەک لە کوێوەیە. ئەگەرچی هۆزی بارزان بە بەراوردکردن لەگەڵ هۆزەکانی تری سەردەمی کۆمار بەرەنگاری دەستەڵاتی ئێرانی بوونەوە، ئەویش زۆرتر وەک پاراستنی ژیانی خودی خۆیان بوو نەک کۆمارەکە، چونکە کۆمارەکە لەهەموو کات و بارێکدا ڕووخابوو، پاش ڕووخانی کۆماری کوردستان و لەکاتی چۆڵکردنی مەهاباد، سەعید ناکامی بەرپرسی چاپخانەی کۆمار دەچێتە لای یەکێک لە سەرۆک هۆزەکان بۆ ئەوەی دوو وڵاخی بداتێ تاوەکوو ئەرشیفی کۆماری مەهابادی پێ ڕزگاربکات، سەرۆک هۆزەکە لە وەڵامدا دەڵێت "تاوەکوو خێزانێکی هۆزەکەم وەستابێت من وڵاخم نییە بۆ تۆ"![٦] لە ڕاستیدا ئەگەرچی لەسەریێکەوە مافی ئەوە دەدەم بەو سەرۆک هۆزە بۆ پاراستنی خێزانێکی هۆزەکەی، بەڵام لەسەرێکیشەوە نموونەیەکی باشە بۆ ئەوەی بزانین هۆزەکان تاوەکوو چ ڕادەیەک بیریان لە بەرژەوەندیی هاوبەشی کورد کردووەتەوە. ڕاستە ڕزگارکردنی خێزانێکی کورد گرنگ بووە. بەڵام ڕزگارکردنی ئەرشیفی کۆماری مەهاباد ئەگەر لەسەر ئاستی بەرژەوەندیی هاوبەشی کوردەوە سەیری بکرێت، لە خودی هۆزەکە گرنگتر بووە.

---

٦ ئەم چیرۆکە خودی مامۆستا سەعید ناکام لە سەردانێکدا بۆ شەقڵاوا لە هاوینی ساڵی ١٩٩٥دا بۆ کاک شێمحەمەدی باڵەک و کاک هەژار کامەلا و منی گێڕایەوە. سوپاسیش بۆ کاک هەژار کامەلا کە ئەم چیرۆکەی بیرخستمەوە.

ئەگەرچــی نامەوێت ســەری خوێنــەر بە نموونــەی زۆرەوە بێێشێنم، بەڵام هەڵدانەوەی هەر لاپەڕەیەکی مێژوویی هۆزەکانی ماد، میرنشین و دەوڵەتۆکە و بزووتنەوەکانی کورد، نموونەیەک یــان زۆرتــری تێدایە. خودی جاشــایەتیی زۆرینــەی هۆزەکانی کــورد بــە درێژایــی مێــژوو هــەر هەمــان گوێزانــەوەی بیری هۆزایەتیی ماد و میرنشــینەکانی کوردە، هەریەک لەلای خۆیەوە تەنیــا هۆزەکــەی خۆی بینیــوە، مەترســی بۆ ســەر هۆزەکەی خۆی گەورەترین مەترســی بووە لای، ئیتر گوێی نەداوە بەوەی مەترسی بۆ سەر هۆزەکەی بەرانبەری بەشێوەیەک لە شێوەکان کاری خراپــی بۆ ســەر ئەم دەبێــت. چونکە ئەو بــەو پێوەرە لە ژیانی ڕوانیوە کە ئاگرە سوورە لە هۆزەکەی بەدووربووە. بیری هۆز و خۆشویستنی هۆز گەیشتووەتە ئەو ڕادەیەکی کە وشەی "هــۆز" بشــبێتە ناوی کوڕانە لــە فەرهەنگی کوردیــدا. ئەم بیرە هەندێکجار لە هۆز و بنەماڵەشەوە پەڕیوەتە ناو تاکی کوردەوە، دەرهێنەرێکی سینەمایی کورد زۆر پێی ئاساییە تەنیا لەبەرئەوەی خۆی ناوبانگ و دەســتکەوتی مادی پەیدابکات، بە فیلمێک هەزار و یەک درۆ بەرانبەر کورد بکات و گوێنەداتە ئەوەی، ئەوەی ئەو دەیکات نەتەوەیەکی پێ سووکدەبێت! لە ڕاستیدا من پاش ئەوەی فیلمی "کیسەڵەکانیش دەفڕن"م بینی ئەو ڕاستییەم بۆ دەرکەوت. چونکە زۆربەی ئەو زۆرڕەوییانەی لەو ســیناریۆیەدا هەن زۆر دوورن لە ڕاستییەوە. بەڵام ئەو زۆرڕەوییانە زۆر گرنگن بەلای بینەری خۆراواییەوە، هەر ئەمەشــە نهێنیی ناوبانگی دەرهێنەری فیلمەکە.

بیری هۆزایەتی کوردی کردووەتە ئەوەی پێی دەڵێن "ئاردی ناو درِک". ئەمە بووەتە هۆیەکی گرنگی ئەوەی کە خودی کورد لــە هەمــوو نەتەوەکانی تری دونیا زۆرتر هێڵی ســووری خۆی تێبپەڕێنێت. هێڵی ســوور بــەو واتایەی کە لۆژیکی نەتەوەییانەی سەردەم لە چوارچێوەی بەرژەوەندیی هاوبەشدا پێناسە دەکرێت! ئەگینا خودی کورد ئەو ڕووداوانەی بە تێپەڕاندنی هێڵی ســوور دانەناوە، تاوەکوو ئەم دوادواییەش هێڵی سوور نەبوون، هێنانی پاسداری داگیرگەری ئێرانی بۆ سەر بارەگاکانی حیزبی دیموکرات لە کۆیە لەلایەن یەکێتییەوە و هێنانی هێزەکانی داگیرکەری ئێراق بۆ ســەر هێزکانی یەکێتی لە هەولێر لەلایەن پارتییەوە و هێنانی لەشــکری تورک بۆ ســەر پێکاکا چەند نموونەیەکن کە تاوەکوو ئێستاش ئەوەندە نوێن شوێنەواریان هەر ماوە. هۆزێک کە هێرشی کردووەتە ســەر هۆزێکی دی، بــە پاڵەوانێتی و ئازایەتیی زانیوە کە خانوو و ڕەشماڵەکانیان بسووتێنێت، خەرمانیان بسووتێنێت، تەنانەت ئافرەتیشیان لاقەبکات، ئەم لاقەکردنە ئێستاش هەرماوە و گوێزراوەتەوە بۆ لێپرسراوان! هەر بەو پێیە کاتێک یەزدانشێر لە دژی مامی بووە جاشی تورکەکان، ئەوە بەلایەوە هێڵی سوور نەبووە، ئەگەر هێڵی ســوور بووایە ئەو هەموو شــوێنکەوتەیەی نەدەبــوو و بزووتنــەوەی کوردیش لەو ســەردەمەدا شکســتی نەدەهێنــا. گاڵتەجاڕییەکە لەوەدایە هەر ئەم یەزدانشــێرە، دوایی ســەرکردایەتیی شۆڕشــی کــوردی کــردووە و بووەتــەوە بــە "شۆڕشــگێڕ". دژایەتییەکەی مامی و جاشایەتییەکەشــی هەربە کوردایەتی لەلایــەن هەوادارانییەوە بۆ ژمێردراوە، ئەم ڕووداوە ئەو لێبووردنە گشتییەی بەرەی کوردستانیم بیردەخاتەوە کە لە ڕاپەڕینەکەی ١٩٩١ بۆ جاشــەکانی دەرکرد. جاشەکان گەردنیان

ئـازاد کرا و جاشایەتییەکەشـیان بۆ کرایە کوردایەتی و ئێسـتا لـە ڕیزەکانـی پارتی و یەکێتیدا دەسـتەڵاتداری گـەورەن و ئەو ماوەیـەی پێشووشـیان هەربـە کوردایەتـی بۆ ژمێـردراوە! لە نووسینێکی ترمدا نموونەیەکی ڕاستینەی سەیرم هێناوەتەوە، کە مەگەر لە هەموو مێژووی مرۆڤایەتیدا تەنیا لە کورد بوەشێتەوە، ئەویـش پێش ڕووخانی بەغدا و لە کاتی شـەڕی ناوخۆی نێوان پارتـی و یەکێتی، ئەگەر داگیرکەری ئێراقی خێزانێکی کوردی لە کەرکـووک دەربکردایـە و ئەو خێزانە بۆنی بـۆ نموونە یەکێتیی لێبهاتایـە، دەریاندەکـرد بۆ هەولێر. لەوێش دەسـتەڵاتی هەولێر هەمان خێزانی دەرکراوی جارێکی تر بۆ سلێمانی دەردەکردەوە چونکە یەکێتی بوون. پێچەوانەکەشی ئەگەر خێزانێک بۆنی پارتی لێبهاتایە، ئەوا بەعس دەریدەکرد بۆ سلێمانی و لەوێش دیسانەوە بەرەو هەولێر دەردەکرانەوە چونکە پارتی بوون!

ئـەم چیرۆکی "ئاگرە سـوورە لەخۆم دوورە"یە ئێسـتا نەک لەنێوان هۆزەکانی کوردسـتاندا، بەڵکوو فراوانتر بووە بۆ نێوان دووبەشـی کوردسـتانیش. بۆ نموونە لە دەمەدەمی شـەڕەکانی زاپ لە سەرەتای ساڵی ٢٠٠٨، سوپای تورک بە فڕۆکە و هەموو چەکێکی تر هێرشی سەر چەکدارەکانی پێکاکای دەکرد، تەنانەت هێزێکـی زۆریشـیان هێنایە ناو سـنووری فەڕمی کوردسـتانی بندەسـتی ئێراقەوە، کەچی تەلەڤزیۆنە کوردییەکانی باشـووری کوردسـتان هەر ڕێکلامیان بۆ شـمەکە تورکییەکان دەکرد. لەو ڕۆژانـەدا بۆ نموونە لەسـەر تەلەڤزیۆنەکانیان ڕێکلامی "ئاڵتون سـا"ی تورکی بەبەردەوامی دەبینران! هەر لەبارەی ئەم شمەکە تورکییانـەوە، ماوەیەکی زۆرە کۆمپانیـا تورکییەکان مۆنۆپۆلی بزووتنـەوەی تەلارسـازیی باشـووری کوردسـتانیان کردووە.

نەبوونی بەرژەوەندیی هاوبەش کارێکی واهیی کردووە، گوێ بە کوالیتیی ئەو پڕۆژانە نەدرێت. هەر بۆیە من پێشبینیی ڕووخانی هەندێک پرد و باڵەخانەی گەورە دەکەم لە پاشەڕۆژدا کە لەلایەن ئەو کۆمپانیا تورکیانەوە درووستکراون و هیوادارم کارەساتیان لێنەکەوێتەوە. ڕوودانی هەر کارەساتێکیش بەو هۆیەوە، نابێت لۆمەی ئەو کۆمپانیا تورکیانە بکرێت، بەڵکوو بەرپرسیاری یەکەم "دەستەڵاتی کوردیی" و نەبوونی بەرژەوەندیی گشتییە. ئەگەر بەرژەوەندیی گشتی ببوایە، کۆمپانیایەکی "تورکی" بەشداریی لە درووستکردنی "مۆنومێنتی شەهیدانی کوردستان"دا نەدەکرد لە هەولێر! دووبارەیدەکەمەوە، "مۆنومێنتی شەهیدانی کوردستان"!

بیری هۆز، تەنیا هۆزەکەی خۆی بینیوە و بەرژەوەندیی هۆز لە سەروو هەموو بەرژەوەندە نەتەوەییەکانی ترەوە بووە. هەر لەم ڕوانگەیەوە، هێنانەوەی تەرمی بارزانییە ئەنفالکراوەکان پێش هەر ئەنفالکراوێکی تر لە بیابانەکانی باشووری ئێراقەوە بۆ کوردستان بەهۆی بیری هۆز و باڵادەستی هۆزێکی کوردییەوەیە لە کوردستان. شایانی باسە دەیان هەزار تەرمی ئەنفالکراوی تری کورد لەو بیابانانەی باشووری ئێراقن و تاوەکوو ئێستا نەکەس لێی پرسیوون و نە هیچ پلانێکیش بۆ دۆزینەوەیان هەیە، باسی هێنانەوەیان هەر ناکەم! هۆیەکەشی ئەوەیە ئەو ئەنفالکراوانە، گەرمیانییەکان وەک نموونەیەک سەربە چەند هۆزێکن کە باڵا دەست نین و هۆزەکەیان کاریان بۆ ناکات. ئەگەر ئیبراهیم خانی دەلۆ و کوڕەکانی فەرمانڕەوای کوردستان یان بەشێکی بوونایە پێش هەموو کەس ئەنفالکراوەکانی ناوچەکانی کفری و کەلار بەشێوەیەکی شایستە دەهێنرانەوە کوردستان! ئەگەر دەستەڵاتی

کـوردی کەمێک هەسـتی بەرژەوەندیـی هاوبەشـی تێدابووایە، دەبووایـە بیزانیایە، ئەنفالکراو هەر ئەنفالکراوە، ئیتر ڕێکانی بێت و جاف یان بارزانی بێت، هەر کوردێکی ژینۆسایدکراوە و دەبێت هەمـان ڕێزی ببێت. بـەڵام ترسـناکیی نەبوونـی بەرژەوەندیی هاوبـەش لەوەدایە کە ڕێـزی ئەنفالکراوێک لە یەکێکی تر زۆرتر بێـت. ئێمە ئەگـەر هێندەی گەردێک بمانزانییایـە بەرژەوەندی و چارەنووسـی هاوبـەش چییە، دەبووایە بستبەبسـتی بیابانەکان بگەڕاینایە بۆ دۆزینـەوەی ئەنفالکراوەکانمان. لەبارەی گەرمیان و خزمەتکردنـی گەرمیانەوە ئەوەندە بەسـە بگوترێت تا سـاڵی ٢٠٠٨ و لـە مـاوەی ١٧ سـاڵدا تەنیا ٧١ کیلۆمەتر لـە ڕێگاکانی گەرمیـان قیرتاوکـراوە. کەچـی زۆرینەی قوربانییەکانی سـاڵی ١٩٨٨ لە ناوچەی گەرمیاندا بووە. کۆتایی ساڵی ٢٠٠٨ لەو دەیان هەزار ئەنفالکراوەی گەرمیان ئێسـک و پرووسکی نزیکەی ١٥٠ گەرمیانییان هێنایەوە و سووکایەتیشـیان پێکردبوون بەوەی کە ئاڵای ئێراقیان دابوو بەسـەر تەرمی هەندێکیاندا! ئەوانە هەر بەو ئاڵایە و هەر لەژێر سووپای ئەو ئاڵایەدا ئەنفالکران!

جنێو و قسەی ناشـرین لەناو کوردا پیاوی لەسەر کوژراوە، تائێسـتاش هەروایە. ئەگەر لای جافێک قسـە بە کورد بگوترێت لەوانەیە ئاسـایی بێت، ئەگەر دەسـت بۆ جاف نەبەیت و قسە بە جـاف نەڵێیت! هەمان کەسـی جاف کە بۆ نموونە سـەربە خێڵی گەڵاڵییە لەوانەیە پێی ئاسـایی بێت قسـە بە جاف بوترێت بەڵام دەسـت بۆ خێڵی گەڵاڵی نەبەیت! چونکە بۆ نموونە خێڵی گەڵاڵی هــەر خۆی و بەرژەوەندیـی خێڵی خۆیی بینیـوە! بەرژەوەندیی ئـەم خێڵـە لە سـنووری هۆزی جـاف تێپەڕی نەکـردووە، هەر

بۆیــە زۆربەی بەگزادەکانی جاف بـۆ بەرژەوەندیی هۆزایەتی و بنەماڵەیی خۆیان یان سەربە تاران بوون یان بەغدا!

هەر لەم باســی جنێوەدا تاکی کورد پێی ئاسـایی بووە هەر جنێوێـک بە کـورد بدرێـت، بـەڵام دەسـتکاریی پیرۆزییەکانی هۆزەکەی نەکرێت، بۆ نموونە شـێخ یان ڕدێنسـپییەکەی! ئێستا زۆرینـەی تاکی کورد بخـەرە هەڵبژاردەی نێوان شـێخەکەی و کـوردەوە، هـەر شـێخەکەی هەڵدەبژێرێت. چونکە ئـەو زۆرتر بـە پشـت و پەنای خـۆی دەزانێـت تاوەکوو ئەو کـوردەی کە دەبووایە سەیوانی بووایە! تاکی کورد شێخەکەی جاش بووبێت، ئەمیـش جاش بـووە! ئەگەر بـاش بووبێت، ئەمیش بـاش! واتە بیرکردنەوەی تاکی کورد پەیوەسـت بووە بە سـەروو خۆیەوە. سەرەوە جاش بووبێت یان باش، ئەم بەگشتی گوێی نەداوەتێ و وەک مێگەل دوایکەوتووە! ئەم جاش و باشەی هۆزە کوردەکانم وەک هەڵپەڕکێـی کـوردی دێتەپێـش چـاو، دیـارە هەڵپەڕکێش ڕەنگدانــەوەی ژیانی هۆزایەتیی کوردە. لـە هەڵپەڕکێی کوردیدا کەسـێک هەیە سـەرۆکایەتیی هەڵپەڕکێکـە دەکات و پێی دەڵێن سـەرچۆپی، ئـەم سەرچۆپیکێشـە هەمان ڕۆڵی سـەرۆک هۆز دەبینێـت و بەئارەزووی خـۆی ڕەوت و شـێوازی هەڵپەڕکێکە دیاریـدەکات، بەخاوی، بەخێرایی، بەسـێپێیی، بە چەپی و بردنی هەڵپەڕکێوانـان بەشـوێنی خراپدا و زۆریتر، لەدوایی دواشـەوە کەسـێک هەیە پێـی دەوترێت گاوان و بە کارەکەشـی دەوترێت گاوانی، ئەمەیان ڕۆڵی کوێخا یان پیاوماقوڵی هۆز دەبینێت و پاڵ بە هەڵپەڕکێوانانەوە دەنێت تاوەکوو دوای سەرچۆپی بکەون! واتە هەڵپەڕکێوانـان هەڵبژاردەیان نییە و تەنیا جێبەجێکەری فەرمانی سەرچۆپیکێشـن. هەر بۆیە لە هەڵپەڕکێی کوردیدا زۆرترین ڕێز

دەدرێت بە سەرچۆپیکێش چونکە هەمان ڕۆڵی سەرهۆزی هەیە و زۆرترین گۆرانیی دەهۆڵیی کوردیش بەسەر ئەمدایە.

بەرژەوەندیـــی هۆزایەتی و نەبوونـــی بەرژەوەندیی هاوبەش لەنـــاو کوردا هەر لە ســـەدە کۆنەکانەوە تاوەکوو ئێســـتا وەکوو هزر هێندەی تاڵە موویەک نەگۆڕراوە، بەڵام لەوانەیە لە هەندێک شـــوێن ناوی هـــۆز کرابێتە حیـــزب یان دامەزراو یـــان کۆمپانیا. نموونەیەکـــی زینـــدوو لـــەلای من شـــێوەی پۆشـــاک و ڕەفتاری هەندێـــک لە لێپرســـراوانی کـــوردە، ئەوانە تاوەکوو ئێســـتا وەک چۆن سەدان ساڵ لەمەوبەر هۆزەکانیان ڕەفتاریان کردووە، هەر لـــەو چوارچێوەیەدا ماونەتەوە و نەیانتوانیوە لەو چوارچێوەیەدا خۆیان بتوێننەوە کە پێیدەوترێت کورد.

کەســـانێکی زۆر هەریەکەیان بەشـــێوەیەکی جودا پێناســـەی بیری نەتەوەیی یان ناسیۆنالیستییان کردووە. من بیری نەتەوەیی بۆ کـــورد یان کوردایەتی بەوە پێناســـەدەکەم کە "بەرژەوەندیی هاوبەشـــی خەڵکی کوردە بۆ پێکەوە ژیانێکی ئازاد و یەکســـان" و هیچـــی تـــر، ئیتر با ئـــەو خەڵکە یەکیان موســـڵمان بن و ئەوی دی دیـــان یان ئاگرپەرســـت و یارســـان، یەکیـــان زازاکی بێت و ئـــەوی دی هەورامـــی یـــان کرمانج و ســـۆرانی. ئـــەو گەرمیانی بێت و ئەمیش کوێســـتانی، هیچ بە گرنگـــی نازانم، گرنگ ئەوەیە ئـــەو خەڵکانە بەرژەوەندیی هاوبەشـــی خۆیان بزانن، کە ئەویش پێکـــەوە ژیانیانە و بەبێ گوێدانە ئـــەوەی ئەمە جافە یان ڕێکانی و نێروەیی و شـــوکاک. دیـــارە بەرژەوەندیی هاوبەشـــی خەڵکی کوردیـــش پەرتبوونی هۆزایەتی، بنەماڵەیی، ئایینی، هەرێمی نییە.

بەڵکوو کۆکردنەوەی ئەو خەڵکانەیە لەژێر سەیوانی نەتەوەیەکدا کە پێی دەوترێت کورد یان کوردستانی.

هەمان بیری نەتەوەیی کە پێشتر وەک بەرژەوەندیی هاوبەشی خەڵکی کورد پێناســەمکرد، بەهیچ جۆرێک لە هیچ بزووتنەوە و پارت و ڕێکخراوێکی کوردا نە هەبووە نە تاوەکوو ئێستا بوونی هەیــە. هەندێــک وردەکاری هەیە بۆ مــن زۆر گرنگن و لەوەوە دەیکەمــە پێــوەری زۆر شــت. لێپرســراو هەیە لەوەتــەی هەیە لەناو بزووتنەوەی کوردایەتیدا بووە، کەچی ناوی ســەرلەبەری منداڵەکانــی عەرەبییە. من ئــەو ناوانە دەکەمە پێوەر بۆ نەبوونی هیــچ بەرژەوەندییەکی هاوبــەش لە ناو بزووتنــەوەی کوردیدا، دەنــا دەبووایــە تەنانەت ئەو وانەیــەی لێوەفێربووینایە کە ناوی کوردیمان لە منداڵەکانمان بنایە!

زەمینــەی هۆزایەتــی لەناو کــورددا زۆر لەبــارە، ئەم هزری هۆزایەتییــە ئەگەرچــی هەندێک جار کەمێــک لاوازبووە بەهۆی هێزکارگەلێکی دەرەوەی خودی هۆزەکان. بەڵام کەی بویسترێت بەهاســانی زیندوودەبێتەوە، لەبەرئەوەی پاشــخانێکی مێژووی هەزاران ســاڵەی هەیە. نموونەی ئەوەش دامەزراندنی سوارەی حەمیدیەیە لەلایەن تورکەکان و هەروەها دامەزراندنی ئەو فەوجە سووکانە بوون کە داگیرکەری بەعسی لەسەر بنەمای هۆز و خێڵە کوردەکان لە هەشــتاکانی سەدەی بیســتەمدا درووستی کردن. ئێستاش هەر بەهۆی هەمان هۆوە دەستەڵاتی کوردی لە باشووری کوردستاندا چونکە لە بەرژەوەندیی هاوبەش نەگەیشتووە، بۆیە بەئاسانی بیری هۆزایەتیی بەهێزتر کردووە، فێستیڤاڵی ساڵانەی جــاف لە ناوچەی ســلێمانی جۆرێکــە لەو بەهێزکردنــە، چونکە

پۆلێنکردنی خەڵکی کورد بۆ هۆزەکان بەئاسانتر بەهۆی سەرۆک هۆزەکانەوە دەسـتەڵاتیان بەسـەردا دەگیرێت. ئەمە هەموو ئەو وانانەیە کە دەستەڵاتی کوردی لە بیری مەکیاڤیللی تێگەیشتووە! دامەزراندنی هەردوو مەکتەبی کۆمەڵایەتییەکانی سـەربە پارتی و یەکێتیش هەر بۆ ئەو مەبەسـتەیە، ئەمانە لەسـەرێکەوە دەڵێن یاسـا سـەروەرە و عیلمانین و لەسـەرێکەوە بەهـۆی مەکتەبە کۆمەڵایەتییەکانیانەوە خەریکی سولْحی عەشایەرین. ئەم سولْحی عەشایەرییە ترسێکی گەورەی سەر بەرژەوەندیی هاوبەشە. لەو سـولْحانەدا هەسـتێکی واهیی بە هۆز و بنەماڵەکان دەدرێت کە هەر بە هۆز و بنەماڵەیی بمێننەوە و سـەیوانی یاسـای وڵات کە بەرژەوەندی هاوبەشـی هەموو لایەکە فەرامۆش بکەن و ڕێزی لێنەگرن. سـولْحی عەشـایەری بە تاکی هۆزەکانـی دەڵێت، ئێوە هۆزەکەتان ڕێکتاندەخات، بەڕێوەتاندەبات، یاسای ژیانتان یاسای هۆزەکەتانە، لەکاتی تەنگانەدا هەر هۆزەکەتان بەتەنگتانەوە دێت، یاسـای وڵاتیـش کەنارگیرکراوە و هیچ ڕۆڵێکـی نییە لەو تاوانە ترسـناکانەی دەربـارەی هەمان تاکـی هۆزدا دەکرێـت، لەوانە کوشـتن، خەتەنەکردنی ئافرەتان و سـووتاندنیان بۆ شتنەوەی تاوانـی ئەوەی پێی دەوترێت "شـەرەف"، تاوانـی پیدۆفیلی یان بەشوودانی خوار هەژدەساڵی و زۆریتر.

بیـری هۆزایەتی لەنـاو کـوردا ئەوەندە بەهێـزە، تاکی هۆز ئەوەندەی هەستی بەهۆزەکەی کردووە، ئەوەندە دڵی بەگشتی بۆ کورد لێینەداوە. تێبینی ئەوە بکەن لە کۆتایی هەشتاکاندا ژمارەی هەموو هێزی پێشـمەرگەی باشـوور دەهـەزار نەدەبوو، کەچی ژمارەی جاشی سـەربە فەوجی سووکی هۆزەکان نیو ملیۆنێک دەبـوون. ئەمە ئەو دیاردە ترسـناکەیە کە پێمان دەڵێت، یەک بۆ

ســـەدی کورد ئەوەندەی هۆزە ئەوەندە کورد نییە. خەڵکی کورد بە درێژایی مێژوو ئەوەندە بۆ هۆزەکانیان خۆیان بەکوشـــتداوە و قوربانییـــان بۆ داوە، تنـــۆک بەدەریایەکی ئەوە وەک کورد بۆ کوردیان نەکردووە. ئەو خۆبەکوشـــتدان و قوربانیانەش هەر لە دژی هۆزەکانی تر بووە.

گوندەکانی قامیش و گەڵاڵەی دۆڵی شینکایەتیی نزیک ماوەت هەردەم دوژمنایەتییان هەبووە. لەیەکێک لە مەسـەڵەحەتەکانیاندا ئاغـــای گەڵاڵـــە و دەســـتوپێوەندەکانی دەچنـــە دیوەخانی ئاغای قامیش. یەکێک لە پیاوەکانی قامیش بۆ ئەوەی بۆ ئاغای گەڵاڵەیی بسەلمێنێت کە چەند دڵسۆزی هۆزەکەی و ئاغای قامیشە، دەست دەکات بـــە زۆپـــای دیوەخاندا و پشـــکۆیەکی گەورە بەدەســـتی ڕووتی دەردێنێت و بە دیوەخاندا لەمسەر بۆ ئەوسەر دەگەڕێت، تاوەکوو هەموو ئامادەبوان قەننەکەیان بەو پشـــکۆیەی دەســـتی دابگیرســـێنن! ئەمـــە چیرۆکێکی ڕاســـتینەیە و ڕادەی دڵســـۆزیی تاکی هۆزەکان بۆ هۆزەکانیان دەردەخەن، لەلایەکی تریشەوە بۆ دواکەوتوویی هۆزەکانی کورد ڕاستییەکی بەڵگەنەویستە.

هـــەر ئەم بیری هۆزایەتییەیـــە کە وای لە تاکی کورد کردووە هەردەم یاخی بێت، گوێنەداتە هیچ یاســـایەک، چونکە یاســـا لای ئەو یاسای هۆزەکەی بووە. هەمان بیری هۆزایەتیش لە ئێستای دەســـتەڵاتی کوردیـــدا دەیبینین، لێپرســـراوێکی کـــورد ئەگەرچی دەبێت یەکەمین پارێزەر و ســـەلمێنەری یاسا بێت! کەچی خودی خۆی هێشـــتا هەر یاخییە و یاســـا لای ئەو یاسای هۆزەکەیەتی، ئۆتۆمۆبێلەکـــەی بە ئارەزووی خۆی دەئاژوێ بەبێ ئەوەی گوێ بە یاســـای ڕێگاوبان بدات و بڵێـــت، دەبێت لێرەدا چاوەڕێ بکەم چونکە چراڕێیەکە سوورە!

که گەیشــتمە قۆناغی دواناوەندی، گەرمەی خۆپیشاندانەکانی شاری سلێمانی بوو. لەیەکێک لەو خۆپیشاندانەدا تاقیگەی کیمیای قوتابخانەکەمان ســووتێنرا، من ئەمەم زۆر پێناخۆشبوو. چونکە بە هیی قوتابیان و قوتابخانەکەمم دەزانی، نەک هیی ڕژێم. بەڵام ئــەوکات نەمدەزانی ئەوە هەمــان بەردەوامیی تاڵانیی هۆزەکانی کوردە بۆ یەکتر، نەمدەتوانی بەراوردی ئەوە بکەم لەگەڵ تاڵانیی هۆزی شــوکاکدا لە شــاری مەهاباد. نەمدەزانی تاڵانی یەکێکە لە تایبەتمەندییەکانی هۆزەکانی کورد. هەر ئەم هزرەیە وایکردووە ئەو تاقیگەیەی قوتابخانەی ڕۆشــنبیری پێ بســووتێنرێت. بەڵام ساڵانێک پاشتر و کە بەهاری ١٩٩١ شاری کەرکووک ڕزگارکرا، بەچاوی خــۆم دیتم کە یەکێک لە هۆکارە گرنگەکانی گرتنی ئەو شارە تاڵانی بوو! لەگەڵ ڕێزمدا بۆ ئەوانەی لە گرتنی ئەو شارەدا تێداچوون و ئامانجێکــی پیرۆزیان هەبوو. لە کەرکووک بینیم چ دزێکین، یەکســەریش هەستم کرد ئەو شارە بۆ ئێمە نییە و هەر ئــەو تاڵانییــەش بوو ڕێی گــرت لە دابینکردنــی هێڵێکی بەرگری بۆ بەدەســتەوەنەدانی شارەکە. کەم کەســم بینی کۆڵێک تاڵانیی نەدابێت بەملیدا، لە کەرکووک چوومە ماڵی عەلی حەسەن مەجید، کۆمەڵێک خەریکــی لێکردنەوەی دەرگاکانی بوون! واتە گســکی تــەواوی لێدرابوو. لە بەدەســتەوەدانی کەرکووکدا ژێر نەبووین و ســاڵی ٢٠٠٣ش کاتێــک کەرکووک گیرایــەوە، هەمان دزی و تاڵانیمــان دەســتپێکردەوە و هیچ بیری ئەوەمــان نەکردەوە ئەم شــارە هیــی ئێمەیە و چۆن دەبێت کارێکــی واهیی بکەین بێتەوە سەر ئێمە.

ئێستا لەم کاتەی ئەم دێڕانە دەنووسم (٢٠٠٨)قەیرانی نێوان داگیرکەری ئێران و ئەمریکایە و بەهۆی کارە ئەتۆمییەکانی ئێران و بەرژەوەندیی خۆراوا لە ناوچەکەدا "ئەگەری" لێدانی ئێران هەیە. هیچ بەدووری نازانم کەسانێک هەبن لە ئامادەباشیدابن بۆ تالانی! کەچی شتە ئەنتیکەکانی ناو کاخی شاهی، ساڵی ١٩٧٩ لە شۆڕشی گەلانی ئێراندا گەردی بەرنەکەوت! من خۆم نەمدیوە بەڵام دەڵێن دوا جگەرەی شای ئێران لەو کۆشکەدا هەر لەسەر تەپڵەکەکەی ماوە! وەنەبێت ئێمە هەر بۆ تالانیی دوژمن ئازابین. لێ تا تالانیی نێوخۆی خۆمان وەستابێت کەمجار لە سنووری خۆمان چووینەتە دەرەوە. پاش ڕاپەڕینەکەی ساڵی ١٩٩١ی باشووری کوردستان، حیزبە کوردییەکان هەموو وڵاتەکەیان بە ئێران تالانفرۆش کرد، باوەڕناکەم لە مێژووی مرۆڤایەتیدا تاوەکوو ئێستا بەنداوێک تالانکرابێت. لێ ئێمە بەستی بەخمەمان تالانکرد و هەر کونە شاخەکانیمان هێشتەوە! ئەوەیە ترسناکیی نەبوونی بەرژەوەندیی هاوبەش. چونکە ئەوانەی تالانکران ژێرخانی ئابووری و بژێویی خەڵکی ئەو وڵاتە بوو. تالانکەر لە تالانییەکەی ئەو زیانەی بەبەرانبەرەکەیی دەگەیەنێت، هەمان زیانیش بەخۆی دەگەیەنێت، چونکە ئەوە سامانی هاوبەشە و بەرژەوەندیی هاوبەشی ئەو وڵاتەیە. بیری هۆز بوو پاشخانی بەستی بەخمەی تالانکرد، چونکە ئەو بەستی بەخمەیە ئەو هۆزانەی ناوچەکەی ژێرئاو دەخست!

تالانی کە دزییەکە لەسەر ئاستی هۆز، لە سەردەمانێکدا دیاردەیەکی زۆر بەربڵاو بووە، هیچ هۆزێکی کوردی نییە ئەم تالانییەی ئەنجام نەدابێت، هیچ شوورەییش نەبووە لەلایان. بەڵکوو لەکاتی شەڕی نێوان هۆزەکان، ئەم تالانییە

دەستخۆشیشــی لێکــراوە و بووەتــە پلە و پایەیەکــی گرنگ بۆ ئەو کەســانەی کە بە تاڵانییەکە هەڵستاون. واتە دیاردەی تاڵانی یەکێک بــووە لە تایبەتمەندییەکانی هۆزە کوردییەکان بەگشــتی. هەر بیری تاڵانی هۆز بوو لە کاتێدا لە ســاڵی ١٩٨٨ کە شــاری هەڵەبجە بەکیمیایی خاپوورکرا، پێشمەرگەش شارەکەی تاڵانکرد، تەنانــەت وەک "دەڵێــن" پێشــمەرگە هەبــووە پەنجــەی ئافرەتی کوردی قرتاندووە تاوەکوو مستیلە ئاڵتوونەکەی دەستی بدزێت. ئەم پەنجە قرتاندن و دزینی مستیلەیەم لە زۆرلاوە بیستووە، من نازانم تا چ ڕادەیەک ئەمەیان ڕاســتە. ئەگەر ڕاست بێت، نەفرەت لەو پێشمەرگەیە، نەفرەت لە بیروباوەڕی ئەو بزووتنەوەیەی کە نەیتوانیوە پێشمەرگەکانی پەروەردە بکات.

پێشتر کەمێک نموونەی پیس و پۆخڵیی گوند و قوتابخانەکانی کودســتانم هێنایەوە، چونکە بە بابەتێکی گرنگم زانی و هۆیەکی گرنگــی دواکەوتوویی ئێمەیە. ئێســتاش بیرۆکــەی پاکوخاوێنی هەروەک ئەوسا وایە. ئێستا شارەکان گەورە بوون و پێویستیی بــە هێــزی پاکوخاوێنیــی زۆرتــرە. بــەڵام چونکــە بیــری هۆز فەرمانڕەوایــی وڵات دەکات. نەنگییە هەر پیشــەیەک پەیوەســت بێــت بــە پاکوخاوێنییەوە. ئەوە هــەر بیری هــۆزە وا لە خەڵکی دەکات پێــی شــوورەیی بێــت ببێتــە کارگەرێکی شــارەوانی بۆ کۆکردنەوەی زبڵ و خاشــاکی شــارەکان. هەر بۆیە ئەم پیشەیە کۆمپانیــا بێگانــەکان پێی هەڵدەســتن. ئەو بیری هــۆزە بەتاکی کــورد دەڵێــت تــۆ نابێت کارێکی لــەو جۆرە بکەیــت، چونکە تۆ ســەربە هۆزێکی واهیت و نابێت هۆزەکانی تر بتبینن کە کارێکی واهیی دەکەیت. پاکوخاوێنی و پاراســتنی ژینگە بەشێکی گرنگی

بەرژەوەندیی هاوبەشــە، هەر بۆیە باشــووری کوردستان وەک نموونە، ژینگەیەکی زۆر پیســی هەیە. چونکە خۆشەویستی نییە بــۆ وڵات و کــەس خۆی بەخاوەنــی وڵاتەکە نازانێــت. هەریەک بەگشــتی لای خۆیەوە خەریکی بازنە داخراوەکەی خۆیەتی، ئیتر دەرەوەی بازنەکەی دەبێتە زبڵدان! ئەوا باکی نییە!

کــە هاتمــە دەرەوەی کوردســتان، زانیم هــەر کارێک ڕێزی تایبەتیــی خۆیــی هەیە. کار هــەر کارە و گرنــگ ئەوەیە مرۆڤ بێــکار نەبێت. هەر بۆیە لەو ڕوانگەیەوە لە ئەورووپا کوڕ و کچی واهیــی دەبینیت کاری پاککردنەوە دەکەن، ئەگەر لە کوردســتان بــن، دەبێــت دکتــۆر و ئەندازیار بــن! لەوەش گەڕێ کــە ئەمانە بەرانبەر کاری پاککردنەوە بژێویی ژیانیان دەستێنن، بەڵام وەک پێشــتریش باســمکرد من زۆرجار پیاوی بەتەمەنــم بینیوە و بە کیســەیەک و مەقاشێکەوە خۆبەخشــانە خەریکی پاککردنەوەی کۆڵانەکــەی خۆی و دەوروبەرەکەیەتــی، بەبێ ئەوەی چاوەڕێی هیچ پاداشــتێک بکەن! چونکە ئەورووپییــەکان دەزانن ژینگەیەکی پاک بەشــێکی دانەبــڕاوی بەرژەوەندیی هاوبەشــیانە. بەڵام لای ئێمــە لەهەر گەڕەکێــک کەلاوەیەک هەبێت، ئــەوا دەبێتە زبڵدانی گەڕەکەکــە و هەمــووماڵەکان خۆڵ و خاشــاکی تێدا فڕێدەدەن، بەبــێ ئەوەی بیر لەو ماڵانە بکەنەوە کە لە تەنیشــت کەلاوەکەدا دەژین، یان تەنانەت بیر لەخۆشــیان بکەنەوە چونکە پاشــتر ئەو میکرۆبانە بەرەوڕووی خۆشیاندەبێتەوە.

لــە کۆتایــی قۆناغی ناوەنــدی و چوونم بۆ زانکۆ، باشــتر لە هــزری هۆزایەتــی و پەرتپەرتیــی کــورد تێگەیشــتم، ئــەو کات

گەرمەی شـــەڕی براکوژیی نێوان حیزبە کوردییەکان یان حیزبە هۆزهزرییەکان بوو. تا دەمانبیســـت سەربازێک کوژراوە هەواڵی کوژرانی چەندین پێشـــمەرگەمان بەدەســـتی یەکدی پێدەگەیشت. شاکاری ئەمانە لەو شاخانە لاوازکردنی ئەویتر بوو، بۆ کوشتنی یەکدی هەزار و یەک فێڵی گڵاویان بەکاردەهێنا. تەنانەت یەکترییان بۆ خـــوان بانگدەکـــرد و لەکاتی نانخواردندا دەیانکوشـــتن. ئەمە جگە لە شـــێوازێکی مامەڵـــەی هۆزەکان و میرنشـــینەکانی کورد زۆرتر بەهیچی تری نابینم. پاشـــتریش کە بەرەی کوردستانییان بەناچـــاری دامەزراند، هـــەر درۆیان لەگەڵ یەکـــدی دەکرد. هەر بۆیـــە پاش ڕاپەڕیـــن ئەمجارەیان براکوژییەکەیـــان کردە جەنگی بەرەیی! و هەزاران کەسیان کردە سووتەمەنی.

کۆتایی ســـاڵی ١٩٨٧، ڕێمکەوتە شـــارۆچکەی قـــەراخ، قەراخ وێـــران و چـــۆڵ بووبـــوو. گوندەکانـــی دەوروبـــەری زۆر کـــەم خەڵکـــی تێدابوون و ڕوویانکردبووە شـــار و ئـــۆردوگاکان. ئەو ڕۆژە لـــە قەراخدا کارەســـات بـــوو. نزیکەی پازدە پێشـــمەرگەی یەکێتی لەو شـــەڕەی کـــە پێیاندەوت ”شـــەڕی بورجەکە“ کوژرا بوو. زۆربەشـــیان فەرماندەی کەرت و تیپ و یاریدەدەرەکانیان بـــوون. لە مزگەوتەکەی قەراخ تەرمی یەکێک لەو پێشـــمەرگانەی لێبوو. هەندێک پێشـــمەرگەی پارتیشـــی لێبـــوو، یەکێکیان هەرکە زانی من یەکێتی نیم و پاسۆکم، یەکسەر چپەیەکی کرد بەگوێمدا و وتی: ”قســـەی خۆمان بێت برادەرانی یەکێتی خۆیان کێشـــاوە بە داری گۆڵەکەدا“! ئەمە ئیدیۆمێکی خەڵکی سلێمانییە، مەبەستی ئـــەوە بوو بڵێـــت ”برادەرانی یەکێتی خۆیانیان کـــردووە بەپەند“! من زۆر پەســـت بووم بەم قســـەیە و شوێنی وەڵامدانەوە نەبوو، چونکە ئەو خەڵکەی ئەوێ بەهۆی ئەو کارەســـاتەوە دڵیان گەرم

بــوو و دەمزانی قســەیەک بکــەم دەقەومێت. لەبەرئــەوە ڕووم لێوەرگێــڕا و فەرامۆشــمکرد. بڕوانە لە کاتی کارەساتەکانیشــدا هەر بیرمان لای هۆزەکەی خۆمانە و بەکارەساتی هۆزەکانی تر خۆشحاڵدەبووین. هەر لەم ڕووانگەیەوە هێرشەکانی داگیرکەری تورک بــۆ بادینان بەبەهانــەی پکک، هەردەم جێی خۆشــحاڵیی یەکێتی بوو. چونکە ئاگرە ســوورەکە لــە یەکێتی دووربوو. ئەم هەستە دوور لە پارتی و یەکێتی لەسەر ئاستی شارەکانیش هەر بەو شێوەیەیە، ئێستا ئەگەر خودانەکردە زەمین لەرزەیەک نیوەی هەولێــر خاپووربــکات، ڕۆژی هەینیی داهاتــوو ئەگەر ئاووهەوا لەباربێت، شــاخی ئەزمەڕ لەبەر ســەیرانکەرانی خەڵکی سلێمانی بەرناکەوێت! هەر ئەو بیرەیشە کەسانێک تەنانەت سووکایەتیش بــە کەســێکی وەک "هۆمــەری خــاوەر" دەکــەن و ناویاننــاوە "گۆڵچییەکــەی هەڵەبجە"! چونکە نە هۆمــەر لە هۆزی وانە و نە هەردوو کۆرپەکەی ناو هەردوو شــانی! کــە هەڵەبجەش وێران بوو، لە ســلێمانی گەر مانگایەک ســەرییبکردایە بەتەنەکەیەکدا بۆ لــەوەڕ، پێیان دەوت، "ئــەوە هەڵەبجەییە بۆ خانــوو دەگەڕێت"! ئەوانەی واهیی بیردەکەنەوە، هۆمەر و هەڵەبجە بە هۆزی خۆیان نازانن، کوردبوونی هۆمەر و خۆشیان نابێتە هۆی ئەوەی ڕێز لەو هۆمەرە داماوە بگرێت و سەری ڕێز و نەوازشی بۆ دابنەوێنێت. من لەلایەن خۆمەوە داوای لێبووردن لە هۆمەری خاوەر دەکەم.

هۆزەکانی ماد هەریەکەیان سەرۆکێک و چەند کاربەدەستێکی تری یاریدەدەری سەرۆکی هەبووە، ئەم سەرۆکایەتی و پۆستانە لە باوکەوە بۆ کوڕ هەروەک پادشاکانی ماد هاتووەتە خوارەوە. ئەم سیســتەمی کارگێڕییە گواســتراوەتەوە بۆ ناو دەوڵەتۆکە و

میرنشــینەکانی کورد، هەر بۆیە زۆرجار میر کابرایەکی لێهاتوو بــووە و پاش خــۆی نەزانێــک بووەتە میر و میرنشــینەکەی بە قوڕدا بردووە. هەمان دەستەڵاتی باوک بۆ کوڕ تاوەکوو ئیستێ لەنــاو هۆزەکانــی کــوردا ماوە. هەمــان سیســتەمیش پەڕیوەتە ناو حیزبەکانی کوردســتان. ســەرۆکایەتی، پۆســتێکە تاوەکوو مــردن. تاوەکــوو ئێســتا نەبیســتراوە ســەرۆک حیزبێک وازی لــە ســەرۆکایەتی هێنابێــت بــۆ کەســێکی لەخــۆی گەنجتر یان لێهاتووتــر. ئەگەر گۆڕانکارییەک لە پۆســتی ســکرتێریی حیزبی دیموکراتی ئەودیودا لەم دوادواییەدا کرابێت، ئەوا زۆرتر بەهۆی دابڕانەکانــی ناو ئەو حیزبەوە بووە، نەک ســکرتێر بڵێت من پیر بووم و کەســانی لەمن بەتواناتــر هەیە و ڕێیان بۆ چۆڵدەکەم و من خانەنشین دەبم.

دیاردەی گواســتنەوەی دەســتەڵات لە باوکــەوە بۆ کوڕ هەر بەتەنیــا بەســەرۆکایەتیی ئــەو هــۆز و حیزبانەوە نەوەســتاوە. بەڵکوو بۆ پۆستەکانی تریش هەمان ڕێچکەی گرتووە. بۆ نموونە ئەو پێشــمەرگانەی کاتی خۆی پاســەوانی لێپرســراوێک بوون، ئێســتا کوڕی ئەوانە پاســەوانیی کوڕی ئەو لێپرســراوە دەکەن، چونکە ئێســتا کوڕەکەی لێپرسراوە. ئەم کلتوورە خێڵەکییە لەناو پەڕلەمانــی کوردســتان و وەزارەتەکانیشــیدا ڕەنگیداوەتــەوە. پەڕلەمانی کوردســتان زۆربەیان خزمی یەکن. برا و خوشــک و کــوڕ و کــچ و ئامــۆزا و برازا و زاوا و ئاوەڵــزاوای ئەوانەن کە لە حیزبەکاندا باڵادەســتن، هەر بۆیە بڕیار و یاساکانی پەڕلەمان هەمــان بڕیاری ســەرۆک هۆزەکانە. بۆیــە ناکرێت بە حکومەتی هەرێــم بوترێت دامەزراوێکی حکومی! بەڵکوو هەمان سیســتمی هۆزایەتــی و میرنشــینییەکەی جارانە. ئەم "پۆســت-خزمیزم"ە

لەنــاو حکومەتۆکەکەی شــێخ مەحمود و کۆماری مەهابادیشــدا دیاردەیەکی بەرچاو بووە.

کلتووری نەخشــەدانان و کاری سیســتەماتیکیی گشــتگر لە بەرژەوەندیــی هاوبەشــی ئێمــەدا نەبووە و نییە. بــۆ نموونە لە باشــووری کوردســتان بۆ ماوەیەکی زۆرە لەباتی وەزارەتێکی رۆشــنبیری دوان هەبــووە! ئــەم وەزارەتانە تەنانــەت بیریان لە دروستکردنی فۆنتێکی کوردیی هاوبەشیش نەکردووەتەوە لەم ســەردەمی جیهانگیری و تەکنەلۆژیایــەدا تاوەکوو خەڵکی کورد بەکاریانبهێنن و پێی ڕابێن. بزانن زۆرینەی ئەو فۆنتانەی ئەمڕۆ (٢٠٠٨) خەڵکی کورد بەکاریاندێنێت بە خودی ئەم نووسینەشەوە! فۆنتەکانی عەلی، دیلان و یونیکۆد و هەندێکی ترن کە خەڵکانێک لە دڵســۆزیی خۆیانەوە بەبێ بەرانبەر! دروستیانکردووە. ئەوە کاری حکومەت بوو کە دەبووایە لەگەڵ کۆمپانیایەکی سۆفتوێردا ڕێکبکەوێــت بۆ دروســتکردنی فۆنتی کوردیــی هاوبەش! نەک تاکــە کەســانێکی خۆبەش. ســەیر لەوەدایــە خەڵکانێک هەبوون داوای دامەزراندنی زمانی یەکگرتووی کوردییان لەو وەزارەتانە دەکرد! کارەسات ئەوەیە.

پــاش ڕاپەڕیــن و ڕەوبەتاڵەکەی بەهــاری ١٩٩١ لە ناوچەی دیانا بەرەی کوردستانی کارگێڕییەکی دانا. ئەم کارگێڕییە بریتی بوو لە دەســتەیەکی هەفت لایەنی کە هەریەک لە پارتی، یەکێتی، شیوعی، حســک، گەل، پاسۆک و زەحمەتکێشان نوێنەریان تێیدا هەبــوو. ئەم دەســتەیە کە مــن ماوەیەک نوێنەرایەتیی پاســۆکم تێیدا دەکــرد، فەرمانڕەوایی ناوچــە ئازادکراوەکانی دەکرد. ئەو

هەفــت لایەنە وەک هەفت میرنشــین یان هەفــت هۆز ڕەوتاریان دەکرد. تەنانەت شەڕیان بوو لەسەر ژمارەی چاودێرەکانی بەرە کــە لە بازاڕی شــارۆچکەی ســۆراندا ڕۆڵی پۆلیســیان دەبینی. هەریەک دەیویست بەشی شێری لەو چاودێرانەدا ببێت! شەڕیان بوو لەســـەر ئـەوەی ئیمـزای کامیـان لــە کۆنترۆڵەکانی هێزی پێشــمەرگەدا کاری پێبکرێــت. ئەمانــە هەریەکەیان دەیانویســت زۆرتــر خەریکــی کاروباری ئەو خەڵکانەبن، کــە بە پلەی یەکەم خزمی خۆیان بوون و بەپلەی دووەمیش سەربە حیزبەکەی ئەو بوون، ئەوە ســەرەتای گەندەڵیی حکومەتی هەرێمی کوردســتان بوو! ئەو دەســتە هەفت کەســییە پاشــتر گەورە بوو و پاسۆکی لێدەرچێــت بوونــە پەرلەمــان و حکومەتــی هەرێم. چونکە ئەو هەفت کەسە، دیارە "بەخۆشــمەوە" فریان بەسەر بەرژەوەندیی هاوبەشــی نەتەوەییەوە نەبوو، ململانێیەکەشیان لەسەر ژمارەی چاودێرەکانی ناو بازاڕەوە، بووە هۆی ئەوەی کە چۆن یەکلایەنە فەرمانڕەوایی هەموو کوردســتان بکەن! هەر بۆیە هەرکاتێک کە باســی پەرلەمــان و حکومەتی هەرێمی کوردســتان دێتەکایەوە، من یەکسەر ئەو دەستەیەی بەرەی کوردستانیم بیردەکەوێتەوە، چونکە هەر ئەوانەن بوونە تۆوی ئەم دەستەڵاتەی ئێستا و زۆربەی ئەندامانی ئەو دەســتە بەڕێوەبەرەی ئەوکاتیش، ئێســتا وەزیر و ئەندامانــی پەرلەمان و کاربەدەســتی میرین. لێ مێشــکی ئەوان هەر مێشــکەکەی ئەوســای بەڕێوەبردنی ناوچە ئازادکراوەکانە و هەر گۆڕانکارییەکیشــیان بەســەردا هاتبێت ڕووکەشییە و بۆ نموونە جلە کوردییەکانیان بووەتە ئەوەی پێی دەوترێت چاکەت و پانتۆڵ! بەڵام ئەگەر هەمان ئەو کەســانە بۆ ئەو ســەردەمەی ئەوکاتیــان بگەڕێنیتەوە، دیســانەوە دەکەونەوە ململانێ لەســەر

ژمارەی چاودێرەکانی بەرە لە بازاڕێکی دواکەوتووی ئەوسـای شـارۆچکەی سـۆراندا! هەر بۆیە ئێسـتا ئەگەر تۆ سەربە هۆز نەبیـت لە دامەزراوێکـی حکومی دانامەزرێیـت، خەڵکانێکی زۆر تەنیـا بەهۆی بژێوی ژیانیـان و دامەزراندنیان لە فەرمانگەیەکدا بوونەتە پارتی یان یەکێتی، ئەگەرنا ژیانیان ئاسـان نییە و بێکار دەمێننەوە.

هەرچەندە نامەوێت زۆرتر لەسـەر ئەو چەند سـاڵەی دوای ڕاپەڕینەکەی بەهاری ١٩٩١ی باشووری کوردستان و ئەزموونی حکومەتی هەرێم بنووسم. بەڵام ئەوەندە دەڵێم هەرچی خراپە و هەڵەی ئەو ئەزموونە هەیە دەگەڕێتەوە بۆ نەبوونی بەرژەوەندیی هاوبـەش. وڵاتێک ئەگەر بەرژەوەندیی هاوبەشـی تێدابێت، ئەوا دەبێت بەلایەنی کەمەوە ئاوی خواردنەوە بۆ هاووڵاتییان مسۆگەر بێـت. بەڵام بە درێژایی ئـەو ئەزموونە نەتوانراوە تەنانەت ئاوی پاکی خواردنەوەش دابینبکرێت. یەکێکی تر لە دیاردە خراپەکانی نەبوونـی بەرژەوەندیی هاوبـەش، بوونی ئەو هەمـوو زانکۆ و پەیمانگایانەی کوردسـتانە. کەچی لە ڕاستیدا هەموو باشووری کوردسـتان تەنیا دوو زانکۆی باشـی بەسە. بەڵام لەبەر ئەوەی باشـووری کوردستان یەک سیسـتم بەڕێوەبەری نییە و لەهەر لایـەک هۆزێکـە، هەر هۆزێـک خوازیاری بوونـی زانکۆیەکە لە شـارەکەیدا، ئەگەریـش ناوەنـدی هۆزەکەی شـاریش نەبێت و شـارۆچکە بێـت! هەر لەو ڕوانگەیـەوە هۆزایەتـی، کوردایەتیی وەک بارزگانـی کردووە، لە بەرژەوەندیـی هۆزەکەی. ئەگەر لە بەرژەوەندیـی هۆزدا بووبێت بووەتە "پێشـمەرگە" ئەگەریش نا ئەوا شانبەشانی سـەربازی عەرەب ئەنفالی تەنانەت گوندەکانی خۆیشی کردووە.

ئەگەرچــی قۆناغــی میرنشــینەکانی ئەوســا و حیزبەکانــی ئێســتا لەژێــر چوارچێوەی دەســتەڵاتیاندا لە هۆزێــک زۆرتری لەخۆگرتــووە، بــەڵام نەیانتوانیوە هــزری هۆزایەتــی نەهێڵن و بەرژەوەندیــی هاوبــەش پیادەبکەن. هەر بۆیە خۆشــیان وەکوو هۆزێکی گەورەتــر ڕەفتاریانکردووە یــان ڕەفتاردەکەن، یەکێک لــە هۆزەکانــی ناوچەکــە بووەتــە ســەرهۆزی هەموویــان و بەنــاوی حیزبەوە ڕەفتــاری هۆزایەتیی پیادەکــردووە. تەنانەت نەشــیانتوانیوە دووبەرەکیــی نێوان هۆزەکانی ژێر دەســتەڵاتی خۆیــان بنەبڕبکــەن. لەمــەوە دژایەتیــی هەمەوەندییــەکان بــۆ بزووتنەوەی شێخ مەحموود و دژایەتیی ڕێکانی، زێباری، هەرکی و ســوورچی و ئەوانی تر بۆ پارتی باشترین نموونەن. تەنانەت پاش دامەزراندنی حکومەتی هەرێم هەمان دوژمنایەتی هەرماوە، هێرشــی پارتی بۆ سەر سوورچییەکان و تاڵانکردنیان باشترین نموونەیــە و هەمــان کۆنەقینی بارزانییەکانە بۆ ســوورچییەکان و بەرەی حســێن ئاغای ســەرچیا، چونکە ئەوەی لــە پارتیدا بۆ نموونە دەیبینین هۆزی بارزان وەک ســەرهۆزێک ڕەفتار لەگەڵ هەمــوو هۆزەکانــی تــردا دەکات. ئەمــە ڕەنگدانــەوەی تەواوی ڕاســتینەی ژیانی مادەکانە. لەناو مــاددا چەند هۆزێک هەبوون، ئەو هۆزەی پادشــای مادی تێدا هەڵکەوتووە بووەتە سەرهۆزی هەموو هۆزەکانی ماد. سەرهۆز هەمیشە بەشی شێری لە هەموو شتێکی میدیادا هەبووە.

هەر لەم ڕوانگەیەوە دەبینین دیاردەی کەنارگیری و وازهێنان نــە لە کلتووری حیزبایەتیــدا هەیە، نە لە کلتــووری حوکمڕانیی کوردیشدا لە هیچ کات و شوێنێکدا بەرچاو کەوتووە، چونکە ئەو

دیاردەیە لەناو هۆزایەتیدا نەبووە. بۆ نموونە وەزیر یان ئەندامی سەرکردایەتی حیزبەکان هەیە، نەک دزە بەڵکوو سەرکردەی دزانیشە! لە کارەکانیدا زۆر ناسەرکەوتووە، کەچی ئەو مافە بە یەکێکی تر ڕەوا نابینێت جێگاکەی بگرێتەوە و لەو باشتر کاروبارەکان ڕابپەڕێنێت. لە دەنگوباسە جیهانییەکاندا زۆر ئاسایی دەبیستیت، ئەم وەزیر و ئەو فەرمانبەری بەرزی ئەو وڵات یان ئەم وڵات بەهۆی خراپیی کارەکانییەوە خۆیی کەنارگیرکردووە، بەڵام ئەم کلتوورە تاوەکوو ئێستا لەناو ئێمەدا نەبینراوە، من خودی خۆم تاوەکوو ئێستا شتی واهیم نەبینیوە. وەزیر یان ئەندامی سەرکردایەتی پیاوماقوڵی سەرۆکە، پیاوماقوڵیش بەپێوەری هۆز هەردەبێت بە پیاوماقوڵی بمێنێتەوە. هەر لەو ڕوانگەیەوە، هۆز هەر کەسێک بۆ پۆستێکی پەرلەمان یان هەر شتێکی تر دەستنیشان بکات، گوێناداتێ ئەو کەسە پاشخانی پسپۆڕیی چییە! بەڵکوو ئەوە گرنگە بۆ هۆز کە ئەو کەسە سەربە هۆزەکەیەتی و لە کاتی هەر قەیرانێک کە ڕووبەڕووی هۆزەکەی دەبێتەوە، ئەو کەسە داکۆکیی لێدەکات. لەمەوە بەگشتی بڕواننە پاشخانی پسپۆڕیی ئەندامانی پەرلەمان، حیزب و وەزارەتەکانی باشووری کوردستان.

چەند ساڵێک لەمەوبەر هاوکارێکی هۆڵندیم هەبوو بەناوی ”دیک زڤارت“، ئەم هاوکارەم چەپ بوو و ئەندامی پارتی چەپی سەوز بوو. ساڵی ٢٠٠٢ لە هەڵبژاردنی پەرلەماندا لیستێکی ڕاستڕەو بەناوی لیستی ”پیم فۆرتاون“ەوە جەماوەرێکی زۆری هەبوو بۆ ئەوەی زۆرترین دەنگ بهێنێت لە پەرلەماندا و حکومەتی هۆڵندییان بکەوێتەدەست. بەڵام لە ئاپریلی هەمان ساڵدا پیم فۆرتاون کە سەرۆکی لیستەکە بوو کوژرا و لیستەکەشی کەوتە

قەیرانێکــی گەورەوە. دیکی هاوکارم زۆر دژی ئەو لیســتە بوو، ڕۆژێک لە منی پرســی دەنگ بۆ کــێ دەدەیت، منیش وتم چەپی سەوز چونکە لە بەرنامەکەیاندا باسی کوردیان وەک نەتەوەیەکی ژێردەســتە کــردووە. ئەو لە وەڵامدا وتی ڕاســتە من ئەندامێکی چالاکــی پارتی چەپی ســەوزم بەڵام ناچــارم ئەمجارەیان دەنگ بــۆ پارتی کرێــکاران بدەم و ئەوان پارتێکی لــە ئێمە گەورەترن و باشــتر دەتوانن بەرانبەر لیســتەکەی پیم فۆرتاون بوەستنەوە و بەرژەوەندیــی هۆڵنــدا وادەخوازێت کە من دەنگ بۆ پارتەکەی خــۆم نــەدەم و دەنگ بــۆ پارتێکی تر بــدەم. ئەمە بــۆ من زۆر نــوێ بــوو و وانەیەکی زۆرباش بوو، یەکســەر بیــری پارتی و یەکێتییەکەی لای خۆمانم کەوتەوە. هەر لەو ماوەیەدا بەرێکەوت کادرێکــی ژمارە یەکــی یەکێتیم بینی و باســی هەڵبژاردنمانکرد، لێمپرســی تۆ ئامادەیــت لە بەرژەوەندیی کــورد دەنگ بۆ پارتی بدەیت، بێگومان وتی: نەخێر. وتم: ئەی خزمەکانت، وتی: ئەوانیش هەموو دەنگ بۆ یەکێتی دەدەن. لەمەوە تێگەیشــتم کە جیاوازیی بیرکردنــەوەی ئێمــە و ئەوروپییــەکان چییــە و بەرژەوەندیــی هاوبــەش دەبێــت چۆن ڕەفتارمــان بگۆڕێت. دەڵێــن کاتی خۆی کادرێکــی پارتــی لەو دەشــتی هەولێرە خەڵکــی کۆکردووەتەوە تاوەکوو بنەماکانی پارتی و شۆڕشــیان بــۆ ڕوونبکاتەوە، لەناو خەڵکەکــەدا کابرایەکی پیر وتوویەتی: "کاکە تۆ چی دەڵێیت، ئێمە ســەگی بەرماڵەکانیشمان پارتییە"! واتە تۆ بڵێیت و نەڵێیت ئێمە هەر پارتین. ڕەوانشاد حەسەنی شیرین، قسەخۆشی بەناوبانگی شــاری ســلێمانی کاتی خۆی وتوویەتی: "مەســعود و ئیدریس-یــش ببن بــە جەلالی، من هــەر مەلاییــم!" ئەم قســەیە لەوانەیە وەک گاڵتــە وترابێــت، بــەڵام ڕەنگدانــەوەی ڕاســتینەی ژیانــی

کوردەوارییە. لەمــەوە تێدەگەین کە بیری هۆز و دواکەوتەیییان بــۆ هــەر لایەنێک چەند نەگــۆڕە. نەبیســتراوە هۆزێکی کورد لە لایەنێکــەوە چووبێتە لای لایەنێکی تــر، هەر بەو پێودانگە هۆزی هەرکیش بەگشــتی هەتاماون نابنە پارتــی. چونکە بەرژەوەندیی هۆزایەتی واهیی خواستووە و شتێک نەبووە و نییە پێی بوترێت بەرژەوەندیــی گشــتی. هەر بۆیــە هۆزەکان زۆجــار تەنیا لەبەر بەرژەوەندیــی هۆزایەتیــی خۆیــان دووفاقییەکیــان تێکەوتووە، بــۆ نموونە بەگزادەکانی جاف هەندێکیــان پیاوی ئێراق بوون و هەندێکیان پیاوی ئێران. تاوەکوو هیچ لایەکیان لەخۆیان نەکەن و ئامادەبن بۆ بارودۆخ و گۆڕانکارییەکانی پاشەڕۆژ، پێشتریش لە ســەردەمی میرنشینەکان و بۆ نموونە بابانەکان زۆرجار یەکێک لە برا یان ئامۆزاکانی میر لای دەرباری سەفەوی یان عوسمانی بــوون، تاوەکــوو لەهــەر گۆڕانکارییەکــی چاوەڕواننەکــراودا بەرژەوەندیــی بنەماڵــەی خۆیــان پارێزراوبێــت. دیــارە هەمان بیر لەناو هۆزەکانیشــدا هەبووە و ئێســتا هــۆز هەیە هەموویان یەکێتین و وەک ســپێر چەند کەسێکی ئاست بەرزی هۆزەکەیان پارتیــن! ئەمە فرِی بەســەر هەڵبژاردەی ڕێــڕەوی ڕامیارییانەوە نییە، بەڵکوو پاراستنی هۆز و بنەماڵەی بەڕێوەبەری هۆزە. هەر لە خوولگەی پاراستنی ســەرانی هۆزەکانی کوردستان، دەبینین لە باشــووری کوردســتاندا بەهێزترین دەســتەڵات دەســتەڵاتی دەزگاکانی ئاسایش و پاراستن و زانیارییە. بەهێزی ئەم دەزگایانە ناگەڕێتەوە بۆ بەرژەوەندیی گشــتیی خەڵکی کوردستان، بەڵکوو بەپلەی یەکەم بەهۆی پاراســتنی ژیانی لێپرســراوان و سەرانی ئــەو دەســتەڵاتەیە. پێشــتریش ئاغای گوندێــک کۆمەڵێک پیاوی هەبووە بۆ پارێزگاریی خۆی و بنەماڵەکەی، لە میرنشینەکانیشدا

هەربەو شێوەیە بووە. ئەگەر ئەو دەزگایانە بەهۆی بەرژەوەندیی هاوبەشی کوردەوە بهاتنایەتە کایەوە، دەبووایە بەلایەنی کەمەوە یەکبوونایە. سەرانی ئێستای دەستەڵاتی کوردی هەر هەمان بیری سەرانی هۆزیان هەیە و خۆیان و هۆزەکەیانیان لەهەموو شت پێ لەپێشترە، لەکاتی ڕوودانی هەر قەیرانێکدا تەنیا خۆیان و بنەماڵەکانیان دەبینن. هەموویان پلانی ڕوودانی هەر قەیرانێکیان هەیە تاوەکوو لەکاتی ڕوودانیدا بۆیدەربچن و ژیان و سامانی خۆیان بپارێزن، خەڵکەکەش چی بەسەردێت ئەوە ئەوکات نابێتە کێشەی ئەوان. باشترین نموونەش ڕەوەکەی ساڵی ١٩٩١ی باشووری کوردستانە، سەرانی حیزبەکان و خزمەکانیان پێش هەموو کەس لە دەرگای سنوورەکانیاندا و ڕەشە خەڵکەکەش چی بەسەردەهات کێشەی ئەوان نەبوو! ئەگەر کێشەی ئەوان بووایە یەکسەر نەدەکەوتنە گفتووگۆوە لەگەڵ داگیرکەری ئێراقیدا. کە یەکێتیش لە ڕووداوەکانی ١٩٩٦دا سلێمانی چۆڵکرد، سەرانی یەکێتی لە چاوتروکاندنێکدا چوونە ناوچە سنوورییەکان و تەنانەت ئاوڕیان لە هەوادارانی خۆشیان نەدایەوە!

حیزبە کوردییەکان لە سنووری دەستەڵاتیاندا کۆپییەکی تەواوی میرنشینە کوردییەکانن. یەکێتی لە ناوچەکانی سلێمانی و دەوروبەری، کۆپییەکی میرنشینی بابان. پارتی لە ناوچەکانی بادینان، کۆپییەکی میرنشینی بادینان. ناوچەکانی هەولێر و دەوروبەریشی شوێنی ململانێ. کۆمەڵەی ئەوسا لە ناوچەکانی سنە و دەوروبەری، کۆپییەکی میرنشینی ئەردەڵان. حیزبی دیموکرات لە مەهاباد و دەوروبەری، کۆپییەکی ئەوەی دەستەڵاتی موکریان! پێکاکاش لە باکوور جۆرێک بوو لە بۆتان.

که گەیشتمە قۆناغی زانکۆ دیاردەیەکی ترم بەرچاوکەوت و شایانی بەراوردکردنە. ئەوکات لە شاری موسڵ بەشی نێوخۆیی قوتابیان هەبوو. ئەوەی تێبینیم دەکرد، زۆربەی قوتابییەکانی خەڵکی سلێمانی هەموو پێکەوە بوون. هەولێر، دهۆک و کەرکووکیش بەهەمان شێوە. دیارە ئەمە دیاردەیەکی ڕەها نەبوو. جارجارێک تێکەڵاوییەک دەبینرا، من خودی خۆم زۆرتر لەگەڵ خوێندکارە هەولێرییەکاندا بووم. بەڵام ئەو دیاردەیەم بۆ نموونە لەناو خوێندکارە عەرەبەکاندا نەدەبینی. زۆر ئاسایی دەتبینی عەرەبێکی کوت، بەسرە و نەجەف و بەغدا لە یەک ژووردا یەک ساڵی خوێندنیان بەسەر ببردایە و تێکەڵاویی عەرەبەکان دیاردەیەکی زۆر بەرچاو بوو. هەمان دیاردە ئێستا لە هەندەرانیش هەیە. بۆ نموونە کەلارییەکان کە زۆربەیان لە بەریتانیان و زۆربەشیان بەردەوام پێکەوەن و پێکیشەوە کاردەکەن و زۆر تێکەڵی کوردی ناوچەکانی تر نابن. تەنانەت لەم هۆڵەندایە ئاهەنگی تایبەتی ڕێکخرابوو "تەنیا بۆ کوردە کەرکووکییەکان". لەمدوادواییەشدا لە کوردستان کۆمەڵێک خەریکی دامەزراندنی پارتێکی تایبەتن بە هەورامانەوە و هەورامی و هەورامان بە شتێکی جودا دەزانن لە کورد و کوردستان.

ئەگەرچی هاوڕێیەتی و هاوسەرگیری دیاردەیەکە پەیوەندیی بە کەسایەتیی کەسێکەوە هەیە. بەڵام ئەوەشی ئەوکاتانەی لە موسڵدا دەمبینی، ژمارەیەکی زۆری کچی کورد، بەتایبەتی ئەوانەی خەڵکی سلێمانی بوون، هاوڕێیەتیی کوڕی عەرەبیان دەکرد. کەچی لە هەموو زانکۆی موسڵدا چەند کچێکی عەرەبت نەدەبینی کوڕێکی کوردی خۆشبوێت و هاوڕێیەتیی بکات. هەر

بۆیە لەخۆم دەپرسم، تۆ بڵێی ئەم هاوڕێیەتییەی کچانی کورد لەگەڵ عەرەبەکاندا کە وەک دیاردەی لێهاتبوو و پێچەوانەکەی نەدەبینرا، هەمان هەستی خۆ بەسووکزانینی میرنشینەکانی کورد نەبێت لەبەردەم سەفەوی و عوسمانیدا. هەمان ترسنۆکیی نوێنەرانی کورد بێت لە بەغدا لەگەڵ نوێنەرە عەرەبەکانی ناو پەرلەمانی ئێراقی "فشەفیدراڵ"دا! و ئەوکات لە کچەکانی ئێمەدا ڕەنگیدابێتەوە. ئەم هەستی ترسنۆکی و خۆبەسووکزانینە تەنانەت لە زمانەکەی خۆشماندا دەیبینمەوە، زۆرجار دەستەواژەکانی "پاک و تەمیز، حازر و ئامادە، شەو و ڕۆژ لەیل و نەهار، شەڕ و ئاژاوە، گوێ قولاغ" و زۆریتر بەرگوێماندەکەوێت، چونکە باوەڕمان بەخۆمان و زمانەکەمان نەبووە هەر بۆیە پاشگر یان پێشگرێکی هەمان وشەی بە زمانێکی بێگانەوە پێوەدەنێین! تێبینیی "حازر و ئامادە" بکەن کە لە مارشی نەتەوەییی "ئەیڕەقیب"ماندا هاتووە و لە کۆتاییەکەییدا جەخت لەسەر گیانفیداییی لاوی کوردی پێدەکاتەوە![٧]

لە پاش ڕاپەڕینەکەی باشووری کوردستانەوە، لە دەرەوەی کوردستان دەژیم. ئەو ماوەیە بووە هۆی ئەوەی کە بەزۆر بیر و بۆچوونی خۆمدا بچمەوە. ماوەیەکی زۆر خۆم و نەتەوەکەم لە دەرەوەی ئەو بازنە تەسکەی کوردستان دەبینم. ئەو بینینەم زەمینەیەکی باشی بۆ دروستکردم کە بەراوردی ورد و درشتی کورد و ناکورد بکەم.

هۆڵندا، ئەو وێستگەیەی ژیانمە کە وچان و بەراوردی زۆری ژیانم تێیداکردووە، ئەم وڵاتە لەبەرئەوەی لە خوار

---

٧ لاوی کورد، هەر حازر و ئامادەیە
گیانفیدایە گیانفیدا، هەر گیانفیدا

ئاســتی ڕووی دەریاوەیــە، هەردەم کێشــەی ئاوبردنی هەبووە. هۆڵەندییــەکان چونکــە زۆر ژیرانــە لــە بەرژەوەندیــی هاوبەش گەیشــتوون، هــەر زووبەزوو بــە درێژایی هەمــوو کەنارەکانی هۆڵەنــدادا بەســتیانکردووە. خــودی شــاری ئامســتەردام چەند مەترێک لە ژێر ئاســتی دەریاوەیە. ئەگەر ئامســتەردام شارێکی کوردستان بووایە دەمێک بوو ئێستا وەک ئەتڵەنتیک لەژێر ئاودا بوو! فڕۆکەخانەی ئامستەردامیش بەهەمان شێوە چەند مەترێک لە ژێر ئەو ئاستەدایە، ئەو فڕۆکەخانەیە ئەگەر هیی ئێمە بووایە، ئێستا لەجیاتی بەندەری ئاسمانی، بەندەری ئاوی دەبوو! و دیارە ئەو بەندەرەش زۆر پێشــکەوتوو نەدەبوو و ئێســتا چەند کەچە بەلەمێکی ژەنگاویی ڕاوەماسی لەنگەریان لێیدەگرت!

که لە کوردســتان بووم، وامزانی هەرچــی ئەوروپییە زانان! بەڵام کە هاتمە ئێرە پاش ماوەیەک بۆم دەرکەوت وانییە. ئەمانە هەموویــان زانــا و ژیــر نین! بەڵکوو ئەو کەســانەی کــە ئەمانە بەڕێوە دەبات زانان. ئەمانە کەســانێک هەن بیریان بۆ دەکاتەوە و بەباشــی و لــە بەرژەوەندیــی ”بەرژەوەندیــی هاوبەش“یــان بەڕێوەیاندەبــەن. هــەر بۆیە دڵســۆزی، ڕەوشــت، ڕێکوپێکی و پاکوخاوێنی و زۆر دیاردەی تر بەگشتی بووەتە یاسا و ڕێسای ئەوروپییەکان. خەڵکی ئەورووپاش چونکە لە بەرژەوەندیی خۆیان وەک هۆزەکانی کورد بیرناکەنەوە و بەرژەوەندیی هاوبەشــیان هەیــە، چاودێریــی ئەوانــە دەکەن کــە بەڕێوەیاندەبــەن، ئەگەر ســەرکەوتوو نەبوون، ئەوا لە خوولی ئایندەدا ئەســتەمە ببنەوە بە بەڕێوەبەری وڵات. بەڵام لەلای ئێمە بیر، بیری هۆزە. خوولی ڕابردووی پەرڵەمان چۆن بوو، ئەوەی دوای ئەو گۆڕانکارییەکی ئەوتۆی بەسەر نایەت، هەر بۆیە ئەگەرچی یەکێک لە نوێنەرەکان

شایەنی کورســی پەڕلەمانیش نەبێت، بەڵام ئەندامانی هۆزەکەی گوێیان لێی نییە و بە ئاسانی هەڵیدەبژێرنەوە، چونکە بوونی ئەو لەو شــوێنەدا ســەرکەوتنی هۆزەکەیەتی. لێــرەدا هۆز وەک واتا گشــتییەکەی، ئەگینــا دەکرێت هۆز بێت، یــان بنەماڵە و حیزب و ئایینزا و هەر گروپێکی تر.

ئایین ئەگەرچی بە درێژایی مێژوو پێویستییەکی گیانی هەموو مرۆڤایەتــی بــووە، کەچی ئەوروپییەکان گەیشــتوون بەوەی کە ئاییــن لەگــەڵ بەرژەوەندیــی هاوبــەش و خۆشــگوزەرانییاندا ناگونجێــت و بەرەبەرە لــە ئەوروپا ڕووی لــە کەمییە. تەنانەت ژمارەی کڵێساکان بەشێوەیەکی زۆر بەرچاو لە کەمیداوە. بەڵام لە ناو کوردا چونکە هیچ هەســتێکی بەرژەوەندیی هاوبەش نییە، ئەگەرچی ئەو ئایینەشی کە پەیڕەوی دەکات یەکێکە لە هۆیەکانی پەرتپەرتی و نەبوونی بەرژەوەندیی هاوبەش تێیدا، کەچی بیری ئاییــن و خولیای ئایینگەری لەم دونیای تەکنۆلۆژییەدا بەرەبەرە لەناویاندا زۆرتر دەبێت. بەجۆرێک ئێستا هەر شارێکی کوردستان هیچــی وای لەگەڵ شــارێکی عەرەبیدا جیاواز نییــە! تەنانەت لە شــارێکی وەک هەولێردا هەندێک پزیشــک دەچنە لای مەلایەکی جادووگەر بۆ چارەسەرکردنی نەخۆشییەکانیان! لەوەوە بڕواننە خەڵکە سادە نەخوێندەوارەکەی کوردستان.

بیرۆکــەی دامەزراندنی یەکێتیی ئەوروپا، بازاڕی هاوبەشــی ئەوروپا و یەکخســتنی دراوی وڵاتە ئەوروپاییەکانیش بۆ یۆرۆ، هــەر لــەم بەرژەوەندیی هاوبەشــەوە هاتووە. ئــەو یەکێتییە لە بەرژەوەندیــی (بەرژەوەندیــی هاوبەش)ی وڵاتــە ئەوروپییەکان بوو، هەر بۆیە هەســتیان بەوە کرد کە بەرژەوەندیی هاوبەشــی ئەوروپــا هێزکارێکــی پۆزەتیڤــە بــۆ بەرژەوەندیــی هاوبەشــی

وڵاتــە ئەوروپییــەکان. تورکیش لەبەرئەوەی هــەر لە دەمێکەوە لەبەرژەوەندیــی هاوبەشــی نەتەوەیــی خــۆی تێگەیشــتووە و یەکێکیشە لە پایەکانی پێکهاتەی نەتەوەیی تورک، هەر بۆیە داوای بە ئەندامبوونــی ئەم یەکێتییە دەکات، چونکە ئەو ئەندامبوونە لە بەرژەوەندیــی هاوبەشــی نەتەوەی تورکدایە و ئەندامێتیشــی لە پەیمانی ناتۆدا هەر بەهەمان بەهانە بووە. کەچی کورد تائێســتا لەوە دەترسێت تەنانەت بشڵێت لەگەڵ ئیسرائیل ”نەک هاوڕێیەتی بەڵکوو ناسیاویمان“ هەیە!

لایەنــی ئابووریی ئەوروپا و کوردســتانی خۆمان گرنگترینی ئــەو بەراوردانەمــە کە ڕۆژانە بیریــان لێدەکەمەوە. پێش ئەوەی باسی ئەمەیان بکەم ناچارم ڕووداوێکی زۆر بچووک، بەڵام زۆر گرنگ بگێڕمەوە. وابزانم دوو تا ســێ مانگ بوو لە هۆڵندا بووم، ڕۆژێک چووم بۆ ســوپەرمارکت بۆ کڕینی چەند پێویســتییەک، یەکێــک لــەو پێویســتییانە تەماتــە بــوو. خەریــک بــووم چەند تەماتەیەکم دەکردە ناو کیســەیەوە و ئامادەمدەکرد بۆ کێشانی، لەولاوە پیرێژنێکی هۆڵندی هاتە لام و دەستی کرد بە قسەکردن لەگەڵمدا و پەنجەشــی بۆ تەماتەکە ڕادەکێشا! منیش فرم بەسەر زمانی هۆڵندییەوە نەبوو، بەڵام پاشتر هەرچۆنێک بێت بە ئاماژە و بــە ئینگلیزی تێیگەیانــدم کە ئەمەی من دەیکــەم وانابێت! ئەو وتی: نابێت تەماتە بە قنچکە سەوزەکەیەوە بکێشیت، ئەوانە چەند ســەنتێکت بۆ دەگەڕێنێتەوە و ساڵانەش دەبێتە چەند ”گڵدەر“ێک و بــۆ گیرفانت باشــترە! دیــارە ئــەوکات دراوی هۆڵندی گڵدەر بوو. ڕووداوەکەم زۆر پێ ســەیر بــوو، چونکە نەخۆم و نەهیچ کوردێکی تــرم نەدیوە واهیی بیربکاتەوە. لــەوەوە زانیم کە ئەم هۆڵندییانــە ئــەو شارســتانییەیان چۆن درووســتکردووە، چۆن

حساب بۆ تەنیا سەنتێکیش دەکەن. ئنجا بەڕاستیش وایە. پاش ماوەیەک لە قوتابخانەی زمانی هۆڵندی فێری پەندێک بووم کە دەڵێت "ئاگات لە سەنت بێت، گڵدەر ئاگای لەخۆی دەبێت"! لەو پەندەوە ئەو پیرێژنە هۆڵندییەم بیرکەوتەوە. ئەوەیە بیرکردنەوەی ئەوان بۆ ئابووری، لەمەوە بڕوانە دابینکردنی بودجەی وڵات و چۆنێتی خەرجکردنی! بەڵام من چونکە پەروەردەکەم واهیی نەبووە، ئێستاش تەماتە هەر بە قنچکە سەوزەکەیەوە دەکێشم و بەپێوەری ئەو پیرەژنە تاوەکوو ئێستا بەدڵنیاییەوە چەند سەد گڵدەرێکم و پاشانیش چەند سەد یۆرۆیەکم هەر لە تەماتەدا زیان کردووە! ئێستا بیردەکەمەوە ئەم خانمە هۆڵندییە بەساڵاچووە بچێتە ماڵێکی کورد لە کوردستان و ببینێت ڕۆژانە چەند برنج فڕێدەدرێت و لە هەموو بنە پیاڵەیەکدا چەند شەکر خەسار دەبێت! لەم نەبوونی ئاو و کارەبایەی ئێستادا، چۆن ئاو و کارەبا بەفیڕۆ دەدرێت! لەم کۆتایی ساڵی ٢٠٠٨ەدا لە باشووری کوردستان خەڵکی بەگشتی لە خەمی ئەو ڕێژەی ٪٢ەدان کە حکومەتی هەرێم خستوویەتییە سەر قەرزی دروستکردنی خانووبەرە و پێیان حەرامە چونکە زانا نەزانەکان بە سووی دەزانن! واتە ئێمە ئێستاش لە سەرەتا و بنەماکانی ئابووری و سیستمی بانکی نەگەیشتووین، چونکە هەمووی لەسەر سوودی دراو بەڕێوەدەچن. تەنانەت ئەو قەیرانەی کە ئێستا ئابووریی جیهانی تێیکەوتووە هەر بەهۆی ئەو قەرز و سوودانەوەیە. ئێمە ئەوەندە لە دارایی و دراودا کۆڵین تەنانەت وشەیەکی کوردیمان بۆ "قەرز" نییە و لە عەرەبییەوە وەرمانگرتووە و کوردناندوومانە.

لە وڵاتەکەی ئێمەدا و حوکومەتی هەرێم بۆ نموونە، کەس نازانێت بودجە چەندە، گومرگ چەندە، باج چەندە، پڕۆژەکان

چەندیـــان تێدەچێت، یارمەتییە نێودەوڵەتییەکان چەند وەرگیراوە! بودجـــە چەنـــدی بـــۆ لێپرســـراوانە و چەندی بۆ خەڵکـــە و زۆر پرسیاری تر. ئێمە تاوەکوو ئێستا تێڕوانینێکی نەتەوەییانەمان لە دیدی بەرژەوەندیی هاوبەشەوە بۆ بودجە و بەکارهێنانی نییە، کە یەکێکە لە کرۆکەکانی حوکم و حوکمڕانی و سەروەریی وڵات. لە هیـــچ کات و بارێکدا گرنگی بەمە نەدراوە وەک بەرژەوەندییەکی هاوبەشـــی وڵاتەکە، ئەو گرنگییەشـــی تاوەکوو ئێســـتا پێیدرابێت ئـــەوە وەک داهاتێکی ڕووتی ســـەرانی کورد بووە وەک دزییەک لـــە بەرژەوەندیی هاوبـــەش و هیچی تر. هەر بۆیە تا پڕۆژەیەکی خزمەتگوزاریی گشتی لە کوردستان تەواودەبێت، سەدانی تر بۆ قازانجی لێپرسراوان تەواوبووە.

پایەیەکی گرنگی تری بەرژەوەندیی هاوبەش، یاســـا و ڕێســـا و پراکتیککردنییەتی. ئەو یاســـا و ڕێســـایەی لە ئەورووپادا هەیە، تێیـــدا نەمێنێـــت وەک کوردســـتانی لێدێـــت. یاســـاکانی ئەورووپا چونکە لە بەرژەوەندی هاوبەشـــەوەیە، هەر بۆیە پراکتیکدەکرێن. چونکە نووســـینەوەی یاســـا، نیوەی مەبەســـتی یاســـاکەش نییە. بەڵکـــوو پراکتیککردنی تەواوکەری تەواوی نیوە گرنگەکەی تری یاســـاکەیە. دڵنیام لەوەی لە کوردســـتاندا یاسایەکی واهیی هەیە کە دژی گەندەڵی و زۆربەی دیاردە ناشـــرینەکانی کوردســـتانە. بەڵام چونکە وڵاتەکە بیری بەرژەوەندیی هاوبەشی تێدانییە، هەر بۆیە پراکتیککردنی یاســـاکانیش بوونیان نییـــە، ئەمە وایکردووە کە کوردستان ببێتە گەندەڵستان. هەر ئەو یاسایەشە کاتی خۆی لە کوردســـتان تفەنگ و شمشـــێری دایە دەست مەلایەکی کورد و ئێســـتاش هەر ئەو مەلایە لـــە وڵاتێکی ئەورووپی، چونکە وڵاتی یاسایە، لاپتۆپی پێیە و خەریکی چاتکردنە!

هۆز زەمینەیەکی واهیی دەئافرێنێت کە یاسـای دەرەکی تێیدا بالادەسـت نەبێـت، چونکـە یاسـا و ڕێسـا و دابونەریتی خۆی لـە هەموو شـت بە بەرزتـر دەزانێت. تاکی کورد لـە هەندەران چونکـە لـە دەرەوەی هۆزەکەیەتی پێی ئاسـاییە یاسـا پراکتیک بکات، بۆ نموونە کە بە فڕۆکە چوو بۆ هەر شـوێنێکی دوور لە وڵات و هۆزەکـەی خۆی وەکوو سەرنشـینەکانی تر پەیوەسـت بێت بەیاسـاکانی فڕینەوە. بەڵام هەمان تاک کە سـواری فڕۆکە بـوو و بەرە و هەولێر یان سـلێمانی کەوتـەڕێ، وادەزانێت ئیتر دەبێت بکەوێتەوە لاساری و بێیاسایی، بۆیە زۆر ئاسایی دەچێتە تەوالێتی فڕۆکەکە و جگەرەیەک دەکێشـێت، کە کچی سێرڤسـی نـاو فڕۆکەکە دەمبەپێکەنیـن داواکارییەکەی بـۆ جێبەجێدەکات، پێکەنینەکـە بەهەڵە تێدەگات و بیر لە شـتی تر دەکاتەوە. لەکاتی هەڵسـان و نیشـتنەوەی فڕۆکەکـەدا کە ترسـناکترین کاتەکانی فڕینە، پشـتوێنەکەی دەکاتەوە و هەڵەسێتە سەرپێ! کە فڕۆکەکە پێشـئەوەی بنیشـێتەوە دۆڵابەکەی لای ژووسـەری بکاتەوە و جانتاکەی دەربهێنێت و زۆری تر! کە گەیشتیشـەوە کوردسـتان جامـی ئۆتۆمۆبێلەکـە دەکاتـەوە و بوتڵـی کۆلاکـەی فڕێدەداتە کەنار ڕێیەکە، کەچی لە هەندەران هەر بەدەسـتییەوەیەتی تاکوو تەنەکـەی خۆڵەکـە دەبینێت و دەیکاتە ناوی! هەر ئەم هۆیەشـە کە تاکی کورد لە گەڕانەوەیدا بۆ ناو سـنووری هۆزەکەی خۆی هەسـت بـە دڵنیایـی و ئازایەتـی دەکات، هەر بۆیـە هەرکاتێک بەپێـوەری خـۆی کچەکـەی کەمێک سـەری ببزوێنێـت! بەزۆر دەیهێنێتـەوە ناو سـنووری هۆزەکـەی، یان بەشـوویدەدات بۆ نموونە بە ئامۆزایەکی، یان تیرۆری دەکات!

نیشتمان، کەرەســتەیەکی بێتاوانە! دواکەوتوویی کوردستان، دەگەڕێتەوە بۆ خەڵکەکەی، ئەگینا دەبێت چ جیاوازییەکی سروشتی نێوان کوردســتان و ئیسپانیا هەبێت! ئیســپانیا بەهۆی زیرەکیی خەڵکەکەیەوە بووەتە باشــترین وڵاتی توریستی و کوردستانیش بەهــۆی دواکەوتوویی خەڵکەکەیەوە بووەتە باشــترین تاقیگەی ســەربازی بە درێژایی مێژوو! هەر بەم پێیە کوردستان لە کورد چــۆڵ بکە و بەهەمان دراوســێکانی تورک و فارس و عەرەبەوە بیدەرە دەست یەک ملیۆن ژاپۆنی، ئینجا پاش چەند ساڵی تر لێی بڕوانە و بزانە چی لێهاتووە و گەیشتووەتە کوێ!

کۆمەڵگــەی ئێمــە وەک هەر یەکێکی تر دابەشــبووە بەســەر شــار و گوندەکاندا. ئەوەی گوندەکانیــش یان ڕەوەند بوون یان گوندنشین. گوندنشینەکان بە درێژایی ئەو هەموو مێژووە تەنانەت نەیانتوانیــوە خانویەکــی کەمێک باش بۆ خۆیان دروووســتبکەن. ڕەوەندەکانیــش ئەگەرچی مەڕدار بــوون و کارەکەیان هەرئەوە بــووە، نەیانتوانیــوە تەنانەت دە جۆر بەرهەمی ســپییان ببێت! شارەکانیشــمان هەر بەناو شــار بــوون، ئەگینا یەکێــک لە پایە گرنگەکانی شار بازاڕ بووە، بەڵام بازاڕ تا ئەم دواییەش بەواتای ئابووریــی بازاڕ بوونی نەبووە. هەر بۆیە دەکرێت بە دڵنیاییەوە بڵێین ئێمە خەڵکێکی دواکەوتووین و لە هیچ کات و سەردەمێکدا هەوڵی پێشکەوتن و ژیانی باشترمان نەداوە!

نامەوێــت بەراوردەکانــم بکەمــە کارێکــی بێهــوودە، ئەگینــا بــەراوردی نێــوان هۆڵندا و ئەوروپا و وڵاتەکەی من بە هەزاران و زۆرتریشــە، زۆرینەی ئەو بەراوردانەش لە بیرۆکەی بوون و نەبوونی بەرژەوەندیی هاوبەشەوە سەریهەڵداوە.

مێنتاڵیتــی یان ژیریێتیی کوردی هەردەم پەرتپەرت بووە. هەر بۆیــە بەرژەوەندیی هاوبەش دیاردەیەکــی نامۆ بووە بەوەی کە ئێســتا پێیی دەگوترێت کورد. لە هیچ کات و ســەردەمێکدا یەک ڕیــز نەبووە، یەک هێز نەبووە، یەک بیری گشــتیی نەبووە. هەر بۆیە دەوڵەتیشــی نەبووە[8]. دیارە هەرگیز نابێت کورد بەهیوای "لۆتۆ"یەکــی نێودەوڵەتــی بێــت و هەروەکوو چــۆن منداڵ پێی پێدەگــرن، ئاواهیی نەخشــەی چوار تاوەکوو پێنــج دەوڵەتی بۆ تێکبدەنــەوە و دەوڵەتی بۆ دروســتبکەن! ئەگەر دروســتیش ببێــت، ئــەوا هەربەهــۆی نەبوونــی بەرژەوەندیی هاوبەشــەوە دەوڵەتەکــەی تێکدەچێــت، چونکــە هەربەهــۆی دووبەرەکییەوە دەبێتــە نێچیرێکــی بێهێــزی دراوســێکانی. باشــترین نموونەش ئــەو حکومەتۆکەیەیــە کە پێــی دەگوترێت "حکومەتــی هەرێمی کوردستانی ئێراق". لەم حکومەتەدا بەهیچ جۆرێک بەرژەوەندیی هاوبەشــی نێوان پێکهاتەکانی نەبینراوە و هەستیشی پێنەکراوە. هــەر بۆیە ســەرەتای گەشــەکردنی بە شــەڕێکی ناوخۆیی زۆر خراپ خەریککرا، پاشــانیش وەنەبێت لایەنە پێکهێنەرەکانی وەک دڵســۆزییان بۆ بەرژەوەندیی هاوبەشی خەڵکی کورد کۆتایی بە شــەڕی ناوخۆ بهێنن! نەخێر، بەڵکوو وەستانی شەڕی ناوخۆیان بەهۆی ئەو هاوکێشە نێودەوڵەتییەوە بوو کە هێزەکانی خۆراوا لە ناوچەکەدا هەیانبوو، ئەگینا هیچ بەدوورم نەدەزانی ئێستا بەرەی شــەڕ یان قۆناغی نە شــەڕ نە ئاشتی هەرلە ئارادابووایە. هەمان حکومەتی هەرێم هەر بەهۆی نەبوونی بەرژەوەندیی گشــتییەوە، نەیتوانی ڕەفتاری ڕێکوپێک بێت لەدوای ڕووخانی بەغداوە، هەر

---

٨ تێبینیــی: نەبوونــی وشــەکانی دەوڵــەت و حکومــەت بکەن کە لــە زمانی کوردیدا بوونیان نەبووە و لەم دوادواییەدا وشەی «میری»مان بۆ حکومەت داڕشتووە، بەڵام تاوەکوو ئێستا وشەی دەوڵەتمان بەکوردی نییە؟!.

بۆیە کەوتە قەیرانی لەدەستدانی ناوچە دابڕاوەکانەوە. تێڕامێنن شارێکی وەکوو مەخموور کە زۆرینەی هەرە زۆری کوردە و کاتی خۆشی سەربە هەولێر بووە، نەتوانراوە لەو ماوەیەدا بهێنرێتەوە سەر هەولێر.

نەبوونی بەرژەوەندیی هاوبەش لە نێوان خەڵکی کوردا بە درێژایی مێژوو، بووەتە هۆی ئەوەی پرسیارێکی گەورە بەلایەنی کەمەوە لەلای من لەسەر بەتەواوەتی نەتەوەیەتیی کورد دروستبکات. هەر ئەم بەرژەوەندییە هاوبەشەیشە، کەوای کردووە خەڵکی کورد، بیری هاوبەش، زمانی هاوبەش، چارەنووسی هاوبەشیان نەبێت و دەوڵەتی خۆیان دابمەزرێنن.

هیچ ڕەگەزێک بەبێ بەرژەوەندیی هاوبەش ناکرێت بەتەواوەتی پێی بوترێت نەتەوە، کوردیش ئەو گروپە ئەتنییەیە کە ئەم بەرژەوەندیی هاوبەشەی تێدانییە. کورد تەنیا بە وتەی شاعیرەکانی نەتەوە بووە، ئەگینا خودی خۆی لە هیچ کات و بارێکدا هەستی بە نەتەوایەتیی خۆی نەکردووە، یان وەکوو نەتەوە ڕەفتاری نەکردووە. دابڕانەکانی ناو مێژووی کۆن، ناوەڕاست و نوێی کورد و شەڕی ناوخۆی باشووری کوردستان و ڕەفتارە دوور لە بەرژەوەندییە هاوبەشەکانی باشووری کوردستان بەرانبەر بوویەرە گرنگەکان، ئەو ڕایە دەسەلمێنن کە هێشتا لە ناو کوردا تەنانەت پێشەنگی بەرژەوەندیی هاوبەش هەر لە سەرەتایدایە. هەر بۆیە پێش هەر شتێک کورد دەبێت ئەو پێکهاتە گرنگەی بیری نەتەوایەتیی خۆی بئافرێنێت کە ئەویش بەرژەوەندیی هاوبەشە. بەبێ ”بەرژەوەندیی هاوبەش“ ئێمە نە بەتەواوەتی ”نەتەوە“ین و نەدەشبینە خاوەنی دەوڵەتی خۆمان.

دیسان دەیڵێمەوە بەرژەوەندیی هاوبەش سەیوانی نەتەوەیە، ئەم سەیوانە، زمان، مێژوو، خاک، یاسای فەرمانڕەوایی، نەخشەی ستراتیژی، پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان و زۆری تر لە ژێریدا لە بەرژەوەندیی گروپێکی ئەتنی ڕێکدەخات.

هەستی کوردبوون و نەتەوەبوون لەناو خودی کوردا هەستێکی گشتی نەبووە، ئەم هەستە زۆرتر لای تاکە پەرتەوازەکانی کورد بووە و تاوەکوو ئێستا نەگەیشتووەتە ئاستێکی گشتی. لەم ڕووەوە ئەو ڕۆژەی سەرۆکێکی کورد لە یەکێک لە دیمانەکانیدا کە پرسی دەوڵەتی کوردییان لێپرسی، لە وەڵامدا وتی: دەوڵەتی کوردی خەیاڵی شاعیرانە! لە ڕاستیدا کە یەکەمجار گوێم لەم وەڵامە بوو تووڕە بووم. بەڵام دواتر کە بەباشی بیرم لێکردەوە، وەڵامەکەی ڕاستە، چونکە ئەو هەستە تەنانەت لە خودی ئەو سەرۆکەشدا نییە کە ڕابەرێکی دیاری "کورد"ە! هەر ئەو وەڵامە بەسە کە ساڵانێکە کورد کۆمەڵێک پۆستی گرنگی لە بەغدا هەیە، کەچی لە سەردەمی فەرمانڕەوایەتییاندا سەدان جار هێڵی سووری کورد لەلایەن ئێراقی فشەفیدڕاڵەوە تێپەڕێنراوە. ئەگەر پرسی دەوڵەتی کورد خەیاڵی شاعیرانە نەبووایە، ئەوانە چییان دەکرد لە بەغدا، یان چ نەبووایە لەو ماوەی دەستەڵاتەیاندا ئەو هەموو تاوانانە دژی پرسی کورد نەدەکرا، بەڵکوو بەهەموو حوکمێک دەبوو بارودۆخی کوردستان لەکاتی پێش ڕووخانی بەغدا باشتر و لەپێشتر بووایە. بەڵام ئێستا کەسانێکی زۆر هیوای ئەو بارودۆخەی پێش ڕووخانی بەغدا دەخوازن!

هەر کەسە و بۆ خۆی دەڕازێنێتەوە هەستی دەروون
زەردەپەڕ، کاروانکووژە، تاریک و ڕوونی سەبحدەم

هەریەکــە و بەجۆرێــک لە ژیــان و دەوروبــەری دەڕوانێت، مــن تائێســتا بەو شــێوەیە لە کێشــەی نەتەوەکەم گەیشــتووم. ئەگەرچی نەمدەزانی چۆن ئەم نووسینەم دەستپێبکەم و کۆتایی پێبهێنــم، چونکــە زۆرتــر یاداشــت و دەربڕینــی ناخــی خودی خۆمــە بۆ کەمێک لــەو ڕووداوانەی لە دەوروبــەرم ڕوویانداوە. یاخــود بــەراوردی خودی خۆمە بــۆ ڕووداوێکــی مێژوویی کە لێــرە و لەوێ لە دووبەرگی مێــژووە پەرتەوازەکەماندا بینیومە. بەپێویســتم زانی کەمێک ناخم بۆ هاوزمانانم بکەمەوە و خۆشم لــە بــاری دەروونییــەوە کەمێــک ئاســوودە ببــم، لەوانەیە بەم نووســینەم کەســانێکم تووڕە کردبێت، کەســانێکی کە تاوەکوو ئێســتا "بەلای منەوە" لەو خەوەدا دەژین کــە "ئێمە بەتەواوەتی نەتەوەیــن و دەبێت دەوڵەتمان هەبێــت"! دیارە منیش وەک تۆی "لەوانەیە تووڕە"، هاوبیری ئەحمەد بەگم و خەوم بەوەوە دەدی "ڕێگای ئاسنین بچێتە شــاخی هەورامانەوە" و ئێستاش خەونی پێوەدەبینــم! دەشــێت کە ئێســتا هاتوویتەتە ســەر خوێندنەوەی دوا دێڕەکانــی ئــەم نووســینەم جارجارە لەبەر خۆتــەوە پیامدا بێیتەخوارەوە! من هەر ئەوەندە دەڵێم کە نە فەلسەفەم نووسیوە و نــە بابەتێکــی هزریی ئاڵــۆز، تاوەکوو تێگەیشــتنی گران بێت. تکایــە ئەگــەر ڕێکناکەویت لەگەڵ هێڵی گشــتیی بەراوردەکانمدا، هەوڵ بــدە جارێکی تر پێیدا بچیتەوە و نەتەوەکەت لە دەرەوەی کوردســتانەوە ببینیــت، هەر بۆیەشــە بەراوردەکانمم بە کورتی نووســی تاوەکوو بەختی ســەرلەنوێ خوێندنەوەی ببێت. ئەگەر هــەر ڕێکنەکەوتیــت، ئــەوا گەردنت ئــازاد بێت لــەو توانجانەی بــەرەوڕووم دەکەیتەوە. ئەوەی دەیڵێیت ئەگەر جنێویش بێت! لە شمشێری ئیسلامییە تیرۆریستەکان هاوچەرخانەترە. کێ دەڵێت

ئــەوەی تۆ دەیڵێیــت نابێتە هۆی ئافراندنی نووســینێکی نوێ، چ لەلایەن منــەوە یان یەکێکی دی و هەمــوو ڕێیەکانیش دەچنەوە سەر بانە و هەموویان بۆ گەیشتن بە ژیانی ئازادی و یەکسانییە بۆ خەڵکی وڵاتەکەمان.

پێــش کۆتایــی دەمەوێــت ئــەوەت بیربهێنمەوە، ســەروەری و ســەرفرازیی ئــەو خەڵکانــەی کــە پێیــان دەوترێــت کــورد، بەدامەزراندنی دەوڵەتێکی ســەربەخۆوەیە. تاوەکوو ئەم دەوڵەتە نەیەتەکایەوە، ئێمە هەر غولامی تورک و فارس و عەرەب دەبین، ئیتــر ئــەو غولامایەتییە هەر یەکە و ناوێکــی لێدەنێت ئارەزووی خۆتە، هاووڵاتی، ئۆتۆنۆمی یان ئەو فیدڕاڵییەی کە ئەمڕۆ سەرانی کــوردی باشــوور داوایدەکــەن و من پێــی دەڵێم فشــەفیدڕاڵی. نەتــەوەش یەکەمیــن پاڵپێوەنــەری دامەزراندنــی دەوڵەتە، ئێمە پێــش ئــەوەی داوای دەوڵەت بکەین دەبێــت بەتەواوەتی ببین بە نەتەوە، ئەگەرنا پاش چەند سەد ساڵێکی دیکە ئەوەی ئێستا پێی دەڵێن کوردستان، ئەوکات دەبێتە نیوەی ئەوەی ئێستا، هەروەک چۆن پێشتر دوو هێندەی ئەوەی ئێستا بووە! ئەگەرچی ئەوەندە بێســەروبەر بوویــن نە ئەوســاش و نــە ئێســتاش بەتەواوەتی سنووری خۆمانمان نەزانیوە و نەناسیوە!

ئەوســا وەک دەڵێن کەنداوی ئەسکەندەروون و گازی ئەنتاب و هەمەدان و موســڵ و بەدرە و جەســان و هەندێک شوێنی تر کورد بوون. بەڵام ئێستا ئەو شوێنانە بۆ دەرمانیش شوێنەواری کــوردی تێدا نەماوە یان بەشــێوەیەک لەشــێوەکان لە دەرەوەی سنووری ”فەرمی“ی کوردستانن. بەڵام ئێستاش بەهۆی نەبوونی بەرژەوەندیی هاوبەشەوە لە هەمان قۆناغی لەدەستدانی بەشێکی زۆری تری خاکەکەماندا دەژین. ئێســتا هیچ گەرەنتییەک نییە بۆ

گەڕانەوەی ناوچە دابڕاوەکانی باشـووری کوردستان، هۆکاری یەکـەم و هەزارەمیش نەبوونـی بەرژەوەندیی هاوبەشـە لەناو خودی خەڵکی کوردا.

کاتـی خۆی موغەکانی ماد و سـەرۆک هـۆزەکان نەزانانە و بەهۆی گەندەڵی و بێ گوێدانە بەرژەوەندیی هاوبەشـی مادەکان بەدەسـتی خۆیان ئاگرەکانیان لە خۆیـان کوژاندەوە، بێ ئاگر و بێ ئاگردان مانەوە و میدیایان ڕادەسـتی بێگانە کرد، ئێسـتاش سـەرانی کورد هەمان هەڵەی موغەکان دووبارە دەکەنەوە. ئەو گەندەڵی و بێسـەروبەرییەی ئەمڕۆ لە کوردسـتان هەیە، خودی سـەرانی کورد دەکاتە موغێکی بێ ئاگر و ئەوپەڕی خراپەکاری و پەرتەوازەیی زۆرتریش بەسەر خەڵکی کورددا دێنێت! دەشێت مێـژوو خـۆی دووبارەبکاتـەوە و هـەروەک چـۆن خەڵکی ماد کەوتنە دژایەتیی خودی موغە گەندەڵەکان، بەهەمان شێوە خەڵکی کوردیش کارایانە دژایەتی سەرانی کورد بکەن. گەر ئەوە ڕوویدا، دڵنیـام لـەوەی هەروەک چـۆن لە ڕاپەڕینەکـەی بەهاری ۱۹۹۱ هەرچی هەبوو تاڵانکرا، ئەمجارەشـیان هەمان ڕووداو دووبارە دەبێتـەوە، بەڵام تاڵانکەر هەر خەڵکی کوردە و تاڵانکراویش ماڵ و سـامانی دزراوی سەران و لێپرسراوانی کوردە. لێپرسراوانی ئێستای باشووری کوردستانیش دڵنیادەکەمەوە کە نە خۆیان، نە خێزانیان و نە سـامانیان، لەو ئافرەتـە هەڵەبجەییە نازدارتر نین کە ساڵی ۱۹۸۸ پێشمەرگەیەکی کورد پەنجەیی قرتاند بۆ ئەوەی مستیلەکەی دەستی بدزێت.

ئامانجـی ئـەم بـەراوردە سـادانەی مـن درووسـتکردنی گفتوگۆیەکـە بۆ چارەسـەری کێشـەکەمان و بـەرەو هەنگاوی ”بەنەتەوەیـی بوون“ە، بۆ ئەوەی لەباری مێنتاڵییەوە بزانین ئێمە

چیین و چیماندەوێت! تاوەکوو بزانین ئێمە تەنانەت سەرەتاکانی پاکوخاوێنیشمان نە لە شارەکان و نە لە گوندەکاندا نەزانیوە. کوردایەتی هەر ئەوە نییە بڵێین کورد ئازایە و زیرەک و ژیرە و کاتی خۆی مادەکان ئاشوورییەکانیان ڕووخاندووە! بەڵکوو کوردایەتی ئەوەشە کە ڕەخنە لەخۆمان بگرین و بەچاوێکی ڕاستینە و دوور لەهەر سۆزێکی "کوردایەتیی درۆینە" لە خۆمان بڕوانین و باشتر خۆمان بناسین.

فەیلەسوف و زانای چینی "سن تزو" دەڵێت: ئەگەر خۆت نەناسیت ئەوا لەسەدا پەنجای جەنگەکان دەدۆڕێنیت، ئەگەر دوژمن نەناسیت ئەوا لەسەدا پەنجای جەنگەکان دەدۆڕێنیت، ئەگەر خۆشت و دوژمنیش نەناسیت ئەوا لەسەدا سەدی جەنگەکان دەدۆڕێنیت! پێموابێت ئێمە نەخۆمان ناسیوە و نەدوژمنانمان!، هەر بۆیە تاوەکوو ئێستا لەسەدا سەدی جەنگەکانمان دۆڕاندووە. من دەمەوێت لێرەدا ئەوە بخەمە سەر پەندەکەی سن تزو، ئەگەر خۆت نەناسیت ئەوا هەرگیز دوژمنانت ناناسیت، بۆیە ئێمە لە هەموو کات زۆرتر پێویستمان بە خۆناسینی خۆمانە.

بەڕێزم، ئەگەر بتەوێت ئەم بەراوردانەم بەشێوەیەکی خراپ بەکاربهێنیت تاوەکوو کوردایەتیم پێ بفرۆشیتەوە!، ئەوا دڵنیابە بۆ هەر کاڵایەکی لەو بابەتە منیش وەڵامێکم دەبێت، هیوادارم ئەمەم بەهەڕەشە لێوەرنەگیرێت. چونکە هەروەکوو چۆن خۆم لە هیچ کوردێکی باش بە کوردتر نازانم، کەسیش لەخۆم بە کوردتر دانانێم!

بەهیوای بەرەو نەتەوەییبوون!

لاهای - هۆڵندا

٣٠-١٢-٢٠٠٨

بڵاوکراوەکانی نووسەر

لێکۆڵینەوەیەک لەسەر ڕاپەڕینەکەی بەهاری ١٩٩١ی باشووری کوردستان - چاپی یەکەم - هۆڵەندا - ١٩٩٤.

پرۆژەی پارتی نەتەوەیی کورد - چاپی یەکەم - هۆڵەندا - ١٩٩٤. چاپی دووەم - هۆڵەندا - ١٩٩٥. چاپی سێیەم - هەولێر - ٢٠٠٢ - لەبڵاوکراوەکانی ڕۆژنامەی میدیا - چاپخانەی ئۆفسێتی هەولێر.

کوردستان... نیشتمانی یەکەمینی سۆمەرییەکانە - چاپی یەکەم - هۆڵەندا - ١٩٩٦. چاپی دووەم - دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس - کوردستان هەولێر - چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە - ژمارەی سپاردن: ٩١ - ٢٠٠٣.

هاوڕێنامە بۆ مێژووی کوردستان و کورد (یەکەمین کرۆنۆلۆژیای زانستی بۆ کوردستان و کورد) - چاپی یەکەم - بنکەی چاپ و پەخشی سەردەم - زنجیرە (١٦) - چاپخانەی ڕوون - سلێمانی - ١٩٩٩.

ئاڵای کورد بۆچی نا؟! تاکوکەی؟! - چاپی یەکەم - دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم - زنجیرە (١١٧) - سلێمانی - ٢٠٠١.

ڕۆژی شۆڕش یان ڕۆژی تیرۆر - چاپی یەکەم - ئۆکتۆبەری ٢٠٠٣ - چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری - ژمارەی سپاردن: ٣٠١ - کوردستان - هەولێر.

وشە پەڕتەوازەکان - بەرگی ١ - سەرجەمی ١٠٠ وتار و کوورتە لێکۆڵینەوەیە کە لەنێوان ساڵانی ١٩٩٥ و ٢٠٠٥دا لە گۆڤار و ڕۆژنامە و ماڵپەڕە کوردی و بێگانەکانی کوردستان و هەندەراندا بڵاوکراونەتەوە - ژمارەی سپاردنی (١٩٩٤) ی ساڵی

(٢٠٠٨) ی پێدراوه - چاپخانەی سیما - ٢٠٠٩ - کوردستان - سلێمانی.

وشە پەڕتەوازەکان - بەرگی ٢ - چاپی ئەلەکترۆنی.

وشە پەڕتەوازەکان - بەرگی ٣ - چاپی ئەلەکترۆنی.

وشە پەڕتەوازەکان - بەرگی ٤ - چاپی ئەلەکترۆنی.

ئەدەبیاتی کاژیک - کۆکراوەی بڵاوکراوەکانی کاژیک - چاپی ئەلەکترۆنی.

بەراووردەکانی ژیان - پرس و ڕایەکی بەراووردکارییە بۆ بەرەو نەتەوەییبوون - ٢٠٠٩ - چاپی ئەلەکترۆنی.

دەستوورم واهی خوێندەوە - کۆمەڵێک ڕەخنە و تێبینیی یاسایی، زمانەوانی و لۆجیکییە لەسەر پڕۆژەی دەستووری هەرێمی کوردستان - ٢٠٠٩ - چاپی ئەلەکترۆنی.

زمانی کورد، بگونجێنە بۆ ٠ و ١ - ٢٠١٤ - چاپی ئەلەکترۆنی.

ڕۆڵی ڕووداوەکانی شنگال لە پێشخستنی دۆزی کورد - ٢٠١٦ - چاپی ئەلەکترۆنی.

دور احداث شنكال في تطوير القضية الكردية، ترجمة ميران حسين - ٢٠١٦ - چاپی ئەلەکترۆنی.

من و کوردایەتی؛ (سەرەتایەک بۆ گفتوگۆی ئەفسانەکانی کوردایەتی) - ٢٠١٨ - چاپی ئەلەکترۆنی.

لە دەیان پڕۆژەی ئەرشیڤیی گەورەدا بەشداریی سەرەکیی کردووە و لە بڵاوکراوەکانی کوردیپێدیادا پەخشکراون. (بڕوانە بابەتە پەیوەستکراوەکان - پەڕتووکخانە)

هەروەها زۆرێک وتار و کوورتە لێکۆڵینەوە کە لە ڕۆژنامە و گۆڤار و ماڵپەڕە کوردی و بیانییەکاندا لە ١٩٩٥ەوە تاوەکوو ئێستا بڵاوکراونەتەوە.

تەواوی پەرتووک و نووسـینەکانی نووسەر بەشێوەی فایلی
پی دی ئێف لەسەر کوردیپیدیا ئامادەیە:

https://www.kurdipedia.org